

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Kriminalita a justice na ruské vesnici 1900 – 1914

Markéta Kvěchová

Bakalářská práce

2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta KVĚCHOVÁ**
Osobní číslo: **H07450**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Kriminalita a justice na ruské vesnici 1900 - 1914**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Primární orientací práce je zachycení a interpretace kriminality na ruském venkově. Další přidružené části by měly reflektovat reálnou stránku zločinu a trestu v kontrastu s fikcí krásné literatury. Sekundárním cílem je přiblížit situaci soudnictví a zločinu na vesnici v Rusku pro období před první světovou válkou. Práce bude vycházet z ego-dokumentů, dobového tisku a zahraniční odborné literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Základní literatura: FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict, and Justice in Rural Russia 1856 - 1914*. London, 1999. NEUBERGER, Joan. *Hooliganism: Crime, Culture, and Power in St. Petersburg, 1900 - 1914*. Berkeley, 1993. MOON, David. *The Russian Peasantry, 1600-1930: The World the Peasants Made*, Longman, 1999. WOROBEK, Christine D. *Peasant Russia: Family and Community in the Post - Emancipation Period*. Princeton, 1991. MIRONOV, Boris N. *Socialnaja istorija Ros-sijskoj imperiji*. Petrohrad, 1999. Nedelja, Niva, *Novoje slovo, Novoje vremja, Otečestvennyje zapiski, Pravo, Reč, Russkaja mysl, Russkije ve-domosti Russkij vestnik, Russkoe bogatstvo, Russkaja pravda, Russkij obzor, Russkoje obozrenje, Russkoje slovo, Selskij vestnik, Severnyj vest-nik, Vestnik Evropy*

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

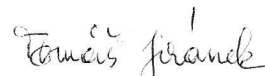
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 23. 11. 2010

Markéta Kvěchová

Anotace

Práce *Kriminalita a justice na ruské vesnici 1900 – 1914* se zabývá právním systémem Ruska v 19. století. Popisuje a porovnává trestní právo vytvořené státem s vesnickým soudním systémem. Ten vznikl na základě tradic a starého zvykového práva. Navzdory zákazům ze strany státu se udržel až do 20. století a stal se tak fenoménem trestního práva. Práce je protkána skutečnými kriminálními případy, ale i osudy hrdinů kriminálních případů v dobové krásné literatuře.

Klíčová slova

Rusko, 19. století, právo, státní právo, zločin, trest, vesnice, samosud, šarivari, čarodějnictví

Abstract

The paper *Rural crime and justice in Russia, 1900 – 1914* deals with the legal system of Russia in the 19th Century. The work describes and compares the criminal law created by state and village court system. It was based on traditions and old customary law. Despite the prohibitions of the state, it kept up to 20th century and became a phenomenon of criminal law. The work is interwoven with the actual criminal cases, but also fates of the heroes of criminal cases in imaginative literature.

Key words

Russia, 19. century, law, official law, crime, punishment, village, samosud, charivari, witchcraft.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Oficiální justice.....	4
2.1	Historie trestních zákoníků.....	8
2.2	Otázka trestu a trestání	15
2.2.1	Význam trestu a jeho vývoj.....	15
2.2.2	Trest v 19. a na začátku 20. století	16
2.3	Kriminalita.....	22
2.4	Jednotlivé tresty a jejich vývoj v devatenáctém století	27
2.5	Komplikace v šíření oficiálního práva na vesnici	39
2.5.1	Izolace rolníků.....	39
2.5.2	Důvody, proč se neprosadilo oficiální právo	40
2.5.3	Výsledky protiopatření.....	42
3	Tradiční výkon spravedlnosti.....	43
3.1	Jednotlivé typy systému vesnického soudu	44
3.2	<i>Samosud</i>	48
3.2.1	Průběh <i>samosudu</i>	52
3.3	Povyk, serenáda nebo <i>šarivari</i> ?.....	60
3.4	Čarodějnictví	71
4	Závěr	77
5	Seznam použitých pramenů a literatury.....	79
5.1	Odborná literatura.....	79
5.2	Beletrie.....	83
5.3	Periodika.....	84
6	Resumé.....	85

1 Úvod

Ruská vesnice je i dnes velice specifické prostředí s unikátní kulturou. V devatenáctém století to však bylo místo ještě mnohem zajímavější. Pro vlastní potřeby si tamější lidé vybudovali celý právní systém, který se razantně lišil od oficiální linie práva v ruské říši. Tento právní systém si dokonce snažili uchovat i přes několik zákazů, které jim byly uděleny, čímž se toto právo udrželo až do dvacátého století. Z těchto důvodů se ruské vesnici a jejímu právu věnuje i má bakalářská práce. Právní systém bych v práci měla celkově popsat a přiblížit čtenářům. Dále také porovnat oficiální právo tvořené státem a venkovský soudní systém, který byl v podstatě nelegální.

Popis i porovnání obou systémů bych dále chtěla přiblížit na případech, které se skutečně staly a byly zaznamenány v literatuře nebo dobových tiskovinách. Práci by poté měly protkávat i příběhy postav z ruské beletrie, které se nějakým způsobem dotkly práva, trestu nebo jen zločinu. S popisem prostředí by mi měly pomoci ego-dokumenty, a to konkrétně paměti spisovatelů.

Mezi sekundárními prameny práce byla odborná literatura, a to především anglosaská a ruská. Dále byla mezi prameny dobová ruská periodika uložená ve Slovanské knihovně, z kterých jsem čerpala především konkrétní případy zločinů a trestů. Díky množství případů v periodikách Slovanské knihovny byl teoretický obraz práva dostatečně doplněn reálnými případy. Rozhodně je ale značná škoda, že množství tematických periodik se ve Slovanské knihovně nenacházelo, byť byly příklady z těchto tiskovin v odborné literatuře. Posledním dostupným pramenem jsou již zmíněné ego-dokumenty.

Časový okruh bádání byl značně prohlouben do devatenáctého století. Převážně konec devatenáctého století nabízel mnohem větší možnosti, než tomu bylo po roce 1900. Zvláště po roce 1905 již tiskoviny téměř neuváděly jiné zločiny, než politické. Takže i přes značné množství mnou zkoumaných tiskovin po roce 1905, nepřinášela tato kvantita na události vesnického soudu kvalitnější náhled, než před začátkem dvacátého století.

Historiků, kteří se již tématu věnovali, je velice málo. V prostředí České republiky se ruským právem obecně zabýval především Dragutin Pelikán ve své monografii *Dějiny ruského práva*.¹ Zde je velice dobře zaznamenána historie práva a spravedlnosti v Rusku, avšak konkrétně zvykovému právu se autor až na pár výjimek nevěnuje.

Velikým přínosem do této problematiky přispěl americký historik Stephen P. Frank, který je momentálně ve svém výzkumu práva ruské vesnice nejdále. Svou prací *Crime, Cultural*

---

¹ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5.

Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914 a dílčími studiiemi tvoří základní kámen této bakalářské práce. V oblasti specifik venkovského soudního systému je jediným autorem, který popisuje tento systém komplexně. A pomocí další literatury a pramenů budu ve své práci vycházet především z jeho výzkumu.²

Celkové dějiny Ruska nejlépe zpracoval ruský historik Boris Mironov ve své syntéze *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX veka.)*³. Zde se také obsáhle věnuje oficiálnímu právu a především jednotlivým trestům, které byly uvedeny v platných zákonících devatenáctého století.

Posledním tématem, které bude v práci úlokovitě rozvedeno je problematika žen a jejich postavení v komunitě a rodině, jejich práva a zvyklosti. V tomto oboru na rozdíl od trestního a zvykového práva je předních historiček hned několik. Především se tématem zabývá Christina D. Worobecová, na jejímž kontě je ediční činnost ve sborníku s touto problematikou jménem *Russia's Women: accommodation, resistance, transformation*, dále mnoho odborných studií, ale především jejím působením vznikají i další práce s tímto tématem.⁴

Dalšími autorkami v tomto oboru jsou i Lynn Violová, Barbara Alpern Engelová a Laura Engelsteinová. Zvláště poslední autorka velice přispěla k problematice žen a sexuality v Rusku devatenáctého století svou monografií *The Keys to Happiness*.⁵ Autorky se však věnují otázce genderu obecně, bez konkretizace přímo na právo na vesnici, tomu se věnuje pouze první z autorek (Worobecová).

Práce je koncipována do dvou částí. První část se zabývá právem oficiálním, tedy tím, které bylo tvořeno státem. Hned ze začátku je opodstatněna jeho přítomnost v práci, důležitá pro pochopení celé problematiky. Další kapitola popisuje vývoj trestního práva na základě přínosu jednotlivých trestních zákoníků. Po vývoji trestního práva následuje historický vývoj trestu, tedy jaké byly tresty v různých obdobích, a jakou funkci trest zaujímal.

Na vývoj trestů navazuje kapitola o kriminalitě v devatenáctém století. Předposlední kapitola má čtenáře informovat o jednotlivých trestech v devatenáctém a na začátku

---

² FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. A dále studie Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900. In *Russian Review* 46, 1987, č. 3, s. 239-265. ISSN 0036-0341.

³ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1.

⁴ CLEMENTS, Barbara E. - ENGEL, Barbara A. - WOROBEC, Christine D. *Russia's Women: Accommodation, resistance, transformation*. Berkeley, 1991. ISBN 0-520-07024-0.

⁵ ENGELSTEIN, Laura. *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5.

dvacátého století, s uvedením dílčích součástí trestního práva, jako je trestní odpovědnost a polehčující okolnosti. Poslední kapitola se poté věnuje především tomu, proč se oficiální právo tak špatně prosazovalo mimo velká města.

Druhá část se poté zabývá samotným právním systémem, který byl aplikován mezi rolníky ve vesnických komunitách. Od obecného rozboru tohoto práva a některých jeho principech se dostaneme k jednotlivým kapitolám, jejichž náplní jsou formy tohoto soudnictví. Konkrétní příklady, skutečné i fiktivní, z beletristických děl ruských autorů jsou uvedeny téměř ve všech kapitolách.

Přínos práce je především v její unikátnosti, jelikož můžeme po shrnutí dosavadního bádání v tématu vidět, že v prostředí České republiky se problematice ruského vesnického práva nikdo nevěnoval. Nenacházejí se zde ani žádné české překlady světových autorů, kteří se tématem již zabývali. V porovnání s pracemi ostatních autorů se však tato bakalářská práce liší, neboť jsem využívala i dalšího zdroje, jímž byla krásná literatura. Díky tomuto propojení se práce koncipovala novým směrem, což můžeme považovat za další přínos.

2 Oficiální justice

Nevíme, kdy přesně se oddělilo zvykové právo od práva oficiálního, avšak ve zkoumaném období (19. -20. století), již existovaly v Rusku dva typy práva. Prvním bylo právo tvořené státem s vlastním vývojem i použitím, které bylo platné pro celou společnost, takže proto mu budeme říkat právo nebo justice oficiální.

Druhým typem práva bylo vývojem modifikované právo zvykové, které uplatňovaly pouze některé vrstvy obyvatelstva. Byla jím především vrstva rolnická, která však zaujímal v demografickém složení nejpočetnější složku. Toto neoficiální právo bylo používáno nelegálně, ale bylo státem do určité míry tolerováno. Nemělo jednotný charakter a můžeme říct, že rozdíly v tomto právu byly v každé vesnici, ne-li v každém domě jiné. Tímto druhem práva se však budeme zabývat v druhé části práce, kde uvedeme a popíšeme jeho specifika.

Pro nás je však důležité i právo oficiální. Bez něj bychom nemohli vidět propastný rozdíl, který se vytvořil mezi právem tvořeným státem a právem zvykovým, které užívalo rolnictvo. Z jeho vývoje budeme moci sledovat, jak a v čem se právo lišilo od rolnického, ale i od platných norem v jiných zemích. Umožní nám později srovnávat jednotlivé tresty a zároveň nám pomůže pochopit, proč nebylo uvedeno ve větší praxi i ve vesnickém prostředí.

Abychom však celkovou strukturu oficiálního práva pochopili lépe, budeme se muset nejdříve zaměřit na některé náležitosti systému. V první řadě pro nás bude důležité znát alespoň obecné rozdělení oficiálního práva na jednotlivé soudní instance. Ty již nadále nebudou takto popsány, ale pouze v konkrétních případech uvedeny.

Roku 1864 byla uvedena v platnost soudní reforma, díky níž přišly do rozdělení jednotlivých soudů určité změny. V následující kapitole, zabývající se vývojem trestního práva na základě jednotlivých zákoníků, jsou sice tyto změny popsány, ale pouze pro vlastní věc vývoje trestního práva, nikoli soudních dvorů. Pro obecné povědomí však tyto změny následně popíšeme. Především se soud rozdělil třemi základními liniemi.

První linií byly soudy obecné, které se ještě nadále dělily do soudů okružních, kasačních a apelačních. Do těchto soudů byli státem dosazováni kvalifikovaní soudci a úředníci. Z této skupinky jsou podstatné především okružní soudy (*okružnyj sud*), což byly soudy pro speciálně vytvořenou teritoriální jednotku zvanou okruh. Avšak tato teritoriální jednotka se nepřekrývala s jinými správními celky (újezdy, *volosti* atd.). Okružní soud řešil věci občanské a trestní s tím, že pro trestní právo zde ještě byly soudy korunní a porotní, do kterých porotu schvaloval gubernátor, a ta nakonec také rozhodla o pachatelově vině.⁶

---

⁶ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50.

Pomocí kasačních soudů mohlo docházet k odvolání. Toto odvolání poté směřovalo k senátu, který mohl případ znovu otevřít a nechat ho přezkoumat. K přezkoumání ovšem nešel konkrétní případ, nýbrž jeho proces, kde se hledaly chyby soudce a na základě těch se až nyní případ dostal k přešetření, takže se mohl změnit i rozsudek. V této primární skupině byl posledním soud apelační, tvořený soudními komorami (*sudebnaja palata*). Jednotlivé soudní komory pak sloužily několika guberniím zároveň.⁷

Druhou linií byly soudy smírčí (*mirovj sud*), které řešily menší civilní a trestní záležitosti. Voleny byly tzv. *zemstvy*, což byly orgány místní správy, které vznikly po nařízení z 1. ledna 1864 „o gubernských a újezdských zemstvech“.⁸ Pomocí smírčích soudů bylo také možné zmírnit rozsudek udělený soudem okružním, avšak za podmínky, že se za viníka přimluvil některý ze soudních zastupitelů. Apelační instancí pro tyto soudy byly okružní sjezdy smírčích soudců (*s'ezd mirovych sudej*).⁹

Posledními soudy byly po rozdělení soudní struktury soudy *volostní*.¹⁰ Ty se týkaly především rolnictva a jejich záležitostí. Dosazování sem byli rolníci, které si zvolilo obecní shromáždění (*schod* či *schodka*) a v trestních záležitostech zde byla porota znovu tvořena rolníky.¹¹ I přes tato rozdělení se zvykové právo nadále na tomto posledním stupni užívalo.¹²

Dále existovaly různé menší soudy pro potřeby konkrétních vrstev. Patřily mezi ně soudy církevní, vojenské a obchodní. První dva také během devatenáctého století zasáhly do soudní struktury ostatním vrstvám, avšak to bude rozebráno na příslušných místech práce.

Vzhledem k primárnímu zaměření práce je důležité přiblížit i prostředí, ve kterém se neoficiální právo aplikovalo a oficiální se mu nemohlo přiblížit, tedy prostředí ruské vesnice.

---

⁷ *Gubernie* byla územní správní celek srovnatelný s rozlohou několika krajů. Ta se nadále dělila na *újezdy*, což by odpovídalo rozloze jednoho kraje, a *újezdy* se dělily na *volosti*. Ty byly srovnatelné s okresem, avšak byly znovu rozděleny na *sochy*, což bylo sdružení několika vesnic a samotné vesnice byly označovány názvem *mir*. BABEROWSKI, Jorg. Law, the judicial system and the legal profession. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 344-369. ISBN 0-521-81529-0. s. 344.

⁸ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 260.

⁹ BABEROWSKI, Jorg. Law, the judicial system and the legal profession. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 344-369. ISBN 0-521-81529-0. s. 355.

¹⁰ FRIERSON, Cathy A. Rural Justice in Public Opinion: The Volost' Court Debate 1861-1912. In *The Slavonic and East European Review* 64, 1986, č. 4, s. 526-545. ISSN 0037-6795. s. 527.

¹¹ ANANICH, Boris. The Russian economy and banking system. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 394-429. ISBN 0-521-81529-0. s. 410.

¹² HARTLEY, Janet M. Provincial and local government. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 449-468. ISBN 0-521-81529-0. s. 463.

Vesnice byla specifickým prvkem země v mnoha ohledech a byla zastoupena nejpočetnější vrstvou obyvatelstva, kterou bylo rolnictvo.¹³

Složení této vrstvy samozřejmě také nebylo jednotné. Sedláci se obecně do zrušení nevolnictví rozdělovali do tří základních vrstev. Nejpočetnějšími byli tzv. panští rolníci, tedy ti, kteří patřili vrchnosti a šlechtě. Dále to byla skupina tzv. státních rolníků, ti jak z názvu vyplývá, patřili státu a měli o trošku lepší postavení, než panští sedláci. Poslední kategorii zaujímal nejlépe postavení údělní rolníci, kteří patřili přímo carovi a jeho rodině.¹⁴

Po zrušení nevolnictví roku 1861 docházelo mezi rolníky, díky dalším reformám, k vlastnímu hospodaření nad udělenou půdou. Bohužel, vzhledem k polovičitosti všech státních reforem, měla i tato za důsledek neschopnost použití v praxi. Situace nakonec vypadala tak, že rolníci nebyli schopni udělenou půdu osobně vlastnit, jelikož cena, za kterou měla být půda vykoupena, nemohla být reálně jednotlivcem splacena. Z tohoto důvodu poté rolníci zůstávali v tzv. *občinách*.¹⁵ Ty však nebyly příliš efektivní a následné vystoupení z těchto útvarů téměř nebylo možné, jelikož to museli odsouhlasit všichni členové.

Na začátku dvacátého století tedy existovaly již jen dvě skupiny rolníků. První skupinou byli sedláci, kteří dokázali pomocí úvěrů ze selských bank efektivně splácet dluh státu za přidělený pozemek. „Byli řádní, vzpřímení, sytí, s tlustými břichy a vykrmenými tvářemi. Oblečení byli ve vyšívaných košilích a soukenných kazajkách.“... „Ti druzí chodili v láptích, poníženež prosili, zůstávali u dveří, na sobě měli jen hadry a jejich tváře postrádali lidský výraz.“¹⁶ Tito rolníci byli ti, kteří zůstávali v občinách, a jejich postavení se příliš nelišilo od zrušeného nevolnictví.

Vesnickou kulturu tvořil především druhý z těchto typů. Mužici, jak se také jinak tito rolníci nazývají, byli primitivní a ve svém myšlení celkově omezení. Jejich chování vycházelo z tradic, ve kterých byli vychováváni i jejich rodiče, a tyto tradice měly základ právě na zvykovém právu. Stát se nevměšoval do každodenních záležitostí vesnice. Rolníci byli tedy nuceni vytvořit si vlastní pravidla a obyčeje, které by pro ně představovaly platné normy pro jejich prostředí.

Příroda, země a hospodářství byly tři hlavní atributy, které udržovaly rolníky na živu. Příroda velice často uštěďřovala vesnicím ohromné rány v podobě přírodních katastrof, jako

---

¹³ Sčítání lidu z roku 1897 poukazuje na celkový počet rolníků, kterých bylo v této době přes 96,9 milionů a zaujímal 77,1% obyvatelstva Ruska, tedy většinu z celkového počtu 129,3 milionů obyvatel. HOETZSCH, Otto. *Russland: eine Einführung auf Grund seiner Geschichte von 1904 bis 1912*. Berlin, 1915. ISBN neuvedeno. s. 17.

¹⁴ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 258.

¹⁵ WOROBEK, Christine D. *Peasant Russia: Family and Community in The Post-Emancipation Period*. DeKalb, 1995. ISBN 0-87580-570-1. s. 17.

¹⁶ BERBEROVÁ, Nina. *Psáno kurzivou*. Praha, 2003. ISBN 80-86356-18-3. s. 21.

bylo sucho nebo naopak potopy. Tyto změny měly přímou závislost na zemi, která dávala lidem jíst, což byla její primární funkce, na které byli vesničané přímo závislí. Příroda a země pomáhaly rolníkům budovat svá, nebo společná hospodářství, která byla celému rolnictvu nadevše ostatní. Pokud tedy nějaký cizí element narušoval tento cyklus svým jednáním, tak přímo ohrožoval životy jiných lidí.

Právě z těchto důvodů museli rolníci zajistit nějakou formu ochrany, která by je ubránila před vnějšími vetřelci ohrožujícími jejich společnost, když toho stát nebyl schopen. Na základě těchto zkušeností a modifikací zažitých právních norem zvykového práva, vznikl unikátní fenomén ochrany v podobě *samosudu*. *Samosud* byl systém vlastních právních norem a plnil dokonale úlohu ochrany vesnice a jejího hospodářství. Prostředí i jeho pravidla, ve kterém vesničané žili, bylo velice tvrdé, což ovlivňovalo i tento systém spravedlnosti.

2.1 Historie trestních zákoníků

K řešení naší problematiky není natolik podstatný konkrétní počet a popis jednotlivých trestních zákoníků, ale jeho vývoj. Mentalitu rolníků, včetně užívaných praktik zvykového práva, bychom stěží pochopili bez předchozího rozboru oficiálního práva, které se nachází právě v zákonících. Díky nedostatečnému apelu na praktikování aktuálních zákoníků můžeme ve zvykovém právu užívaném na vesnici spatřovat praktiky i čtyři sta let staré.

Nemůžeme sice stoprocentně trvat na tom, že by se novější zákoníky nedostaly mezi veškeré rolnictvo, avšak je pravděpodobné, že některé praktiky starších dob, zůstaly ve zvykovém právu úmyslně. Ve většině uvedených příkladů si můžeme povšimnout, že i oficiální právo bylo uváděno do praxe velice pomalu. Bylo to především z toho důvodu, že státu svým způsobem vyhovovalo dělení společnosti stavovským režimem, čímž byly některé vrstvy (zvláště rolníci) na konci informačního žebříčku účelně. Určitá informační zaostalost pomáhala státu ovládat početné rolnictvo. Během devatenáctého století sice budeme moci pozorovat určité změny v informovanosti a zrovnoprávnování obyvatel, avšak rozdíly mezi jednotlivými stavy se udržely až do roku 1917.¹⁷

V této části není důležité systematické opisování všech zákoníků. V průběhu trestně-právních dějin Ruska se budeme zabývat proměnami základních atributů trestního práva, jako jsou **definice zločinu**, **průběh vyšetřování**, **trestní odpovědnost** atd. Pro tyto informace si vytyčíme jen podstatnější zákoníky, pro lepší kontrast v evoluci trestního práva, a to i přestože jich bylo vydáno podstatně více, včetně doplňujících vyhlášek.

V průběhu jedenáctého až třináctého století byl hlavní důraz kladen na **důkaz**, který usvědčoval pachatele z trestného činu. Nechápejme ale pod pojmem důkaz jeho moderní pojetí neboli nezvratný důkaz o pachatelově vině. V inkriminovaném období mohlo být důkazem v podstatě vše, co si dokázala oběť řečnický obhájit. A pokud k tomu měla údajná oběť svědky nebo dokonce nějaký znak fyzického napadení (jako například podlitinu či šrám), byla její věrohodnost téměř stoprocentní.¹⁸

Pro toto období je zároveň typické pojetí trestného činu, které zůstává zakořeněno ve zvykovém právu až do dvacátého století. Podstata je v hranici mezi zločinem a hříchem. Musíme podotknout, že velice často tato hranice chybí, a poté se zločin s hříchem

---

¹⁷ VEBER, Václav. *Mikuláš II. a jeho svět: Rusko 1894 – 1917*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-793-3. s. 50.

¹⁸ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 11.

ztotožňují.¹⁹ Toto zakotvení pochází již z *Ruské pravdy*, což je soubor zákonů a nařízení týkající se především zvykového a obchodního práva. Vyšel v několika redakcích a délkách.²⁰

Vychází z ní pojem *obidoj*, což lze přeložit jako hořkost či urážka. Vysvětluje se jako nekalý útlak, násilí, urážka, obtěžování a způsobení materiálních škod. V podstatě byl ale tento termín vnímán jako hřích, což odpovídá i způsobu trestání. Trestem bylo pokání, konkrétně líbání kříže, modlitby za odpuštění, sliby čestnosti a další.²¹

Ještě starší základ má pojem *prestuplenie*, odvozený z řecké tradice, a mající význam zločinu. Dokonce i pod výkladem tohoto pojmu se skrývá moderní definice zločinu, aneb porušení zákona. Praxe však byla odlišná, jelikož zločin zasahoval pouze do sektoru soukromého. Znamenalo to, že řešení zůstávala na osobním vypořádání. V praxi si čin museli vyjasnit přímo aktéři, tedy oběť a pachatel a státní složka zde neměla žádnou roli. Podobné řešení konfliktů zůstalo hluboce zakořeněno ve zvykovém právu.²²

Posledním bodem zájmu pro toto období je trestní odpovědnost. Platila zde dvě zajímavá pravidla, podrobena pozdějšímu vývoji. Prvním byla trestní odpovědnost pánů za činy svých zvířat. Každé zvíře, které se nějakým způsobem provinilo proti zákonu, bylo obviněno a odpovídající trest za ně dostal jeho pán. Většinou se jednalo o finanční tresty, ale ve výjimečných případech mohl být trest horší.²³

Druhé pravidlo se týkalo všech pánů, vlastnicích tzv. *chlopy* nebo *cholopi* (lidé závislí, nevolníci, otroci, dále jen otroci)²⁴. Pánům bylo totiž dovoleno přesměrovat svůj trest právě

---

¹⁹ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 59.

²⁰ Její první redakce pochází již z roku 1016, a nazývala se redakcí *krátkou*. Ve dvanáctém století došlo k jejímu přehnanému rozšíření, což byl i její název (*Rozšířená redakce*), přičemž se v patnáctém století její obsah znovu zredukoval, poté nesla název *Zkrácená redakce*. *Ruská pravda* byla mnohem mírnějším dokumentem, než kodexy z vrcholného středověku. Téměř neznala trest smrti a ve většině případů byla trestem finanční sankce. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 16.

²¹ Toto nepřesné vymezení mezi spravedlností boží a světskou vychází z toho, že sama *Ruská pravda* měla za vzor tzv. *Nomokánon*, což byl starý církevní zákoník.

²² Pouze v nerozhodných případech se přecházelo k tzv. božímu soudu. V tomto případě se jednalo o formu spálené ruky. Tedy, že údajný pachatel musel dokázat své tvrzení sáhnutím do ohně pro nějaký železný předmět s tím, že po aktu se mu ruka převázala a zapečetila. Po třech dnech mu byl obvaz sundán, a pokud byla ruka v dobrém stavu, čekala ho svoboda, a pokud podlehla nějaké infekci, znamenalo to, že byl vinen.

ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 17.

²³ To ale spíše platí pro východní oblasti ve vrcholném středověku, jelikož Kyjevské, potažmo západní oblasti byli trestáni spíše finančními sankcemi. MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 15.

²⁴ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 16. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 12.

na otroka. Takže pokud se pán dopustil nějakého zločinu, za nějž mu byl vyměřen trest, mohl výkonem trestu pověřit svého otroka a sám zůstat z obliga.²⁵

I přes některá pravidla, (spíše než zákony) bylo právo v tomto období mnohem více právem zvykovým, než trestním. Nemůžeme posoudit, jestli byly jeho zásady striktně dodržovány, ale zároveň nemůžeme tuto skutečnost ani vyloučit.

Pro období do šestnáctého století nepřinesly trestní zákoníky nic příliš zajímavého a objevného. O *Suděbníku* z roku 1497 můžeme konstatovat, že až na dva body, je to spíše opis *Pskovské soudní listiny* a *Ruské pravdy*, které byly v platnosti již předtím.

Prvním bodem byla změna ve vedení sporu mezi dvěma stranami. U sporu měl být nyní přítomen soudce, který rozhodne podle vlastního uvážení. Tyto soudy byly ovšem silně kontradiktorní a inkviziční. Proces byl zahajován obviněním, přičemž následovala konfrontace mezi stranami za přihlížení soudce. Ten poté, na základě předvedeného vystoupení, rozhodl o rozsudku. Zajímavostí bylo, že pokud se později ukázalo, že soudce rozhodl špatně, bylo jeho povinností vzniklou škodu nahradit.²⁶

Druhý bod přišel až v revizi *Carského sudebníku* roku 1550. Týkal se zlepšení podmínek otroků. Obecně jejich postavení dosahovalo spíše blíže k nevolnictví. Nás ovšem zajímá především fakt, že otroci již neodnášejí tresty za své pány, ale že obě skupiny dostávají trest pouze za činy vlastní. Jak tyto novinky fungovaly v praxi s jistotou nevíme, ale podle dodatků a nařízení, které přicházely shora, bychom mohli odhadovat, že do širší praxe se dostaly až v době osvícenství.²⁷

Mnohem zajímavější a přínosnější v oblasti práva je období sedmnáctého a osmnáctého století, kdy se pod vlivem osvícenství již formuje oficiální trestní právo. Prvním zákoníkem pro toto období, který přinesl nový vývoj trestního práva, bylo *Sobornoje uloženíje zakonov* (dále jen *Uloženíje*) cara Alexeje Michajloviče z let 1648 - 49.²⁸

Zásadní změnou prochází **vyšetřování případu**. Od tohoto zákoníku již soudní spor není soukromou záležitostí, ale od počátku vyšetřování až k vyčtení rozsudku spadá případ pod dohled státu.²⁹

---

²⁵ V jednání s otroky měl jejich pán i další pravomoc. Pokud byl otrok svým pánem fyzicky napaden a otrok toto napadení nepřežil, čekala pána finanční pokuta, ale již ve vrcholném středověku v Dvinském kodexu mu za tento zločin nehrozilo nic. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 16.

²⁶ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 21.

²⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo občestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 16.

²⁸ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 27.

²⁹ Tamtéž. s. 25.

Mezi trestnými činy se poprvé objevuje politika a **politická spiknutí**. Protizákonné nebylo jen promýšlení či provedení spiknutí, ale i neoznámení třetí osobou. Trest měl dostat každý, kdo o chystaném spiknutí věděl a nenahlásil to příslušnému úřadu. Tato složka v trestním zákoníku nadále sílila a obměňovala svou podobu.³⁰

Soudnictví od této chvíle také sleduje a řeší **opakovanou trestnou činnost** neboli recidivu.³¹ Podle počtu opakování zároveň zpřísňuje tresty. Na druhou stranu již páni nadále nenesou trestní odpovědnost za činy svých zvířat. Minimálně se zmírňují tresty. Avšak ještě v roce 1593 byl v Moskvě popraven majitel opice, která vběhla do kostela a tropila zde nepořádek, když se zde odehrávala mše.³²

Navzdory tomuto, dalo by se říci ojedinělému případu, napsal Anton Pavlovič Čechov povídku, která podobně vystihuje situaci o čtyři století později. Povídka nese název *Chameleon*, a kromě odpovědnosti pánů za svá zvířata, řeší především sociální diferenciaci při vyšetřování případů. Příběh začíná tím, že váženého zlatníka pokouše malé štěně chrta. Zlatník má podle práva nárok na odškodnění od majitele psa. Jelikož se však ke zvířeti nikdo nehlásí, rozhodne se vyšetřující policejní inspektor Očumelov, že psa nechá utratit.

V tom někdo z davu zvolá, že malý chrt patří generálovi Žigalovi, takže policista upustí od svého původního názoru a začne případ vyšetřovat intenzivněji. Chodí od jednoho majitele ke druhému, jelikož se k psovi nikdo nehlásí. Důležité je ale to, že rozsudek nad psem změní pokaždé, když se změní sociální příslušnost jeho údajného majitele.³³

Při vyšetřování se poprvé zjišťuje důležitý aspekt trestné činnosti, čímž je **úmysl**. Dříve se vůbec neřešilo, jestli obviněný udělal trestný čin úmyslně či jestli ho k němu vedly jiné okolnosti (nešťastná náhoda, sebeobrana, nepřítčetnost a další), což také znamenalo, že jednotlivé tresty byly jednotné pro všechny okolnosti. Z pramenů je patrné, že soudci v praxi ke zjišťování úmyslu přistupovali pouze výjimečně.³⁴

---

³⁰ Stejně postupy se uplatňovaly již za cara Ivana IV. Hrozného. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 44.

³¹ Tresty byly obecně mnohem tvrdší a často stačilo označení prostřednictvím nějaké vlivné osobnosti za *lichije lica* (za špatného člověka nebo jednoduše zločince) a trest se záhy dostavil. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 30.

³² MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 15.

³³ ČECHOV, Anton Pavlovič. *Chameleon*. In: *Vybrané povídky*, s. 15-20. Praha, 1956. ISBN neuvedeno.

³⁴ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 15.

Dalším zákoníkem, který je třeba zmínit, je zákoník s názvem *Vojenské artikuly* vydané Petrem I. v roce 1715. I přestože z názvu vyplývá, že spravuje především vojenskou oblast, byl jejich obsah využíván v jurisdikci obecně. Zákoník přinesl sice nesporné novinky, avšak viděno z nadhledu, to byl do velké míry zákoník vytvořený autokratickým vládcem pro vlastní potřeby.³⁵

Trestný čin byl i v praxi chápán jako porušení práva. Pro tuto novotu vznikla i nová **definice zločinu**. Podle ní je zločin vše, co poškozuje a působí jakékoli škody státu.³⁶ Ovšem po bližším prozkoumání mohlo být zločinem téměř vše a lidé byli trestáni i za věci, které bychom za zločiny nepovažovali. Do této kategorie spadají téměř všechny carovy vyhlášky typu zákazu nošení plnovousů, kácení lesů apod. Praxe vypadala příznačně, tedy jaký soudce, takový zákon. Každý mohl být poslán na smrt pod hlavičkou velezrady.³⁷

Diferenciálního pohledu se oproti dřívějším dobám dočkal pojem **úmysl**. Podle platných nařízení bylo na úmysl (tedy úmysl spáchat trestný čin) nahlíženo pouze v případě vraždy.³⁸

Druhá polovina osmnáctého století patřila carevně Kateřině II., která krom mnoha jiných záležitostí, roku 1767 sepsala nový soubor zákonů s názvem *Bolšoj nakaz (Velká Instrukce, dále jen Instrukce)*. Spis měl být předlohou tzv. zákonodárné komisi, která jej měla přetvořit v plně funkční zákoník, avšak již roku 1768 byla její činnost odložena na neurčito (nebo lépe zrušena) po sepsání pouze první kapitoly. Komise sice svůj úkol nesplnila, ale i přesto se do trestního práva dostaly určité novinky.³⁹

Opět se nám zde mění **definice zločinu i trestní odpovědnosti**. Zločin je zde definován jako skutek vykonaný přes zákaz stanovený zákonem. Zajisté je toto pokrok, ale praxe vypadala podstatně jinak. V praxi fungovala definice podle známého pravidla: „Vše co není zakázáno, je dovoleno.“⁴⁰

Zajímavou a doteď neřešenou problematiku řešil dokument *Instrukce* velice efektně. Jednalo se o trestní odpovědnost rodiny a komunity. Do této doby existovalo pravidlo, že pokud pachatel nehodlá podstoupit svému trestu, výkon padne na blízké příbuzenstvo či

---

³⁵ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 36.

³⁶ Tamtéž. s. 33.

³⁷ Vyhlášky jsou z původního označení *ukazy*, což znamená to samé, v textu jsou proto používány české ekvivalenty. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 106.

³⁸ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 15.

³⁹ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 187.

⁴⁰ V praxi bylo dokonce nakázáno, aby na stole úředníků byla kniha vždy zavřená. Nesměl se do ní totiž podívat nikdo nepovolaný. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 38.

dokonce na celou rodinu. Stejné řešení připadlo i na celou vesnickou komunitu. V podstatě se jednalo o vyhrožování a formu útlaku. Trest pro celou komunitu byl poučením ostatním komunitám, což upevňovalo trvalý respekt a poslušnost poddanstva.

Instrukcí se situace změnila. Trest nyní postihl pouze opravdového viníka. U rodin se trestal pouze ten člen, který se provinil proti zákonu a zbytek rodiny tudíž nenesl žádnou odpovědnost za jeho činy (to neplatilo pouze u dětí a nezletilých, za které byli odpovědní rodiče, kterým také trest připadl). Pokud dejme tomu přišel na úřad urážlivý dopis signován členy komunity, trest nepřipadl celé komunitě, nýbrž pouze signovaným účastníkům. V případě anonymu poté připadla odpovědnost starostovi nebo starším.⁴¹

Během devatenáctého století nastalo několik zlomů při utváření platných zákoníků. Prvním zlomem byl Svod platných zákonů Ruského impéria, psaný od roku 1832 (první myšlenky se však objevily již na počátku století) a v platnost uveden v roce 1835. Jednalo se především o soupis všech doposud platných zákonů a jejich následným rozdělením, ale prakticky byl špatně využíván.⁴²

Pro nás je nejpodstatnějším druhý zlom, který nastal v roce 1845, kdy byl vydán kompletně nový trestní zákoník. Jeho platnost sahala do roku 1903, kdy by vydán nový. Mezi tímto obdobím byl dokument revidován a doplněn roku 1885 o *Řád o trestech a nápravných opatřeních*, což byl však v podstatě samostatný dokument.

Zákoník upravuje všechny aspekty trestního práva, které zde již byly uvedeny včetně jejich vývoje. Novou **definici zločinu** vnímal „jako jednání nebo opomenutí, které bylo zakázáno zákonem pod hrozbou trestu, a dále zásady, že tresty za trestné činy a přestupky se ukládají v přesné shodě s ustanovením zákona.“⁴³

Při vyšetřování a soudu nově platí pravidla presumpce nevinny, která byla sice již za Kateřiny II., ale pouze v teoretické rovině a v praxi se v podstatě nevyužívala. K odsouzení musí být prokázána vina, což v dřívějších obdobích v zákonících i praxi také chybělo. Nyní musí být vina nedílnou součástí trestného činu.

Neoznámení o trestném činu zde nabývá na rozměrech. Neřeší se pouze vědomé zatajování trestného činu, ale řeší se i protizákonnost **křivého svědectví, lhaní, zaujatost**

---

⁴¹ O tyto případy se starala vrchnost, která rozhodovala o osudu obviněných. Mimochodem tresty pro celou komunitu byly praktikovány znovu za období kolektivizace. Účelem bylo vyvolání strachu a poslušnosti, ale kvůli půdním ziskům, nikoli za účelem respektu vůči panovníkovi (potažmo státu). Tamtéž. s. 40.

⁴² PEARSON, Thomas S. Russian Law and Rural Justice: Activity and Problems of the Russian Justices of the Peace, 1865–1889. In *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 32, 1984, č. 1, s. 52–71. ISSN 0021-4019. s. 61.

⁴³ V podstatě se již blíží k modernímu pojetí trestného činu. Platnost této definice trvala globálně až do roku 1969, kdy v USA vyšel koncept *Criminal law*, který má lehce pozměněnou strukturu trestného činu. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50-51.

poroty a soudce. Nepoužívá se tedy již jen jako politický strach monarchy ze spiknutí proti své osobě, ale jakožto ohrožení zájmů jednotlivců a společnosti.⁴⁴

Poslední úpravou je stanovení **objektivitu soudu a rovnost před zákonem.** Sice již v předešlých zákonících se objevovala rovnost, ale řešila se především trestní odpovědnost pánů a otroků, rovnost mezi duchovními a další. Tentokrát se upravují poměry v rovnosti před zákonem všech stavů i náboženství.⁴⁵

Poslední (zmiňovaný) zákoník, vydaný roku 1903, je v podstatě opisem předchozího dokumentu. Hlavním výsledkem nového zákoníku bylo obecné snižování a zmírňování trestů a redukce předešlých rozvětvených zákonů. V našem zájmu by bylo dobré jen připomenout, že tento zákoník se zabýval otázkou **úmyslu** do důsledku. Rozdělil úmysl (vykonat trestný čin) do několika kategorií, a to: 1) úmysl, 2) příprava, 3) dobrovolně vzdát pokus o trestný čin, 4) marný pokus, 5) neúspěšná trestná činnost, 6) trestný čin.⁴⁶

S rozšiřováním administrativních odvětví a jejich následného upravování, byl vnesen do posledních zákoníků velký chaos. Nejprve se od začátku devatenáctého století jednotlivé položky zdvojnásobily a v některých případech dokonce ztrojnásobily. A po začátku dvacátého století došlo k přesnému opaku. Jelikož bylo, již na každý sebemenší náznak chování a trestné činnosti více, jak dvě nařízení či zákony, muselo dojít k zjednodušení administrativy a z podobného dělení na několik fází se počet kategorií snížil zhruba na třetinu.

---

⁴⁴ Praktickým dokladem je nám zde případ z roku 1898, řešený u Vjatského okružního soudu, který reflektuje prohřešky proti soudu, především pak **protizákonnost křivého svědectví.** V tomto případě byl jistý vesničan jménem Snigirev obviněn z okradení pana Čeraněva a za přispění svědectví hostinského Tebenkova odsouzen k vyhnanství na Sibiř. Proti tomuto verdiktu se za krátký čas odvolala manželka Snigirevova, která tvrdila, že její muž nic takového neudělal a celé svědectví bylo nepravdivé. K opakovanému výslechu bylo přivoláno pět svědků, z nichž jeden uvedl, že měl výpověď naučenou z paměti, jelikož ho za to čekala peněžitá odměna od hospodského. Po tomto obratu byli odsouzeni Čeraněv a Tebenkov za křivé svědectví k nuceným pracím. Později byl ještě proveden další výslech, při kterém se ukázalo, že si to ti dva celé vymysleli a byli odsouzeni k těžkému žaláři. Na toto konto se ozvala žena Čeraněvova a tvrdila, že je to celé jinak. Její manžel údajně s hostinským vůbec nebyl a žena odsouzeného si své argumenty vymyslela. Poté ještě dovedla k soudu 21 svědků, kteří odsouhlasili její verzi a uvězněna byla žena obviněného Snigirova i pět svědků, které k případu dovedla, a všichni byli odsouzeni k těžkému žaláři na ostrově Sachalin. *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 5, s. 151.

⁴⁵ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50. Rovnost se již poprvé řešila v Pskovské soudní listině na počátku 15. století, avšak jednalo se o rovnost v církvi mezi jejími hodnostáři. Tamtéž. s. 13. V kapitole o Novgorodu a Pskovské soudní listině v Dějinách Ruska se pro změnu mluví o sociálních diferenciacích, které bránily v uvedení nařízení do praxe. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 26.

⁴⁶ Mimochodem, toto členění se následně snižovalo a v dnešní době rozeznává trestní právo fáze pouze 3: 1) příprava, 2) pokus, 3) dokonání trestného činu. MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genезis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 16.

2.2 Otázka trestu a trestání

S trestními zákoníky se proměňoval i samotný trest. Význam trestu a jeho účel prošel asi změnou nejrazantnější. V této kapitole si něco povíme o vývoji trestu v historii s větší zastávkou v letech, kterými se práce zabývá, čili v devatenáctém a na začátku dvacátého století.

Dále budeme rozebírat některá specifika trestního práva v devatenáctém a dvacátém století. Například, jak se naši ruští předkové dívali na trestní způsobilost, a co viděli, jako polehčující okolnosti v určení trestu.

Poslední část věnujeme způsobům trestání. Z následujících částí zjistíme, jaké byly tresty oficiální justice a posléze se budeme věnovat přímo jejich formám. Podíváme se na jejich průběh i vývoj a komu byl jaký určen.

2.2.1 Význam trestu a jeho vývoj

Pro jedenácté až třinácté století v Rusku (potažmo v Kyjevské Rusi), je velice překvapující, že pojetí trestu bylo do značné míry humánní. Tresty téměř pozbývaly fyzického násilí a konkrétně trest smrti zde neexistoval. Všechny tresty byly nahrazeny finančními sankcemi, kromě jediného projevu násilí v jednoznačném prokázání pravdy pomocí již zmiňovaného „božího soudu“. Další skupinou trestů byly tresty církevní, kde pachatel prokázal vůli kát se.⁴⁷

Poměry se lehce změnil v následujících staletích. V patnáctém až sedmnáctém století můžeme zaznamenat silný příliv brutality, kdy tresty dříve finančního ražení, sahají po fyzických trestech a trest smrti je pro dobu příznačný svými někdy až nápaditými variacemi. Pouze v případě, že se jednalo o škodu na majetku (včetně hospodářského), mohl pachatel svůj trest přetransformovat na finanční odškodnění, pokud toho byl schopen. Pokud ovšem pachatel neměl možnosti na toto odškodnění, jistě ho čekal trest fyzický. Jedinou „záchranou“ před smrtí byl doživotní pobyt mezi klášterními zdmi.⁴⁸

Velice hrubým trestům byli vystaveni obyvatelé ruské říše za vlády Petra I. Velikého. Ten neváhal roku 1715 stanovit nové tresty a zpřísnit ty staré. V podstatě téměř za všechny stanovené zločiny hrozila smrt či silné zmrzačení. Musíme ale podotknout, že smrt opravdu jen hrozila. Car ve své politice využíval taktiku vyhrožování, ale smrt ve skutečnosti nezasáhla až tak velké procento lidí k ní odsouzených.⁴⁹

---

⁴⁷ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 16.

⁴⁸ Tamtéž. s. 17.

⁴⁹ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 36.

Po takzvané temné vládě carevny Anny I. Ivanovny Kuronské, nastupovala roku 1741 na trůn Alžběta I. Petrovna s nádechem uvolnění. Ihned po nastoupení omilostnila všechny odsouzence na smrt a tímto tempem se vrhla i na zmírnění trestů pro její poddané. Během její vlády byli odsouzenci na smrt přeměněni na trestance v těžkých žalářích, takže v některých případech volila raději nucené práce, než smrt.⁵⁰

Zlom nastal za vlády Kateřiny II. Ta v rámci osvícenského hnutí, jež se šířilo západní Evropou, změnila pohled na **funkci trestu**. Dalo by se samozřejmě tvrdit, že změny se dočkala především teoretická funkce trestu, avšak o tom, že nějakou tou změnou přeci jen prošel, nemusíme spekulovat. Od této doby neměl být trest pomstou bez ohledu na osud odsouzeného, ale měl hlavně napravovat.⁵¹ Stejně jako vše ostatní se i tato novinka zaváděla v praxi velice dlouho, ale ukazuje na jistou změnu uvažování.

2.2.2 Trest v 19. a na začátku 20. století

Trest prošel značným vývojem i ve století devatenáctém. Zajímavou skutečností je fakt, že ve chvíli, kdy si společnost vytvoří nový pohled na určitý aspekt svého života, začne ho ihned zavalovat terminologií, stupnicemi a různými hierarchiemi. Ve většině případů to poté končí nepřehledným chaosem, ve kterém se již nevyznají ani ti, kteří se podíleli na jeho vytvoření.

Obdobně na tom bylo i trestní právo v devatenáctém století. Zanedlouho poté, co se uvedlo ve známost, že funkce trestu změnila svou tvář, začala se kolem ní tvořit hierarchie jednotlivých trestů. Ta se po polovině devatenáctého století rozrostla na nepřehlednou změť stupňů a pravidel, takže stejně jako v jiných případech musela projít dalším přerozdělením, avšak tentokrát se jednalo o redukci. Na začátku dvacátého století byly stupně sníženy a pravidla zobecněna natolik, že trestní právo mohlo být znovu plně funkční.

Po první třetině devatenáctého století postihly trestní právo určité změny. Tresty byly rozděleny do deseti skupin. Skupiny se třídily podle závažnosti zločinu a zároveň se tresty přiřazovaly konkrétním trestným činům.⁵²

Nejzávažnějším trestem byl stále trest smrti, který již nemohl být zastoupen životem v klášteře, jako tomu bylo v novověku. V dalším pořadí následovaly tresty: politické sankce,

---

⁵⁰ Carevna údajně nikdy nepodepsala rozsudek trestu smrti., ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 153. Carevna po svém nástupu omilostnila všechny politické vězně s tím, že někteří ani neměli být zatčeni, ale měli stejná jména s lidmi na seznamu politických zločinců. Tamtéž. s. 156.

⁵¹ BIDLO, Jaroslav. *Dějiny slovanstva*. Praha, 1927. s. 159.

⁵² PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50.

zbavení vlastnických práv, tělesné tresty, nucené práce, lynčování, služba v armádě, odnětí svobody, finanční tresty a nejmírnějším byl trest církevní ve formě pokání.⁵³

Takto rozdělené tresty samozřejmě ještě nadále podléhaly dalším specifikacím. Mezi tyto specifikace například patřilo, že určité vrstvy, mezi které počítáme šlechtu, duchovenstvo a kupce první a druhé třídy, byly osvobozeny od tělesných trestů a mučení. Zároveň se jich netýkal těžký žalář, od něhož byly taktéž osvobozeny.⁵⁴ Dále platilo, že politické sankce se týkaly logicky pouze těch osob, které měly nějakou funkci ve veřejné správě, o kterou by mohly přijít. Naopak se ale privilegovaným vrstvám vyhnuly tresty, v nichž převažovalo fyzické ublížení na zdraví. K takovým trestům byly tyto vrstvy odsuzovány velice zřídka. V porovnání se smrtí pro ně však mohla být politická smrt na téměř stejné úrovni.

Podobnou politickou, (v tomto případě spíše veřejnou) smrtí prošla i hlavní postava románu *Mrtvé duše*. Pavel Ivanovič Čičikov je průměrně vypadající člověk se zlověstnou touhou po penězích a majetku. Během dvou pokusů o nabytí peněz nečestnými způsoby naprosto vyhoří. Poprvé jako člen stavební komise, která má rozhodovat o stavbě nemovitostí, kdy ho kolega v podstatě vytlačí a podruhé jako neoblomný celník, který si postupně úplatky získává slušnou sumu peněz, když ho jeho komplic kvůli neshodám udá. Čičikov je nyní nucen přijmout funkci právního zmocněnce, ale i tentokrát přijde na možnost, jak si protizákonně opatřit majetek. Má totiž za úkol sestavit seznam nevolníků, kteří by byli zastaveni pro potřeby poručenské rady.

Zde autor narážel na zaostalost státního aparátu a jeho zastaralé postupy. Každý pán, který v této době vlastnil nějaké nevolníky, za ně musel odvádět daně.⁵⁵ Tuto daň však musel odvádět ne do smrti nevolníka, ale do jejich následného sčítání. Děj se tedy zakládá na sbírání jmen mrtvých nevolníků, kteří jsou stále v registru vedeni, jako živí. K získání těchto duší ovšem potřebuje Čičikov souhlas jejich pánů.

Pro nás není podstatný celý následující děj, kdy Čičikov s vozkou a sluhou objíždějí statkáře, od nichž vykupují duše, z čehož statkáři profitují, jelikož dostanou peníze a ještě se zbaví platební povinnosti z odvádění daní, ale konec příběhu. Na konci příběhu se totiž začne i tato třetí zločinná snaha Čičikovi hroutit, až nakonec také ztroskotá.

Pomluvy a obvinění (často smyšlená) se šíří krajem a podvodníček se nakonec dostane před soudy za předešlé zločiny, kde mu hrozí vyhnanství na Sibiř, ale pro nedostačující

---

⁵³ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

⁵⁴ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 40.

⁵⁵ Jednalo se o daň z duše, neboli z každého muže. Tato daň byla zavedena za vlády Petra I. (1718) transformací z daně z usedlostí. O zrušení této daně se postaral až car Alexandr III. mezi lety 1883 - 1886. Tamtéž. s. 35.

svědectví je mu nakonec dána druhá šance. Základní podmínkou (neboli trestem) však je, zabavení majetku v nejvyšší možné míře, čímž je pachatel nadobro zdiskreditován.⁵⁶

Důležitou proměnou prošlo trestní právo v roce 1845. Jeho funkce byla stále nápravná, ale zároveň se od této chvíle trest rozděluje do dvou primárních rovin. První je **trestní**, při níž se počítá s tím, že trestance vyloučí ze společnosti téměř bez možnosti návratu.

Druhou je rovina **nápravná**, která umožňuje odsouzenému návrat zpět do společnosti. Sice by se dalo tvrdit, že náprava pachatele existovala již v novověku, ale jak jsme již podotkli, tak teorie a uvedení v praxi jsou dvě odlišné záležitosti. Patrný rozdíl je ještě v tom, že dříve se nepočítalo se zpětným začleněním jedince do společnosti.⁵⁷

Privilegované vrstvy, mezi které patřili hrdinové románu *Vojna a mír*, ani tyto tresty nezasáhly. V prvním díle se po plese, který pořádala Anna Pavlovna Šererová, vypravili tři muži na cestu ulicemi Petrohradu za zábavou a ženami. Prvním byl Pierre Bezuchov, druhým byl věčný průšvihář Anatol Kuragin a třetím důstojník Dolochov. Všichni se opili, a když je chtěl zadržet strážník, přivázali ho k medvědovi, kterého měli s sebou.

Takto potom oba svázané pustili do vody. Rozhodně by se nikdy nedostali z těžkého žaláře, kdyby nebyli z privilegovaných vrstev. Takto byl čin brán jakožto přestupek a v jeho rozsudku bylo vypovězení z Petrohradu.⁵⁸

Trestní část práva dělila tresty do čtyř základních skupin. Stále zůstával trest smrti, jakožto nejhorší rozsudek. Následoval těžký žalář, který byl vyměřen na 4 – 20 let nebo případně na dobu neurčitou. Vyhnanství se řadilo ihned za těžký žalář s tím, že odsouzení byli internováni na Sibiř, Kavkaz nebo jinou vzdálenou provincii Ruské říše. Tuto část ukončovalo veřejné bičování, které navždy ponížilo člověka, na němž byl rozsudek vykonán.⁵⁹

Ke stejnému rozsudku byl odsouzen i jeden z bratrů Karamazových, byl jím Dmitrij Fjodorovič Karamazov. Ve chvíli, kdy chce Dmitrij spáchat sebevraždu kvůli nedávným událostem a nešťastné lásce spojené se silnou nenávisť vůči vlastnímu otci, vchází do dveří hostince prokurátor s pomocníky.

V příběhu se dozvídáme, že Fjodor Karamazov, otec Dmitrije byl zabit a syn Dmitrij je z vraždy obviněn. Opravdový pachatel, kterým byl nevlastní bratr Smerďakov, celý život

⁵⁶ GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Mrtvé duše*. 6. vydání, Praha, 2000. ISBN 80-200-0838-1.

⁵⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

⁵⁸ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. 1. díl., Praha, 2005. ISBN 80-7214-862-1.

⁵⁹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

vnímán jako lepší sluha, vše bratrovi přizná, ale poté spáchá sebevraždu, čímž ztrácí Dmitrij u soudu důkazy. A i přestože je jeho obhájce tím nejlepším v Rusku, soudní verdikt odsoudil Dmitrije na 20 let nucených prací na Sibiři.⁶⁰

Mimo jiné byly všechny tyto tresty doplněny o souhrn trestů, znemožňujících zařazení zpět do společnosti. Kdybychom je mohli pojmenovat, termín *likvidační tresty* by byl na místě. Každý pachatel, který měl v rozsudku jeden z výše uvedených trestů, zároveň přišel i o svá práva politická, občanská a dokonce i rodinná. Dále mu propadl veškerý majetek, hodnost, čest a dobré jméno. Pokud za svůj život odsouzenec získal jakékoli uznání či ocenění, tak mu bylo zabaveno anebo propadlo.⁶¹

Mučedníkem své doby, opěvovaným spisovatelem a především trestancem, tím vším byl Nikolaj Gavrilovič Černyševskij. Tento muž byl asi nejznámějším politickým odsouzenecem devatenáctého století. Za své názory byl roku 1862 zatčen a strávil více jak dvacet let ve vězeňském vyhnanství na Sibiři. V době věznění napsal svůj román *Co dělat?*, který pomocí kritického realismu zesměšnil současnou dobu a ukazoval na lepší zítřky. Jeho trest doprovázela občanská poprava, takže ho stihly všechny likvidační tresty.⁶²

V tomto ohledu bylo trestní právo opravdu důsledné. Nemůžeme sice tvrdit, že po těchto trestech (kromě trestu smrti) se odsouzenec nemohl vrátit zpět do společnosti, ale pokud situaci zvážíme, tak kromě nejnižších vrstev by jakýkoli z doplňujících trestů počestného člověka zničil.

Nápravná část práva měla hlavních skupin sedm. Každá z těchto sedmi skupin se poté ještě rozdělovala podle konkrétního zločinu a společenské třídy, takže dohromady je tvořilo 38 stupňů. I přestože byly tyto tresty z dnešního pohledu poměrně přísné, stále po jejich vykonání bylo možné doslova existovat. Ty, které obsahovaly nějaké vyhnanství, sice neumožňovaly návrat do společnosti v místě původního bydliště (krom těch na daný časový úsek), ale neznemožňovaly žití natolik, jako u trestů vyhnanství pro nenapravitelné.⁶³

Stejný osud potkal i Kudrjaše Aspasijiče, úředníčka v kanceláři ministerstva, který si „pustil pusu na špacír“ a za své názory byl poté díky udavačům usvědčen. Proces se odehrál za zavřenými dveřmi a úředníček Aspasijič byl deportován kamsi za Ural na 15 let. Hlavní postava Aksentij Ivanovič Popriščin se nám o tom zmiňuje v díle *Bláznovy zápisky* a dodává,

⁶⁰ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bratři Karamazovi*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1226-5.

⁶¹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

⁶² HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha, 2007. ISBN 80-246-1201-0. s. 71.

⁶³ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

že poslední zprávy zněly tak, že Aspasijič se momentálně živí rýžováním zlata kdesi na střední Sibíře na řece Jenisej.⁶⁴

První trest se týkal zejména privilegovaných vrstev a jednalo se o ztrátu všech práv a výsad, mezi něž patřila hodnost, funkce, odznaky a zákaz výkonu ve veřejných službách či v jejich určitých pozicích. K tomu byl odsouzenec internován na Sibíři. Při srovnání s neprivilegovanými vrstvami by byl člen nižší vrstvy veřejně zbičován a strávil podstatnou část života v těžkém žaláři.⁶⁵

Při vyřčení druhého stupně nápravných trestů, který se týkal také privilegovaných vrstev, platila také ztráta práv a výsad. Místo deportace na Sibíř by ale takto odsouzený člověk strávil život ve vzdálené provincii vyjímaje Sibíř.⁶⁶

Třetí trest se již týkal všech tříd, pro které platil žalář v pevnosti se ztrátou jen některých zvláštních práv a výsad. Mírnější variantou byl nápravný dům a ztráta některých práv a výsad, což byl trest čtvrtý.

Opět jen privilegovaných vrstev se týkal pátý trest. Ten určoval povinný odchod do penze bez nároku návratu do služby. Nejnižšími tresty z dnešního pohledu bylo krátkodobé zadržení osob (bez rozdílu původu a postavení) a peněžité sankce s napomenutím a podmínkou, což byla náplň šestého a sedmého trestu.⁶⁷

Posledním, pro nás důležitým obdobím, kdy se změnilo trestní právo, je počátek dvacátého století, konkrétně rok 1903. Po neúprosném dělení trestů do různých skupin a hierarchických řádů s ohledem na sociální vrstvy společnosti, došlo roku 1903 k výrazné redukci. Trestní právo nadále odsuzovalo pachatele do osmi různých skupin.

Zachován zůstal, stejně jako ve všech předcházejících historických obdobích, trest smrti. Dalším vážným trestem byl těžký žalář na dobu neurčitou. Třetím trestem bylo vyhnanství do nějaké vzdálené provincie Ruska včetně Sibíře. Do nápravného zařízení putovali ti hříšníci, kterým byl přiřknut čtvrtý ortel.

Od pátého do sedmého trestu se jednalo o formu věznění. Nejhorší byla pevnost, dalším zařízením bylo vězení, s čímž souvisel i sedmý trest, což bylo krátkodobé zadržení. Nejmenším osmým trestem byla finanční pokuta, která byla pevně stanovena v rozmezí 50 kopejek až 100 rublů.⁶⁸

---

⁶⁴ GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Bláznovy zápisky*. Praha (Lidové nakladatelství), 1969. ISBN neuvedeno.

⁶⁵ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 39.

⁶⁶ Tamtéž. s. 40.

⁶⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 28.

⁶⁸ Tamtéž. s. 29.

Jak vidno, funkce trestu a zároveň jeho sazby se čile proměňovaly i ve století devatenáctém. Pro nás je podstatné především vědět, jaké tresty mohly potkat obyvatele vesnic, kdyby byly jejich činy podstoupeny oficiální justici. Každá zmíněná funkce i forma trestu měla v praxi zajisté své nedostatky, leč trestní právo mluvilo jinak. S tím ovšem musíme počítat, jelikož zde neplatilo pravidlo „co je psáno, to je dáno“.

2.3 Kriminalita

V této poměrně krátké části se budeme věnovat dynamice kriminality a faktorům kriminality. Důležité pro nás bude především nastínění, kdy v období devatenáctého století, můžeme sledovat minimální a maximální výkyvy kriminální činnosti. Poté si uvedeme některé faktory, které podstatně působily na vzrůst kriminální činnosti.

Na začátek uvedeme, že hladina kriminality obecně v 19. století kolísá. Nelze tudíž tvrdit, že by měla lineární tendenci, ať stoupající, či klesající. Ač to zní možná překvapivě, tak můžeme vysledovat, že kriminalita obecně stoupá po větších reformách, které postihly území celého Ruska, a poté méně překvapivé zjištění, že kriminalita stoupla během revoluce. Tyto nárůsty se týkají let 1861 a 1905, kdy křivka kriminality oproti klesajícímu stavu před těmito roky, prudce stoupla.⁶⁹ Výraznou měrou se na statistikách kriminality podepsaly politické zločiny, které v letech 1861 a 1905 nepřirozeně ovlivnily křivku kriminality.

Na situaci kolem revoluce roku 1905 a na následné zatýkání politických odpůrců, poukazuje dobové dílo spisovatele Maxima Gorkého, *Matka*. Příběh se točí kolem dvou hlavních postav, kterými jsou Pavel Michailovič Vlasov a jeho matka Palageja Nilovna Vlasovová.

Syn Pavel se během celého příběhu z dělníka, po nocích vypracuje až na politického odpůrce v čele sociální demokracie. Během svých sezení s přáteli revolucionáři řeší otázku chudých dělníků, kteří jsou podle něj omezováni státem. Jeho příběh vyvrcholí ve chvíli, kdy je při protestním pochodu zatčen a čeká ve vězení na soudní přelíčení. To je již dopředu celé domluveno, takže po začátku procesu je všem jasné, že je to již pouhé divadlo. Pavel i jeho kolegové jsou odesláni na Sibiř.

Zajímavá je v příběhu však role matky. Ta se během Pavlova příběhu přeměňuje z tichého bojácného pozorovatele na aktivního protagonistu změn a revoluce. Osud matky není tak podstatný a dokonce ani z knihy není zřejmý, jednoho dne je zatčena, ale jeden z policistů ji začne škrtit, takže i přes náznak, jak příběh končí, zde konec není jednoznačně uveden. Důležitá je právě ona přeměna, která je nám příkladem pro určení psychologickým

---

⁶⁹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo občestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 84. Pro léta po roce 1861 je zmínka v Dějinách Ruska. Během dvou let došlo v 29 guberniích k více, jak 1100 vesnickým povstáním. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 259. Na situaci během a po revoluci upozorňují i noviny z těchto let, především pro rok 1906 je v novinách uvedeno množství článků o přeplněných věznicích, šlo ale především o politické vězně. Konkrétně třeba *Rěč'*. 23. únor 1906, č. 1, s. 7; 24. únor 1906, č. 2, s. 5; 25. únor 1906, č. 3, s. 6; 27. únor 1906, č. 5, s. 4.

pochodů lidí v této době. Jedná se samozřejmě jen o literární dílo, ale dokladuje nám růst kriminality, a to především politických zločinců.⁷⁰

Proti Gorkému bylo dokonce v roce 1907 vzneseno obvinění od tiskového výboru za podněcování buřičství a nabádání k těžkým zločinům. Román *Matka* se tak zařadil na černou listinu, kde bylo již Černyševského dílo *Co dělat?*.⁷¹

Pokud bychom měli porovnávat kriminalitu podle počtu odsouzených a uvězněných pachatelů, tak by nejnižší stav kriminality panoval ve čtyřicátých letech devatenáctého století. Oproti tomu maximum lidí uvězněných v různých typech vězeňského systému, nalezneme v letech 1911 – 1913.⁷²

Porovnávání kriminality podle počtu uvězněných je možná z hlediska přesnosti lepším ukazatelem, než porovnávat kriminalitu podle počtu obvinění či zatčení. V devatenáctém století totiž platilo pravidlo, že bylo více zatčení, než obvinění a následně souzení, což můžeme vidět na následující tabulce.

Počet lidí (v tisících) obviněných a odsouzených mezi léty 1857 - 1865⁷³

Roky	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865
Obvinění	383,2	404,1	422,6	393	433,5	456,3	458,4	458,1	510,5
Odsouzení	60,4	70,7	74,2	72,5	79,7	83,5	88,7	94,4	94

Tento stav nastával ze dvou důvodů. Prvním byl fakt, že policie preventivně zatýkala i jen podezřelé osoby, které později musela zase propustit, avšak díky těmto preventivním zásahům nám prudce roste křivka virtuální kriminality. Druhý fakt logicky následuje, a tedy, že po zachycení podezřelé osoby, byť trestně aktivní, nebyla možnost prokázat proti ní usvědčující důkazy.⁷⁴

Dva případy, které se staly v různých částech Ruska a různých letech, ukazují, že preventivní zatčení může postihnout i více jak jednu osobu. V prvním případě se zatčení provedlo v roce 1898 v Kyjevské gubernii z důvodu zločinnosti, avšak v druhém případě se znovu jednalo o politické důvody po roce 1905.

⁷⁰ GORKIJ, Maxim. *Matka*. Praha, 1952. ISBN neuvedeno.

⁷¹ HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha, 2007. ISBN 80-246-1201-0. s. 72.

⁷² MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 86.

⁷³ DOLGOVA, Azalia Ivanovna (ed.). *Kriminologija: Učebnik dlja vuzov*. 3. vydání. Moskva, 2005. ISBN 5-89123-931-0. s. 149.

⁷⁴ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 86.

V Kyjevské gubernii, ve vesnici Spole, již několik let okolí drancovala skupina zločinců. Roku 1898 se konečně podařilo dopadnout většinu těchto zločinců pomocí tzv. preventivního zatčení. Celkem bylo zatčeno 58 osob s tím, že bylo jisté, že všichni zločinci nejsou. Proces se odehrával za zavřenými dveřmi a konečných odsouzených pachatelů bylo 12. Ti byli odsouzeni na různé dlouhé pobyty ve vězení.⁷⁵

Roku 1906 obyvatele vesnice Feodosije nepříjemně překvapila policie, která zde zatkla na 22 lidí včetně devíti studentů z místního technického učiliště. Zatčení nemohli vidět své rodiny do té doby, dokud někdo z nich nepromluvil a neudal alespoň jednoho zločince z nedaleké Jalty.

Patrné bylo, že většina z nich byla nevinná a svůj trest dostali za jiné zločince. Nevinní se mohli odvolat u předsedy dumy G. F. Jarčeva nebo P. P. Rozanova. Případ svědčí o preventivním zásahu ze strany policie, která se takto snažila ovlivnit obyvatele města Jalty.⁷⁶

Podobně nám křivku kriminality narušují drobné krádeže, jelikož ty se často ani do statistik nedostaly. Byly řešeny malými soudy bez poroty s okamžitým výkonem trestu, který byl poměrně zanedbatelný (zpravidla maximálně měsíc v zadržovací vazbě). Případně některé přestupky ani nebyly považovány za zločiny, takže se v kriminalitě ani neprojeví (časem se však vnímání těchto přestupků zpříšňovalo).⁷⁷ Podle následující tabulky však můžeme vidět, že tyto krádeže byly nejčastějším zločinem v porovnání s vraždami, které byly zhruba pětkrát méně časté a s náboženskými zločiny, kterých bylo celkově nejméně.

Počty krádeží, vražd a náboženských zločinů pro léta 1909 - 1913⁷⁸

Roky	1909	1910	1911	1912	1913
Krádeže	125 201	154 819	152 209	156 015	167 755
Vraždy	30 942	31 113	32 500	33 879	34 438
Náboženské zločiny	2283	2732	3039	3415	3461

Oblast trestných činů, kde se také dala poměrně snadno vysledovat dynamika kriminality, byla zločinnost proti státu. Trestné činy proti státu dosahovaly před rokem 1861 rozsahu 69 % z celkového počtu trestných činů vůbec. Po tomto roce již můžeme zaznamenat

⁷⁵ *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 1, s. 9.

⁷⁶ *Rěč*. 23. únor 1906, č. 1, s. 7.

⁷⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 87.

⁷⁸ Teprve po roce 1905 se krádeže dostávaly do statistik a na uvedené tabulce můžeme vidět, že jejich absence v předchozích statistikách velice ovlivnila křivku kriminality. DOLGOVA, Azalia Ivanovna (ed.). *Kriminologija: Učebnik dlja vuzov*. 3. vydání. Moskva, 2005. ISBN 5-89123-931-0. s. 153.

prudký obrat, jelikož trestná činnost proti státu tvořila pouhých 14 % z celkového počtu spáchaných trestných činů. Naopak v roce 1905 se křivka protistátních zločinů prudce zvýšila.⁷⁹

Za protistátní činnost se před soud velice často dostávali i novináři, kteří byli zatýkáni na základě článků v novinách. V květnu roku 1906 se takto dostali před soud novináři hned z několika listů.

Redaktoři z novin *Naše žizn' a Kotelnik* byli obviněni z protistátní činnosti v novinách. Jejich vina nebyla prokázána a byli zproštěni obžaloby. S tímto závěrem však nesouhlasil senát, který nechal případ znovu otevřít. Po dalším prozkoumání byli i tak redaktoři obvinění zproštěni. Stejný případ se stal ve stejný den i redaktorům z novin *Večernyj Golos*, kteří také po prozkoumání důkazů byli obvinění zproštěni.⁸⁰

Faktory, které ovlivňovaly dynamiku kriminality, se dají zachytit a vysvětlit v kontextu s konkrétními změnami ve společnosti. Mnohdy je kriminalita mladistvých a žen považována za zvláštnost, především fakt, že tato kriminalita v určitých obdobích stoupala.

Dělo se to z toho důvodu, že s přibývajícími reformami, které zajišťovaly osobní práva a svobody nižším vrstvám (mezi které patří i ženy a mladistvé) zároveň tyto vrstvy iniciovaly k rezistenci. S nově nabytými právy se tyto vrstvy nebály ozvat a bránit se proti svým uzurpátorům, za účelem spravedlnosti, nehledě na to, že samy jednaly protiprávně.⁸¹

Po zrušení nevolnictví, roku 1861, prudce stoupla vlna kriminality, která se dá také velice jednoduše vysvětlit. Jednání nevolníků bylo vždy svázáno dohledem jejich pánů a zároveň tím, že sami neměli téměř žádná práva. Po rozpuštění těchto zažitých struktur, které udržovaly velké množství lidí pod kontrolou, se zároveň tato kontrola velice ztížila.

Dalším faktorem bylo zrušení zažitých společenských kapitalistických vazeb, mezi které patřily cechy, obchodní společnosti a další společenství, která vytvářela rovnoměrné obchodní možnosti. Vyvázáním se z těchto jednotek se sice zvýšila konkurenceschopnost společnosti, ale stejnou měrou vytvářela prostředí nezaměstnanosti, což vždy zapříčiňuje i růst kriminality.⁸²

---

⁷⁹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 90.

⁸⁰ *Kur'jer*. 25. květen 1906, č. 8, s. 4.

⁸¹ Celkově tato situace souvisí s přeměnou vnímání ženy, která je od poloviny devatenáctého století vnímána, jako křehká bytost. Snižuje se její trestní odpovědnost a od roku 1863 jsou i osvobozeny od tělesných trestů. ENGELSTEIN, Laura. *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5. s. 74.

⁸² MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-

Při zjišťování, jak vypadala kriminalita v porovnání se sociální strukturou společnosti, musíme konstatovat, že neplatí pravidlo, které by úměrně měřilo zločinnost se sociálním postavením pachatele. Pokud bychom toto konstatování měli zjednodušit, tak společenský statut (v závislosti na nobilitě) nebyl faktorem kriminality.

Podle průzkumů totiž vrstva s nejvyšší měrou kriminality, byla vrstva dělnická, poté úřednická a svobodná povolání, obchodnická, řemeslnická a teprve až na páté příčce byla vrstva rolnická.⁸³

Kriminalita dělníků v podstatě ale znamená kriminalitu rolníků, neboť jak již bylo řečeno, musela se velká část rolnictva vydat za zaměstnáním do měst, což bylo zpravidla povolání dělníka v továrně. Průměrný rolník tento zlom nemohl z psychologického hlediska dlouho vydržet, jelikož nové pojetí času a práce v nich velice brzy začalo vyvolávat deprese a sklony k agresivitě. To mělo za následek právě jejich kriminální činnost, takže bychom mohli tvrdit, že konkrétně tato změna z rolníka na dělníka byla také faktorem kriminality.⁸⁴

Doklad této přeměny tkví v množství sebevražd, které jsou uváděny téměř v každém čísle nějakého periodika. Velkou část sebevrahů poté tvoří právě vrstva dělnická, která byla velice psychicky vyčerpána.⁸⁵ Příkladem nám můžou být krátké zprávy uváděné v novinách, které pouze stručně informují o počtech sebevražd bez sebemenšího náznaku vzrušení, které spatřujeme při čtení jiných případů (např. vražd, krádeží, chuligánství atd.). Taková zpráva vypadala asi následovně. „*V noci na dnešek se oběsil devětatřicetiletý dělník.*“ nebo „*Kolem sedmé hodiny ranní, skočil z Alexandrovkého mostu sebevrah do Něvy, tělo se nenašlo.*“⁸⁶

86007-170-1. s. 94. O problému nezaměstnanosti nás čím dál více informují dobové tiskoviny, v kterých se objevují celé články z různých gubernií o nezaměstnaných lidech. Například *Kur'jer*. 17. květen 1906, č. 1, s. 6.

⁸³ Svědčí o tom především fakt uvedený výše, a tedy, že rolnické spory a zločiny se do statistik téměř nedostaly. Překvapivé není, že dělník je na první pozici v sociálním rozdělení zločinců, zajímavostí zde je, že úřednická vrstva si obhájila druhé místo. Dalo by se tvrdit, že tato příčka dokazuje, že byl v řiši vysoký počet úřednictva v závislosti na značné ngramotnosti těchto lidí. THURSTON, Robert W. *Police and People in Moscow, 1906-1914*. In *Russian Review* 39, 1980, č. 3, s. 320-338. ISSN 0036-0341. s. 331.

⁸⁴ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 95.

⁸⁵ MORRISSEY, Susan K. *Suicide and body in Imperial Russia*. Cambridge, 2007. ISBN 0-521-86545-6. s. 317.

⁸⁶ *Gazeta kopejka*. 14. srpen 1908, roč. 1, č. 49, s. 2.

2.4 Jednotlivé tresty a jejich vývoj v devatenáctém století

Nyní bychom se měli zabývat výše uvedenými tresty trochu konkrétněji. Rozebereme osudy odsouzců v kontextu s přiřčeným trestem, abychom si lépe ujasnili představu o tom, co je mohlo čekat. Zjistíme, jestli opravdu nápravná funkce trestu tak, jak byla popsána, plnila svou roli ve všech případech či nikoli.

Po celou trestní praxi byl za nejhorší trest považován trest smrti. Během času měl tento trest mnoho podob, ale obecně byl nazýván popravou. I dnes v zemích, kde existuje trest smrti, nevidíme pouze jednu formu, ale hned několik. Stejně tomu bylo i v Rusku, kde trestem smrti mohlo být oběšení, stětí hlavy katovou sekyrou a podobně. Proto nebudeme rozebírat jednotlivé druhy poprav, ale podíváme se na tento proces obecně.

Typickým případem a nejčastější metodou poprav byl trest smrti oběšením. Pro toto tvrzení máme mnoho zpráv v novinách, jelikož téměř všechny případy, které končí smrtí, mají právě tuto podobu, jako následující případ.

Dva dělníci Drjamov a Gračev, zabili výstřely z revolveru čtyři lidi. Po tomto činu oba utekli. Jeden z postřelených mužů však přežil a identifikoval jednoho z vrahů. Toho dopadla policie a přinutila ho spolupracovat. Poté, co muž udal svého komplice, byli oba vrazi odsouzeni jelicejským soudním dvorem k trestu smrti oběšením.⁸⁷

Poprava měla svůj rituál, který byl v Rusku kopií rituálu ze Západu. V den výkonu trestu měl odsouzenec nárok na poslední jídlo. Neplatilo, že si mohl vybrat jakékoliv luxusní jídlo, ale nárok na lepší jídlo měl. Poté byl navštíven duchovním, kterému se mohl vyzpovídat z hříchů a dostal rozhřešení, což mělo vést ke spasení jeho duše. V případě, že s tím odsouzenec nesouhlasil, nebo se nějak proces popravu narušil, byla provedena jen modlitba a pokání.⁸⁸

Duchovní zpravidla doprovázel odsouzeného až na místo výkonu trestu a zůstal mu nablízku až do jeho smrti. Chybět nesměl lékař, který k řádnému ukončení popravu musel konstatovat smrt a zasáhnout v případě komplikací. Podstatní byli i další přihlížející, kterými byli úředníci a maximálně deset místních občanů, jakožto svědci.⁸⁹

S přihlížející komisí se pojí i velice zvláštní případ, který se stal ve věznici v Krasnojarsku roku 1903. Tehdy byla právě komise a přihlížející popravě zahrnování kletbami a výhrůzkami od popravovaného zločince. Místní zabiják Sotovaric Steblajskij byl

---

⁸⁷ *Nedělja*. 1899, roč. 32, č. 27, s. 878.

⁸⁸ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 30.

⁸⁹ Tamtéž. s. 30.

polapen při pokusu o vraždu. Byl odsouzen za své činy k pobytu ve vězení. Zde ale nevydržel dlouho. Krátce po svém přijetí způsobil požár ve své cele, čímž přivolal stráž. Strážce smrtelně zranil úderem železa do hlavy. Nakonec byl však uprchlík chycen a znovu uvězněn, ale na izolaci. Jeho případ byl znovu otevřen, přičemž mu byl nyní vyměřen trest smrti. Před výkonem trestu ještě stihl děsit své okolí výhružkami a zasedající komisi sliboval pomstu.⁹⁰

Koncem devatenáctého století prošly popravy změnou, jež zapříčinila jejich vysoký nárůst. V roce 1881 bylo rozhodnuto, že lidé, jejichž zločiny spadaly pod trest smrti, byli převedeni pod vojenský soud. Měl sice řešit jen procesy s revolucionáři, avšak řešil procesy všech vrstev.⁹¹

Roku 1906 se v této formě soudnictví objevil rozpor mezi policií a zmocněnci vojenského soudu. Vojenský soud odsoudil organizovanou skupinu zločinců k trestu smrti. Zločinci byli obviněni z úmyslných vražd, krádeží, loupení a vydírání. Avšak zadržela je místní policie, která je poté nechtěla vydat k soudu vojenskému, nýbrž k soudu okresnímu, čímž by pro zločince mohla svitnout naděje v lepší rozsudek. Tato snaha se ukázala být marná, protože vyšší kompetenci měli zmocněnci soudu vojenského.⁹²

Mezi léty 1826-1905 bylo k trestu smrti vojenskými soudy odsouzeno 1 397 lidí, z čehož k výkonu trestu nastoupilo 894 lidí. Oproti tomu bylo v letech 1905 až 1913 odsouzeno 6871 lidí, z čehož popravených bylo 2982 lidí. Takovému nárůstu odsouzených a popravených odpovídá i prudký nárůst kriminality po roce 1905, ale i nařízení o vojenských soudech z roku 1881.⁹³

Vojenské soudy řešily některé případy tak rychle, že odsouzení ani nebyli vyslyšeni. Některé se dokonce dostaly i do denních tiskovin, jako právě tento. „*Vojenský soud ve včerejší den rozhodl o trestu smrti pro Zacharčenko, který měl ještě se svým komplicem na kontě řadu krádeží a napadení. Zacharčenko však ani nebyl osobně připuštěn k soudu.*“⁹⁴

Skupinou trestů, která do 19. století kompletně vymizela, byla část hanebných trestů. Tresty, kdy byl viník veřejně vystavován, vlečen ulicemi, přičemž na něj krom hanebných

⁹⁰ *Kurskij listok*. 10. červen 1903, roč. 25, č. 67, s. 3.

⁹¹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 30.

⁹² *Rěč'*. 24. únor 1906, č. 2, s. 6.

⁹³ Toto nařízení vydal sám car Alexandr III. Nařízení mělo být dočasným, avšak fungovalo ještě v roce 1917. Tzv. zvláštní konsorcium mohlo dokonce pachatele ihned bez soudu vyhnat ze země nebo dokonce odsoudit až k pěti létům vězení. VEBER, Václav. *Mikuláš II. a jeho svět: Rusko 1894 – 1917*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-793-3. s. 321.

⁹⁴ Stalo se tak 17. 5. 1906. Noviny v záležitosti trestů smrti jednáním vojenských soudů, informovaly čtenáře velice často. Z průzkumu je patrné, že průměrně v každém vydaném čísle tiskovin v roce 1906, byl zmíněn minimálně jeden případ vojenského soudu, který velice často končil trestem smrti. *Kur'jer*. 18. květen 1906, č. 2, s. 4.

slov padaly i jiné věci, včetně kamenů, byly nahrazeny finančními sankcemi⁹⁵. Místo těchto trestů byly za druhé nejhorší považovány tresty tělesné.

V historickém vývoji tělesných trestů můžeme stejně jako u ostatních dnešních trestů evidovat snižující se tendenci brutality. V tomto ohledu bylo velice krutým obdobím panování cara Petra I. Velikého. Zvláště od *Vojenských artikul* vydaných roku 1715 a kopírujících pruský vzor, byly tělesné tresty pevně stanoveny v morální linii. Podle typu trestné činnosti byly zločincům odřezávány části těla (uši, nos, jazyk, ruka atd.), případně vypalovány různé cejchy (nejznámější „V“ jako *vor*, což v překladu znamená zloděj).⁹⁶

Postupem času a zejména v 19. století již tělesné tresty obsahovaly bičování s tím, že se měnil nástroj a počet ran. Nástrojem byl zpravidla buď bič, rákoska nebo březový prut. Počet ran nebyl do roku 1845 pevně stanoven a mohlo se stát, že stanovený počet znamenal pro trestance jistou smrt. Po roce 1845 byl maximální počet ran stanoven na 100, avšak i tato maximální příčka nebyla pro zločince zrovna výhodou.⁹⁷

Mezi lety 1863-1904 byly tělesné tresty a mučení z trestného práva vyloučeny úplně. Odstraňovaly se postupně po jednotlivých sociálních vrstvách. Od počátku mezi těmito vrstvami byli šlechtici, duchovní a obchodníci 1. a 2. cechu. Dále tělesné tresty vyřadili roku 1863 všechny lidi mimo rolnictva, studentů, armády a námořnictva. Ti byli vyřazeni roku 1904, čímž byly tělesné tresty vyřazeny kompletně.⁹⁸

V praxi však tento zákon, oproti předpokladům, nebyl striktně dodržován. Pokud se někde vyskytla zmínka o tělesných trestech nebo mučení, byla to pro noviny hotová senzace. Zalesovský okružní soud sáhl při vyšetřování k metodě mučení. Místní muž Fedor Murčín zde byl obviněn (respektive podezřelý) ze spáchání krádeže. Prokurátor neváhal a ihned navrhl mučení, jakožto metodu výslechu.

Obžalovaný se snažil všemi prostředky přemluvit soud, aby se k mučení neubíral. Snažil se obměkčit soud tím, že jeho žena je právě těhotná a dával neustále v šanc své čestné

---

⁹⁵ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 30.

⁹⁶ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 36.

⁹⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 32.

⁹⁸ LAMARCHE-MARRESE, Michelle. Gender and the legal order in Imperial Russia. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 326-344. ISBN 0-521-81529-0. s. 341. Výjimku v trestání tělesnými tresty měli do roku 1903 studenti a důstojníci armády. Nevztahovala se na ně totiž ona maximální hranice 100 ran, nýbrž mohli být odsouzeni pouze k 5 – 10 - ti ranám. Ženy byly tělesných trestů zbaveny již v roce 1863, výjimka byla pouze u žen, které byly ve vyhnanství. ENGELSTEIN, Laura. *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5. s. 74.

slovo, ale marně. Soud nechal přivolat velitele vězení, aby asistoval u výslechu. Nakonec k mučení sice nedošlo, ale obviněný byl i tak odsouzen k osmi měsícům ve vězení.⁹⁹

Odsouzení k těžkému žaláři souviselo s deportací směrem více na východ, speciálně na Sibiř. V rámci trestu pracovali vězni velice tvrdě v dolech, lomech či továrnách. V tomto případě není tajemství, že nápravná funkce trestu nehrála takovou roli. Hlavní roli hráli vězni, kteří byli levnou pracovní silou.¹⁰⁰

Část příběhu románu *Zločin a trest* vypráví právě o těchto těžkých pracích. Byl k nim odsouzen hlavní hrdina příběhu, bývalý student Rodion Raskolnikov poté, co se přiznal k dvojité vraždě své bytné a lichvářky Aleny Ivanovny a její sestry Lizavety. K výkonu trestu se připojila i jeho přítelkyně a láska Soňa Marmeladová, která ho v podstatě k přiznání donutila. Oba milenci však dostali velice mírný trest, a to 8 let nucených prací v sibiřském žaláři. Polehčujícími okolnostmi, které jim takto trest zkrátily, se budeme ještě zabývat, avšak společně sdílený trest nebyl ničím výjimečným a tato ukázka je toho dokladem.¹⁰¹

Statistiky ukazují, že mezi léty 1834-44 se do těžkého žaláře dostalo ročně kolem 1320 trestanců. Později v letech 1846-60 to bylo kolem 974 trestanců. Díky snižující se kriminalitě v té době se počet snižoval. Po patentu o zrušení nevolnictví v roce 1861 byla dokonce tato forma trestu na krátký čas zrušena.¹⁰²

Deportováni byli v této přestávce pouze ti zločinci, které doprovázela celá rodina. Jednalo se spíše o formu internace. Tento trest začal být znovu užíván po roce 1875, kdy prudce vzrostla křivka kriminality a do těžkého žaláře se dostávalo na 2000 trestanců ročně.¹⁰³

Povinný přesun nebo spíše internace na jednom místě se týkala především **politických vězňů** a z pohledu trestu to nebyl úplně nejhorší rozsudek. Takto odsouzený člověk totiž nebyl předmětem fyzického útlatku, ale spíše mu byl omezen životní prostor a jistá forma seberealizace.¹⁰⁴

Internovaného mohlo následovat jeho nejbližší příbuzenstvo, čehož řada odsouzenců také využila. Někdy se dokonce trest týkal celé rodiny. V devatenáctém století již nebylo

---

⁹⁹ *Duel'*. 1907, č. 1, s. 8 -9.

¹⁰⁰ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 32.

¹⁰¹ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. 16. vydání, Praha, 1988. ISBN neuvedeno.

¹⁰² MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 32.

¹⁰³ Tamtéž. s. 32.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 33.

pravidlem, že exulanti byli deportováni pouze na Sibiř. Mezi hlavní destinace, kam se mohl exulant dostat, byl Kavkaz, případně nějaká jiná vzdálená provincie Ruské říše, ale více v evropské části.¹⁰⁵

Ve vyhnanství, které nebylo na Sibiři, ale v Archangelsku strávil několik let i politický vězeň Vasilij Ivanovič Němirovič – Dančenko. Tento spisovatel byl i válečným dopisovatelem a zúčastnil se hned několika válečných tažení. Vyrůstal v důstojnické rodině a byl velice plodným autorem devatenáctého století.¹⁰⁶

Počty takto deportovaných osob sahaly až nad sedm set tisíc v průběhu celého devatenáctého století (konkrétně 1807 – 1898). Náplň, kterou zde tyto osoby vykonávaly, se netýkala těžkých prací například v lomech. Exulanti mohli vykonávat některé z jim stanovených povolání (nejčastěji takové, v které se nemohli politicky angažovat) a ubytování jim bylo přiděleno. Po dobu trestu byli omezeni v pohybu, což zajišťovala policejní hlídka, která nad nimi držela dohled.¹⁰⁷

Mnoho takto stanovených povolání vykonával i známý spisovatel Vladimir Galaktionovič Korolenko, který byl jakožto politický vězeň od roku 1879 za činnost v národnickém hnutí šest let ve vyhnanství. V letech svého vyhnanství byl například železničním a statistickým úředníkem, ševcem a dokonce i opravářem selského náradí a strojů.¹⁰⁸

Z případu, který se zabýval především obviněním z pomluv a veřejného buřičství, je nám také zároveň dokládáno, že mohlo dojít k verdiktu, který přímo ukládá pracovní povinnost ve vyhnanství. Advokát Novodrvorský obvinil při jednom procesu policii, že zahálí, a že čím dál více lpí na požitkářství. Za toto klevetění byl zadržen. Prozatímní verdikt byl výkon policejního asistenta na Sibiři pod místním náčelníkem Konstatntinovem, ale i tak se advokát vinný necítil, jelikož prý říkal čistou pravdu. Novodrvorský se odvolal na nezvratné důkazy proti policii. Jeho advokát při soudu nechal zavolat svědky (tovaryš Trockij, doktor Kuskov), kteří dosvědčili, že při besedě s policií se nic neděje a ten druhý dokonce poukázal na hloupost policie, která, i když má pachatele přímo před nosem, zatkne oběť.¹⁰⁹ Ačkoli zní případ celkem směšně, dokládá, že podobné verdikty nebyly ničím ojedinělým.

---

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 33.

¹⁰⁶ HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha, 2007. ISBN 80-246-1201-0. s. 102.

¹⁰⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 33.

¹⁰⁸ HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha, 2007. ISBN 80-246-1201-0. s. 100.

¹⁰⁹ *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 2, s. 49.

Neznáme realitu, ale podle zákona nemělo být těmto lidem nijak fyzicky ubližováno. Jedinou výjimku tvořily pokusy o útěk, které mohly končit i smrtí (v případě, že byli dopadeni či zastřeleni při útěku). Je možné a dokonce i vysoce pravděpodobné, že některé nežádoucí osoby byly odstraňovány záměrně, při běžně obhajitelných situacích, jako byl právě pokus o útěk, nehoda apod., avšak toto jsou jen dohady.

Otázku věznic a vězení můžeme nejlépe přiblížit na stanovených délkách pobytů v těchto zařízeních. Navzdory organickému vývoji věznic v uplynulých staletích, které by se dalo přirovnat k taktice pokus, omyl, měla tato instituce v devatenáctém století již celkem pevný charakter.¹¹⁰

Věznice byly hierarchicky uspořádány podle typu trestné činnosti a během trestu vězňové různými pracemi výrazně přispívali k finančnímu obratu věznic.¹¹¹ Roku 1899 vznikla instituce Hlavní vězeňské správy, která měla vězeňský systém neustále reformovat.

V hierarchickém žebříčku věznic byl nejhorším rozsudkem těžký žalář. Do roku 1903 byly limity pobytu v těžkém žaláři stanoveny na 4 – 20 let. Po roce 1903 byl trest v rámci návratu vězňů (po odpykání trestu) zpět do společnosti zmírněn a omezen 4mi lety.¹¹²

K podobnému trestu se mohl pachatel dostat při pokusu o vraždu. Obviněný Nikolaj Šmakov z města Jaroslavl' se roku 1906 za pokus o vraždu dostal do vězení na čtyři roky.¹¹³

Z dobové vzpomínky nejmenovaného vězně máme celkem subjektivní, ale přesný popis vězení. V celách se bydlelo po dvou. Okno bylo malinké zhruba v třímetrové výšce, takže když se jeden z vězňů chtěl podívat ven, musel si tomu druhému stoupnout na ramena. Cely byly z velmi tlustých zdí, které byly velice chladné a mokré a celkově zde byl nedostatek světla. Muž popisuje svůj pobyt zde jako nejhorší zážitek v životě.¹¹⁴

Druhým stupněm byla káznice nebo lépe nápravný dům, do něhož přicházeli vězni, kteří také po dobu pobytu zde celkem tvrdě pracovali. Nápravné domy v Rusku vznikaly z původní myšlenky „*workhouse*“ z anglického prostředí. V tomto zařízení byla délka pobytu stanovena na 1 – 10 let před rokem 1903 a po něm na 0,5 – 8 let.¹¹⁵

---

¹¹⁰ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50.

¹¹¹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 36.

¹¹² Tamtéž. s. 29.

¹¹³ *Kur'jer*. 18. květen 1906, č. 2, s. 4.

¹¹⁴ *Šrapnel*. 1905, č. 1, s. 7.

¹¹⁵ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 29.

V případu vraždy z roku 1910, jsou jasně dány tresty mladíkům, kteří ji spáchali či s její realizací pomáhali. Můžeme zde vidět tresty, které se týkají obou forem vězení. Mladý muž jménem Aksenov, zavraždil v obecním domě jednoho z řadových vojáků a byl za tento čin odsouzen k trestu smrti oběšením. Jeden z jeho společníků byl odsouzen k osmi létům ve vězení a tři další k šestnácti měsícům zatčení v pevnosti.¹¹⁶

Klasické vězení se také dělilo podle limitů pro vězně. Konkrétně političtí vězni zde mohli strávit mnohem více času, než lidé odsouzeni za jiný typ zločinu. Političtí vězni měli stanovený limit rozsudků od šesti týdnů do šesti let před rokem 1903. Po roce 1903 se jim sice posunula spodní hranice trestu na dva týdny, ale horní vzrostla o dva roky, tedy až na 8 let.¹¹⁷

Pro odsouzené nepolitické vězně existovaly hranice do roku 1903 s nižší sazbou tři měsíců a vyšší dvouletou. Po roce 1903 mohli být lidé vězněni od dvou týdnů do dvou let.¹¹⁸ Ve věznicích nebo na policejních stanicích se vykonávalo i takzvané krátkodobé zadržení. To bylo před rokem 1903 stanoveno na jeden den s nejdelší hranicí tří měsíců. Oproti ostatním hranicím se tento pobyt po roce 1903 prodloužil až na hranici jednoho roku, ale se stejnou nižší hodnotou jednoho dne.¹¹⁹

K tomuto trestu mohl být člověk odsouzen například za opakované pomluvy nebo porušení soudního příkazu. Takový trest čekal i na zámožného Bryzgalova ze vsi Slobodskaja. Místní zámožný a vzdělaný muž Bryzgalov měl ve svém domě školu, jelikož ji tam již mít nechtěl, podal návrh k soudu s tvrzením, že místní učitelka školu vede špatně a že by ji měli vyhodit. Soudu se podařilo prohlédnout jeho záměr. Při svědectví učitelky vyšlo najevo, že se jí chce pouze zbavit kvůli vlastním záměrům, které s budovou měl.

Byla sepsána smlouva, v níž stálo, že při nízkém počtu dětí bude učitelce stačit jen malý počet místností. Pokud však do školy bude docházet více dětí a místnosti by již nestačily, tak se jejich počet pro školu rozšíří. Při nedodržení dohody se měla udělit sankce. Bryzgalovi se to však nelíbilo a podal stížnost k okružnímu soudu, že učitelka si k sobě vodí chlapce. A když ani to nezabralo, tak prohlašoval, že učitelka si k sobě pro knihy zve i ženy, staré lidi a dokonce vesnickou mládež. Za nedodržení kontraktu a především za roznášení pomluv, byl Bryzgal odsouzen k měsíci vězení.¹²⁰

---

¹¹⁶ *Selskij vestnik*. 1910, roč. 30, č. 268, s. 3.

¹¹⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 29.

¹¹⁸ Tamtéž. s. 29.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 29.

¹²⁰ *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 2, s. 50.

K finančním sankcím a církevním trestům se již vyjadřovat nebudeme, neboť již byly plně zmíněny výše. Téma, o které se však zajímat budeme, spočívá v různých polehčujících okolnostech pro výkon trestu.

Trestní způsobilost neboli **odpovědnost za trestné činy**, řešilo právo po dlouhou dobu. Musíme brát v potaz, že s trestní způsobilostí (respektive s její spodní hranicí) se pojila i způsobilost k sňatku. Do tohoto odvětví dlouho zasahovala církev, čímž postupem času začalo docházet (v otázce odpovědnosti a plnoletosti) k rozkolu mezi církví a státem.

Církev stanovovala trestní odpovědnost a potažmo plnoletost již v deseti letech věku dítěte, přičemž teprve po sedmém roce života dítěte jej okolí akceptovalo, jakožto osobnost.¹²¹ Takto stanovený věk trestní odpovědnosti byl velice nízký, což si uvědomovala světská moc, která se roku 1830 definitivně v této otázce odklonila od církve. Nejprve se posun věkové hranice týkal vstupu do manželství, kde byla hranice posunuta na 16 let u chlapců a 18 let u dívek. Tato hranice byla uzákoněna pod pokutou církvi za její porušení.¹²²

V otázce trestní způsobilosti, byla spodní hranice rozdělena do tří skupin, přičemž minimum tvořilo 10 let věku dítěte a maximum 14 let. Nejnižším stupněm bylo 10 let, avšak dítě trestané v tomto věku, bylo prohlášeno za absolutně šílené. Druhá skupina, zahrnující děti ve věku od deseti do čtrnácti let, při trestu využívala polehčující okolnosti podmíněné nepřičetností a teprve od čtrnáctého roku věku byl jedinec plně odpovědný za své činy.¹²³

Existují však i případy, kdy nezletilost nahrála roli, a soud se rozhodl potrestat nezletilého pachatele bez přihlédnutí k jeho věku. Nezletilý chlapec, v článku zmiňovaný jako syn pana Olerského, byl Charkovským soudním dvorem odsouzen k pobytu ve vězení za krádež. U případu je ještě dodatek, že chlapci nebyla udělena žádná výjimka.¹²⁴

---

¹²¹ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 22.

¹²² LAMARCHE-MARRESE, Michelle. Gender and the legal order in Imperial Russia. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 326-344. ISBN 0-521-81529-0. s. 339.

¹²³ V 17. Století ustanovila bojarská rada hranici trestní odpovědnosti na 17 let. Naopak Josef Stalin tuto hranici, včetně rozsudku smrti stanovil již na rok dvanáctý. MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 22.

¹²⁴ Z jakého důvodu se tomu tak stalo, dnes již nezjistíme, ale můžeme pouze hádat. Mohlo se jednat o sociálně nerovný případ, kdy oběť byla v nějaké veřejnosti uznávané vrstvě, a jak již bylo řečeno, soudy byly pomalé a často podplacené. *Nedělja*. 1899, roč. 32, č. 6, s. 209.

Horní hranici tvořil věk sedmdesátí let. Jestliže někdo nad touto věkovou hranicí spáchal trestný čin, tak jeho polehčující okolností byla senilita. Senilita patřila od roku 1845 do duševních nemocí.¹²⁵

Duševní výkyvy a šílenství nebyly pod lékařskou hlavičkou duševních nemocí po celá staletí, a zvláště některá onemocnění lidské psychiky nebyla vždy zřejmá. Každopádně si v průběhu let alespoň některých psychických stavů povšimlo trestní právo, a to již za Petra Velikého.

Oproti jiným nařízením a regulím, vydaným tímto panovníkem, byly duševní nemoci polehčujícími okolnostmi a pro takto chápané jedince platilo u soudu omilostnění. Svobodu si lidé, prohlášení za blázny, odnášeli i za Kateřiny II. celkově více pozornosti (a dělení) si vydobyli až po roce 1845.¹²⁶

V trestním zákoníku z roku 1845 se již rozlišuje celkem 6 stupňů duševních nemocí. Diagnózu musel vždy určit soudem přidělený lékař. Duševní nemoci se rozdělovaly do těchto kategorií: 1) šílenství od narození, 2) šílenství získané během života, 3) nemoci vedoucí k šílenství a nevědomému jednání, 4) senilita, 5) náměsíčnost a za 6) hluchoněmota, kterou bychom dnes neoznačili za duševní nemoc, nýbrž za tělesný handicap.¹²⁷

K tématu polehčujících okolností, týkajících se duševní choroby nebo momentální nepřičetnosti, což je mezi duševní choroby řazeno také, bychom mohli najít příspěvky v novinách, ale i v literatuře. Zvláště v literatuře bychom mohli najít spousty příkladů duševních nemocí, šílenství, nepřičetnosti a mnohých dalších nepěkných duševních stavů.

Případ nepřičetnosti můžeme vidět v Tolstého Kreutzerově sonátě. Žárlivý manžel Vasja Pozdnyšev svým spolucestujícím ve vlaku vypráví svůj příběh po hysterickém záchvatu z debat o manželstvích z lásky. V příběhu se objevuje jeho žena, kterou sice miloval, ale ihned po uzavření manželství si již neměli co říct. Žena jen rodila děti z povinnosti, a poté co ji doktor řekl, že už by děti mít neměla, teprve začíná její společenský život.

Po jedné slavnosti si manželský pár všimne mladého hudebníka Truchačevského, s nímž žena nadále udržuje kontakt. Oba mají zálibu v hraní na klavír, avšak manžel je přesvědčen, že je mladík manželčíným milencem, se kterým při hraní plánuje milostný život. Jednoho dne manžel odjíždí na pracovní cestu, ale když z manželčina dopisu zjišťuje, že je Truchačevský v jejich domě, okamžitě ukončuje cestu a vrací se domů. Po příjezdu domů

---

¹²⁵ MIRONOV, Boris. The Russian Peasant Commune After the Reforms of the 1860s. In *Slavic Review* 44, 1985, č. 3, s. 438-467. ISSN 0037-6779. s. 446.

¹²⁶ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 23.

¹²⁷ Tamtéž. s. 23.

zjišťuje, že je hudebník opravdu zde a v pomatení smyslů ženu zabíjí. U soudu mu je trest výrazně snížen na necelý rok vězení s ohledem na polehčující okolnost nepřičetnosti.¹²⁸

S porovnáním reálného případu, který se stal roku 1906 v Sevastopoli, bychom mohli vidět, že autoři si přeci jen přiliš ve svých dílech nevymýšleli. Tento případ sice skončil popravou, avšak pouze vinou obžalovaného. Boris Salinkov zavraždil v nepřičetnosti člověka. Přítomní svědci dosvědčili pachatelovu nepřičetnost při spáchání zločinu, avšak sám pachatel se za nepřičetného neuznal. Tímto tvrzením se sám odsoudil k trestu smrti, který telegramem potvrdil Oděský soud.¹²⁹

Dalo by se říct, že toto rozdělení bylo zbytečně podrobné, čemuž nasvědčuje i vývoj trestní praxe. V roce 1903 dochází s novým zákoníkem i k novému zredukování kategorií duševních chorob na polovinu. Od tohoto roku trestní právo rozlišuje: 1) duševní zaostalost (do čehož spadá i značná část z předchozího rozdělení), 2) bolestivé poruchy duševní činnosti a za 3) bezvědomý stav, neboli stav, při kterém dotyčný netuší, co činí.¹³⁰

Duševní nemoci v některých případech propukly teprve až po spáchání nějakého zlého činu. V díle *Maškaráda* od Michaila Jurjeviče Lermontova čteme o příběhu lásky, žárlivosti a vraždy z prostředí petrohradské smetánky. Po spletitém příběhu plném nedorozumění, pojme hlavní hrdina Arbenin podezření z nevěry své ženy Niny, kterou zabíjí jedem vhozeným do zmrzliny. Přes naléhání a přesvědčování umírající ženy o vlastní nevinně, Arbenin stejně neuvěří a na konci příběhu zešílí, což mu má být trestem.¹³¹

Podobný případ končící šílenstvím pachatele se stal i ve skutečnosti, a to ve vsi Alexandrovka roku 1898. V ulici, v které stál kostel, stála také škola. Místní učitel Jakovljev chodil ke knězi Vyšegorodskému každý den na večeři. Jednoho dne přišla na večeři také budoucí nevěsta pana učitele Kvašová. Zhruba uprostřed večeře vybídl učitel svou nevěstu, aby se s ním napila, ale ta řekla, že by se raději napila se seminaristou Timofejevem, což v učiteli vyvolalo ohromný plamen zuřivosti.

Začal vyvádět jako blázen a nakonec vyběhl od kněze k sobě domů. Venku velice řval a každého urážel. Po chvíli se vrátil zpět s nabitým revolverem. Začal křičet na všechny v místnosti, přičemž všechny několikrát zpohlavkoval. Kněz mu řekl, aby se uklidnil a neopomenul mu sdělit, že se chová jako idiot, ale učitel byl stále velice rozzuřený.

---

¹²⁸ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Kreutzerova sonáta*. 4. vydání. Praha, 1967. ISBN neuvedeno.

¹²⁹ *Kur'jer*. 27. květen 1906, č. 10, s. 2.

¹³⁰ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 23.

¹³¹ LERMONTOV, Michail Jurjevič. *Maškaráda, Dva bratři*. Praha, 1971. ISBN neuvedeno.

Vyšegorodskij ho uklidňoval a říkal, ať jde domů, chtěl se k Jakovljevovi přiblížit, ale najednou zazněl výstřel. Kněz byl smrtelně zraněn a učitel od té chvíle nebyl schopen slova. Nikdo nepochopil, proč jednal právě takto, jelikož byl všeobecně považován za mírného, tichého a mírumilovného člověka, který se netrpělivě chystá na svou svatbu. Soud přistupoval k šetření velice obezřetně a učitele Jakovljeva poslal do psychiatrické léčebny.¹³²

Pro různá duševní rozpoložení lidí existuje opravdu mnoho příběhů z beletrie, avšak nemá smysl je zde sáhodlouze rozepisovat, pokud nemají význam pro trestní právo. Většina takto stížených postav totiž nikdy před soud nenastoupila a hrdinové (doslova) šleli na stránkách knih s tím, že jejich stav byl sám o sobě takovým tichým trestem.

Avšak v díle *Bratři Karamazovi* má duševní stav jednoho z bratrů vliv na konečný rozsudek nad Dmitrijem. Bratr Ivan totiž o připravované otcovraždě věděl, ale pod tíhou vlastního přičinění se u něj rozvinula duševní choroba. U soudu poté jeho svědectví nemělo žádný význam, přestože bylo pravdivé.¹³³

Další polehčující okolností bylo jednání pod vlivem alkoholu. Trestní právo se také zabývalo touto otázkou a je vcelku překvapivé, že teprve až po roce 1903 to mohlo být vnímáno, jakožto vědomé jednání. Do tohoto roku se totiž jednání v opilosti bralo, jako neúmyslné porušení zákona.

Po roce 1903 se vyšetřující poprvé začali zabývat mírou požitého alkoholu. Pokud byl tedy pachatel pod vlivem velkého množství alkoholu, přičemž mu alkohol „zatemnil“ smysly, bralo se to jako polehčující okolnost. Ovšem, pokud byla hladina alkoholu prokazatelně nízká, byl pachatel prošetřován bez nároku na polehčující okolnosti. Samozřejmě záleželo i na vážnosti spáchaného činu.¹³⁴

Nikoli z odborné literatury, ale z dobových tiskovin a z beletristických děl zjišťujeme, že poslední (důležitou) polehčující okolností bylo přiznání. Možná se sice nejednalo o polehčující okolnost, ale rozhodně mělo osobní přiznání viny vliv na délku trestu.

Polehčujících okolností měly vliv na krátké uvěznění Rodiona Raskolnikova z románu *Zločin a trest*. Již vyšetřovatel Porifirij tuší, že vrahem nebyl malíř, který se k činu přiznal, aby měl nižší trest, i když čin nespáchal, ale právě Raskolnikov. Nemá však pro své tvrzení dostatek důkazů, takže Raskolnikova navštíví a nabízí mu možnost přiznání, aby měl nižší trest. Raskolnikov tak sice udělá, ale později a u policisty Petarda, kvůli osobní nenávisti

---

¹³² *Nedělní*. 1898, roč. 31, č. 51, s. 1646.

¹³³ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bratři Karamazovi*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1226-5.

¹³⁴ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 23.

vyšetřovatele Porifirije. Právě přiznání má zásadní vliv na verdikt pouhých osmi let nucených prací, jelikož jak jsme z předešlých případů mohli vidět, tak za dvojistou vraždu by byl jistě trest smrti.¹³⁵

Z reálného případu bohužel nevíme konečný verdikt, takže nemůžeme posoudit, nakolik mělo přiznání vliv na délku a formu trestu, ale můžeme vidět, že i přes vydařený únik se pachatel nakonec sám udá. „*Před několika dny byl vykraden byt A. L. Matušenka. Ukázalo se, že v krádeži byl zapleten syn správce bytu, který se do dnešního dne skrýval. Pachatel se k činu přiznal dobrovolně.*“¹³⁶

---

¹³⁵ Mezi další polehčující okolnosti případu patřila také Raskolnikova dlouhodobá nemoc, kterou dostal po vykonání vražd a také to, že věci, které při vraždách ukradl, neprodal. DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. 16. vydání, Praha, 1988. ISBN neuvedeno.

¹³⁶ *Gazeta kopejka*. 14. srpen 1908, roč. 1, č. 49, s. 2.

2.5 Komplikace v šíření oficiálního práva na vesnici

2.5.1 Izolace rolníků

Státní aparát si velice rychle po roce 1861 začal uvědomovat, že mezi městem a vesnicí existují propastné rozdíly v oblasti soudnictví. Ještě téhož roku proto začaly vznikat tzv. farní soudy, které měly v rámci vsi nahradit soudy okresní. Bylo to z důvodu upevňování oficiálních soudních praktik na vsi, jelikož lidé nedůvěřovali soudům okresním. Konkrétně měli za to, že u okresních soudů trvá vše velice dlouho, vládne tam korupce a nakonec, že není těžké zločin před soudem v podstatě utajit.¹³⁷

Farní soudy měly být vedeny zvláštním voleným soudcem z místní komunity, což zaručovalo osobnější přístup k vesničanům, než státem dosazený úředník. Jejich průběh byl rychlejší a spravedlivější, alespoň podle mínění místních. Pro upřesnění kompetencí v řešení otázek trestního práva byl roku 1889 zřízen *Prozatímní řád*, podle nějž mělo občanskoprávní záležitosti řešit právo zvykové, zatímco trestní záležitosti mělo řešit právo trestní.¹³⁸

Ve skutečnosti se však tyto soudy v praxi neosvědčily a propast mezi městem a vesnicí v soudnictví nadále přetrvávala. Jedním z argumentů, proč se farní soudy neosvědčily, byl fakt, že nebyly organizovány rovnoměrně a ve všech provinciích. Dalším vysvětlením, které je ještě důležitější, vyplývá z neschopnosti adaptability vesničanů v oblasti oficiálního práva. Jinak řečeno nebylo pro obyvatele vesnice, včetně volených úředníků lehké přejít z práva zvykového na právo oficiální.¹³⁹

K oficiálnímu právu se jednoznačně přistupovalo v jediném případě. Pro právo občanské tomu bylo ve chvíli, kdy obě zúčastněné strany s tímto právem, jakožto vedoucí metodou souhlasily. V druhé kategorii práva, a to práva trestního se oficiální právo používalo pouze, pokud byl přečin spáchán v jiném okrese.¹⁴⁰

I přes komplexní neúspěchy, se v některých oblastech oficiální právo na vesnici přeci jen prosadilo. Převážně v používání **důkazů**. Po roce 1861 a dále v 70. a 80. letech 19. století

¹³⁷ Ze zprávy carovi roku 1842 z ministerstva spravedlnosti vyšlo najevo, že neukončených soudních sporů bylo k tomuto roku rovno 33 milionům. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 49.

¹³⁸ KIMERLING-WIRTSCHAFTER, Elise. The groups between: raznochintsy, intelligentsia, professionals. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 245-264. ISBN 0-521-81529-0. s. 249.

¹³⁹ Příkladem může být zmínka o soudci, který při řešení sporu oficiálními metodami hledal příslušný článek tak dlouho, že po zbytek procesu řešil spor právem zvykovým. Kvalifikovaní zástupci byli dosazováni především do soudů obecných. PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50.

¹⁴⁰ Případně ještě v momentě, kdy byl pro pachatele vyslán nějaký státní zmocněnec, avšak i to nejprve muselo být navrženo v jiném okrese. Druhou možností byly situace, kdy dosazený strážník na poslední chvíli zatkl pachatele, než došlo k trestání komunitou. MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genesis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 75.

se prosadilo používání **nepřímých důkazů**, byť přímý důkaz zůstal v očích vesničanů stále prioritou. S nepřímými důkazy se pojí i důkazy písemné, které měly dříve mizivou hodnotu v průběhu procesu, oproti výpovědím, které byly vnímány jako čistá pravda. Rolnictvu postupně začalo docházet, že mladší ročníky se příliš nezaobírají vážností křivého svědectví. Nadále se z procesů vytrácí **mučení**, jakožto přesvědčovací a vyslýchající metoda.¹⁴¹

2.5.2 Důvody, proč se neprosadilo oficiální právo

Existuje několik primárních důvodů, proč se na vesnici neprosadilo oficiální právo. Je důležité si uvědomit, že tyto důvody se netýkají pouze rolnického obyvatelstva, ale stejně tak se týkají i státem přidělených úředníků, kteří sami měli toto právo šířit.

Rozhodně hlavním problémem ruského obyvatelstva (nejen v oblasti spravedlnosti), byla vysoká úroveň negramotnosti. Běžné obyvatelstvo, které bylo z 80% tvořeno rolníky, se díky vlastní negramotnosti, nebylo schopno učit nové a nové zákony. Stejně tak to platilo i na běžné provinciální úředníky, kteří také leckdy nebyli schopni pojmout množství nových zákonů, natož je nadále reprodukovat.¹⁴²

Svědčí o tom i případ domácího násilí, na který se později podíváme důkladněji, v kterém svědčilo dohromady celkem osm lidí včetně strážníků. Všichni tito svědci byli negramotní, vyjma jednoho, který se alespoň uměl podepsat.¹⁴³

Právo se již od 18. století vyvíjelo společně s obyvatelstvem měst, takže i s jejich úrovní gramotností, což neplatilo u obyvatel venkova. Tím se zároveň prohlubovaly rozdíly mezi těmito složkami obyvatel Ruska. Zároveň se vysvětluje, proč oficiální právo nečinilo takový problém měšťanům, ale právě vesničanům.

Další důvod, proč se oficiální právo nemohlo ujmout na vesnici, znovu vychází od úřednictva. Nové zákony, které vznikaly v 19. století, byly silně ovlivněny myšlením západní Evropy a mnohdy byly i pojmy v nich uvedené v cizím jazyce. Problém tkvěl právě v těchto cizích výrazech, které úřednictvo neznalo, a tudíž ani mnohdy nechápalo, co v důsledku nový zákon znamenal.¹⁴⁴

Mezi těmito důvody byl ale i důvod, který se úřednictva netýkal, jelikož šlo vyloženě o problém vesničanů. Rolnictvo lpělo na veškerých svých tradicích velice úzkostlivě a nové zákony jim často nakazovaly, aby těchto tradic zanechalo. Tvrzení, že rituály a magie, v které

---

¹⁴¹ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 50.

¹⁴² ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 250.

¹⁴³ *Nedělní*. 1898, roč. 31, č. 2, s. 57.

¹⁴⁴ Negramotných porotců a úředníků bylo podle literatury až 85%. BABEROWSKI, Jorg. Law, the judicial system and the legal profession. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 344-369. ISBN 0-521-81529-0. s. 350.

většina vesničanů bezmezně věřila, jsou fámy a mýty, nemající reálné opodstatnění, nemohlo nikdy bezbolestně projít.

Ještě v roce 1870 se objevila zmínka z minské gubernie, že zde rolnictvo obětovalo lidské oběti při epidemiích, aby tak od sebe nemoci odvrátilo. To dokazuje, že se jen tak nehodlali smířit s jejich zákazem a i přes snahu se podobnými nařízeními oficiální právo vesničanům pouze vzdalovalo.¹⁴⁵

K rolnickým tradicím a zvykům se pojí i význam kolektivity. Komunity důvěřovaly v ochranný prvek vlastní kolektivity a nechtěly se vzdát výhod tohoto bezpečí. Rolníci spatřovali v komunitě vždy ochranu, což nové zákony nadále vylučovaly a naopak se snažily o rozbití této jednoty, čímž by mohly mnohem lépe oslovit jednotlivce.¹⁴⁶

Z těchto všech důvodů se postupně snažila ruská administrativa dělat různá protiopatření, kterými by rozbila homogenní strukturu rolnictva a donutila je tím akceptovat práva jednotlivců a zároveň i moderní přístup k právu. Právě pohled na komunitu, jakožto ochranný a neprůstřelný prvek, se snažila zničit. Zpravidla se snažila dávat vesničanům různá práva, která by je vyřadila ze stereotypu vesnického rolníka.

Mezi těmito právy bylo i osvobození rolníků od vedení obce, čímž měli přestat být zodpovědní za celou komunitu, ale měli se starat jen o sebe. Dále byla dána rolníkům možnost zvolení do místního zastupitelstva, čímž vznikaly mezi jednotlivci rozdíly ve společenském postavení. S tím souviselo i zavedení určitá formy soukromého vlastnictví, které mělo opětovně za následek nerovnoměrnost postavení ve společenském žebříčku.¹⁴⁷

Posledním prvkem rozbíjecí jednotu komunity byl odliv lidí z venkova. Během devatenáctého století byli rolníci nuceni hledat zaměstnání mimo zemědělskou komunitu vlastní vesnice. Nejčastěji poté takto odcházeli do větších měst.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 77.

¹⁴⁶ CONFINO, Michael. Russian Customary Law and the Study of Peasant Mentalities. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 35-43. ISSN 0036-0341. s. 37.

¹⁴⁷ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 77. Ukazem (neboli nařízením) již z roku 1818 mohli tehdy i nevolníci zakládat rukodělné manufaktury, což souviselo s průmyslovým rozvojem Ruska. Zároveň s manufakturami se totiž rozšiřovala i vesnická domácí výroba tkanin. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 249.

¹⁴⁸ Tento odliv je patrný již v průběhu devatenáctého století, kdy se během zhruba padesáti let (1811 – 1863) zvedl počet lidí ve městech o téměř 4 miliony. ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2. s. 248. Podle Mironova se tento nárůst během dalších dvaceti let (1863 – 1885) zvedl o další 2 miliony. Podle jeho tvrzení bylo tedy ve městech k roku 1885 na 10 milionů lidí. MIRONOV, Boris. The Russian Peasant Commune After the Reforms of the 1860s. In *Slavic Review* 44, 1985, č. 3, s. 438-467. ISSN 0037-6779. s. 457.

2.5.3 Výsledky protiopatření

Výsledky snažení státního aparátu o širší praktikování oficiální justice jsou patrné, pokud budeme sledovat vývoj případů, které se k onomu soudu vůbec dostaly. V roce 1844 bylo množství projednávaných případů u oficiální justice rovno jednomu procentu ze všech případů Ruska.¹⁴⁹

Jak již bylo řečeno, právo se od 18. století vyvíjelo v podstatě ovlivněno západem, což vytvořilo dualitu užívaného práva v Rusku. Na tento problém se postupně přicházelo až po reformách roku 1861, kdy státní správa zjistila, že město a vesnice používají v podstatě dvě rozdílná práva. Na vesnici byl tento fakt přehlížen díky tomu, že zde nebyla absence práva, ale pouze jeho diferencialita, což (podle vesničanů) nikterak neznamenovalo, že by se situace měla změnit. Naopak stát přehlížel tento dvojkolejný systém účelově, jak již bylo řečeno výše, avšak od tohoto roku se objevovaly alespoň náznaky snah o změnu.

Již mezi léty 1906 – 1915 je patrný pokrok kupředu, jelikož podle statistik používala oficiální právo jedna třetina rolnického obyvatelstva.¹⁵⁰ Zároveň je ale nutné poznamenat, že zvykové právo zůstalo v obyvatelích venkova pevně zakořeněno ještě do roku 1917. Tato skutečnost se dá velice jednoduše vysvětlit, a tedy, že lidé, kteří byli v podstatě ve stále produktivním věku, se narodili v době, kdy bylo zvykové právo normálně využíváno, takže na něm doslova vyrostli. Zároveň se změnila společnost ze stavovského modelu na občanskou.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Celkovým množstvím projednávaných případů v tomto roce bylo přes 55 tisíc. MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 78.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 78.

¹⁵¹ LEWIN, Moshe. Customary Law and Russian Rural Society in the Post-Reform Era. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 1-19. ISSN 0036-0341. s. 4.

3 Tradiční výkon spravedlnosti

Pokud bychom chtěli hledat hlavní důvody špatného šíření oficiálního práva, museli bychom se vrátit k interpretaci ruské vesnice. Jedním z hlavních důvodů, který ale souvisel s většinou ostatních problémů, byl ukotvený princip tzv. malých struktur.

Charakteristika tohoto konceptu definuje teoretický okruh zájmů jedné osoby, který nepřekračuje limit jeho domu, hospodářství či komunity, v tomto případě vesnice. V praxi to znamená, že tato libovolná osoba nejen, že nemá širší geograficko-politický rozhled po záležitostech řešených vně komunity či dokonce státu, ale ani se o něj nezajímá.

Obecně je tento koncept uznáván do konce osmnáctého století, kdy tato izolace prostého občana ve většině západních kultur skončila. Avšak Rusko bylo tímto jevem specifické i po celé devatenácté století a na vesnici i dlouho do dvacátého století.¹⁵² V podstatě se dá tvrdit, že žila svým životem sama pro sebe. O to horší byly zásahy z vnějšku, které pokud se vůbec dostaly do komunity, velice špatně získávaly autoritativní postavení.

S tímto jevem souvisí problém tkvící v rozloze tohoto státu, jeho zaostalé infrastruktury, nedostatku kvalifikovaných úředních sil a nízké gramotnosti většiny prostého obyvatelstva. Právě tyto důvody jsou hlavním bodem úrazu ve snaze o šíření oficiálního práva. To však úzce souviselo s primárním problémem vesnické izolace nebo jsou spíše tyto problémy příčinou a izolace důsledkem? Každopádně by bez těchto bezprostředních spojitostí, nevzniklo tak jedinečné sociální prostředí, jakým byla ruská vesnice, plně požívající svých tradičních práv a zvyklostí.

Tradice je v této problematice dalším činitelem specifické kultury venkova. Obyvatelé komunity byli ovlivněni pomalým vývojem všech platných norem, uplatňovaných v jejich prostředí. I když tyto platné normy zdaleka nebyly v souladu s momentálně používanými zákony, trvaly po staletí a pro vesničany, byly pravidlem.¹⁵³

Na tomto tradicionalismu, který byl uplatňováním zastaralých postupů, se nedalo nic zlomit ještě dlouho poté, co se i k vzdáleným komunitám dostal zákaz o jeho užívání.¹⁵⁴

---

¹⁵² Ještě ve dvacátých letech dvacátého století tato specifika přetrvávaly. CONFINO, Michael. Russian Customary Law and the Study of Peasant Mentalities. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 35-43. ISSN 0036-0341. s. 43.

¹⁵³ LEWIN, Moshe. Customary Law and Russian Rural Society in the Post-Reform Era. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 1-19. ISSN 0036-0341. s. 3.

¹⁵⁴ Již ve třicátých letech devatenáctého století byly ve sbírce zákonů uvedeny některé zákazy užívání *samosudu*. Různé dílčí zákazy byly zákony zakazovány nebo omezovány až do roku 1885, kdy bylo jasně v trestném zákoníku uvedeno, že *samosud*, jakožto platná forma soudnictví se zakazuje a jeho užívání je trestné. Tento zákaz byl ještě upřesněn v zákoníku z roku 1903, ale existují důkazy, že *samosud* byl aktivně uplatňován minimálně ještě ve třicátých letech dvacátého století, dokonce i padesátých letech dvacátého století. VIOLA, Lynn. *Peasant Rebels Under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*. Oxford, 1996. ISBN 0-1951-0197-9. s. 127.

Mentalita rolníků se nedokázala tak rychle přeorientovat na nová pravidla. Důsledkem bylo, že takové narušení užitých tradic trvalo po několik generací, pokud se vůbec uplatnilo (což byl poslední problém).

Po prolomení silné bariéry venkovské izolovanosti se oficiální autority (úřady, oficiální právo atd.) dostaly ke slovu, avšak nebylo to nic platné. Venkovský systém soudní samosprávy byl nadále považován za platný. Změnou bylo pro venkovany, že se více případů dostalo do rukou oficiální justice. Respekt pozbyly oficiální zákony po zjištění, že neodpovídají představám vesničanů, kteří v nich spatřovali silné nedostatky a zároveň je považovali za neúměrné.

Vesničané očekávali, že za určitý typ zločinů, budou uděleny (podle nich) přiměřené tresty, ale to se nestalo. Příkladem může být případ, kdy vesničané čekali za krádež koně fyzické tresty nebo smrt, ale oficiální justice hodnotila tuto krádež podle finanční hodnoty ukradeného předmětu (zvířete). Ve finále byl trest za tento typ zločinu ohodnocen zhruba měsíčním vězením, což vesnickému právu přišlo absurdní, takže tajně trestali tyto zloděje po svém, než aby je vydali „na milost“ oficiální justici.¹⁵⁵

3.1 Jednotlivé typy systému vesnického soudu

Pro pochopení neúspěchu oficiální justice na venkově je nutné celý tento komplex soudních praktik představit a popsat. Lidové soudnictví, jak bych si dovolila tento systém pojmenovat, měl několik forem. Jedním typem byl ritualizovaný postup zesměšnění a ponížení a druhý byl akt naopak velice spontánní a násilný. Kromě těchto dvou typů existovalo ještě specifické rozhodování, závislé na typu kriminality, kterou bylo čarodějnictví. Momentálně se nebudeme věnovat podrobnému popisu jednotlivých forem, ale zaměříme se na obecná pravidla celého systému.

Primárním účelem celého systému byla ochrana dobra uvnitř komunity. Tresty měly buď „učit“ nebo odradit další členy, spáchat daný zločin znovu.¹⁵⁶ Rozhodnutí o udělených trestech udělovali tzv. starší nebo shromáždění (*schod*). Starší byli jednoduše starší členové

---

¹⁵⁵ *Narvskij listok*. 1910, roč. 13, č. 105, s. 3.

¹⁵⁶ U učení se jednalo zejména o formu *voždenije*, která byla namířena častěji proti místním, které bylo třeba „naučit“ slušnému chování, po společenském poklesku (zloději, cizoložníci atd.). Ve snaze o neopakování činu, šlo především o násilný *samosud*, aplikovaný na zloděje koní. Ti byli v mnohých případech vetřelci v komunitě a jejich tresty byly většinou definitivní. Svým řešením měli starší odradit další možné pachatele, a zároveň znemožnit potrestanému pachateli recidivu. FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 251.

komunity a jedině muži. Rozhodovali o konečném rozsudku lidového soudu, čímž také nesli jakousi zodpovědnost za spáchané tresty.¹⁵⁷

Se zodpovědností před oficiální justicí ovšem souvisí činnost shromáždění. Ta konala funkci poradního sboru. Skládala se většinou ze starších (kteří ji vedli), místních autorit, ale i poškozených a svědků, což mohlo zahrnovat i ženy. Důsledkem byla silná subjektivita, jež byla k neprospěchu obžalovaného. Starší byli zvláštní složkou celého společenství, a měli hlavní roli v rozhodování shromáždění. Jako tato zvláštní složka také spolupracovali při vyšetřování případů (které se dostaly ke státní spravedlnosti) se státní justicí, avšak díky tomu, že sami často sehráli roli pachatelů, byla jejich spolupráce k ničemu. U výpovědi byli nepřístupní a konkrétní exekutory stejně neudali.¹⁵⁸

Vyšetřování a tresty oficiální justice je mohly postihnout, ale ne primárně. Celá komunita a tedy každý předvolaný člen, který byl vyslýchán za výkon trestu lidového soudu proti oběti, se odvolával na identické tvrzení. Všichni členové společenství vykonávali trest pro dobro a ochranu v souladu s celou komunitou. Případ byl pak líčen jako kolektivní vina. Většinou ale tresty, které padly u oficiálního soudu, zdaleka neodpovídaly míře násilí či ponížení, které bylo tímto kolektivem oběti učiněno.¹⁵⁹

Příkladem nám může být případ, ve kterém obyvatelé vsi Barsukovka násilně zavraždili zemského velitele J. E. Mitnika¹⁶⁰. U soudního vyšetřování poté skupina starších odmítala vypovědět bližší okolnosti tohoto násilného činu, a taktéž zatajovala identitu pachatelů. Rozhodnutím soudu byla poté pokuta ve výši 60 000 rublů, kterou měla nést celá komunita společně. Jelikož se jednalo o vysoce postaveného státního úředníka, byla tato suma úměrně vysoká.¹⁶¹

V jiných případech zase starší u soudu nepokrytě tvrdili, že jejich konání bylo v souladu se spravedlností. Bylo to v případě, kdy starší rozhodli o zbičování zadržených zlodějů. Nebo v případě upálení ženy, podezřelé z čarodějnictví. Tehdy bylo zadrženo osmnáct vesničanů,

---

¹⁵⁷ RITTICH, Alexandr Alexandrovič *Krest'janskij pravoporjadok: svod trudov mestnych komitetov po 49. gub. Jevropeskoj Rossii: Vysočanije utverždennoje Osoboje Soveščanije o nuždach sel'skochozjajstvennoj promyšlennosti*. S.-Peterburg, 1904. ISBN neuváděno. s. 133.

¹⁵⁸ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 60.

¹⁵⁹ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 245.

¹⁶⁰ Funkce zemského náčelníka vznikla zákonem roku 1889 z popudu hraběte Dmitrije Tolstého (ministr vnitra pro léta 1882-1889). Zemský náčelník měl na starosti úřední státní útvar, kterému nadále podléhala zemstva. VEBER, Václav. *Mikuláš II. a jeho svět: Rusko 1894 – 1917*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-793-3. s. 36. Podle Weissmana zemský náčelník doplňoval nespolehlivé vesnické strážníky. WEISSMAN, Neil. Regular Police in Tsarist Russia, 1900-1914. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 45-68. ISSN 0036-0341. s. 50.

¹⁶¹ *Rěč'*. 23. únor 1906, č. 1, s. 7.

ale bez jejich výpovědi a s tvrzením o nevině, jich bylo šestnáct propuštěno bez trestu. Zbylí tři pachatelé se k činu přiznali, avšak byli odsouzeni pouze k několika měsícům vězení.¹⁶²

V posledním příkladě pro změnu všichni svědci odmítli vypovídat, čímž prakticky zrušili celý proces. Stejná situace nastala v již zmiňovaných Mrtvých duších. Obžalovaný Čičikov zde již stál před soudem za všechny své spáchané činy, avšak díky tomu, že všichni svědkové v podstatě odmítli vypovídat, musel být Čičikov propuštěn jen s trestem zbavení veškerého majetku. Pro jeho postavu to sice následky mělo, avšak pro vedení právoplatného procesu byla tato svědeckví likvidační.¹⁶³

Skutečnosti podobného charakteru svědčí o tom, že lidové soudnictví nemělo dostatek překážek. Úředníci, strážníci policejních sborů a další autority se sice snažili překonat tento tradiční systém, ale díky vlastní nedůslednosti se jim to nemohlo podařit. Komunita dál užívala svých metod, jelikož nepřicházelo dostatečné množství odezvy ze strany státu nebo s nedostatečnou mírou, aby to dokázalo členy společenství odradit od „účinných“ praktik jich samotných.

Nemůže se to však přičítat jen úřadům, ale i neinformovanosti, jelikož neměly na co reagovat. Pokud byla vykonána na pachateli proti komunitě nějaká forma lidového soudnictví, tak se o tom v devíti z deseti případů žádná oficiální složka státu ani nedozvěděla.¹⁶⁴ Případy lidového soudnictví se nezapisovaly do žádných oficiálních spisů a v případech, kdy někdo přežil, si pachatel oficiálně nestěžoval.

Existovaly pro to dva důvody. Prvním byl ten, že oběť nechtěla mít žádný záznam u oficiálního soudu. Jak již bylo řečeno, tresty proti kolektivní vině komunity nebyly příliš účinné. Při takovém postupu by si navrhovatel mohl být téměř jist odplatou, která by ho čekala po návratu ke komunitě. Svědčí o tom případ chlapce, který byl podezřelý ze žhářství. Jelikož byl z vesnického procesu vytržen místním strážníkem, nebyl proces dokonán. Chlapec byl nadále vyšetřován okresním soudem a zproštěn obvinění. Avšak po svém návratu do vsi se mu místní pomstili krutým způsobem za nedokončený proces. Chlapcovo tělo bylo posléze nalezeno v blízkosti vsi, ale značně poškozeno a bez hlavy.¹⁶⁵

Naopak velice dobře dopadl případ, kdy byl dav natolik rozrušen, že i přes zadržení pachatelů, byl jejich přesun příliš pomalý. V roce 1877 v Umanské gubernii vesničanům

---

¹⁶² FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 254.

¹⁶³ GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Mrtvé duše*. 6. vydání, Praha, 2000. ISBN 80-200-0838-1.

¹⁶⁴ MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg, 1999. ISBN 5-86007-170-1. s. 78.

¹⁶⁵ *Rjazanskaja Žizn'*. 1912, č. 138, s. 3.

nestačilo zatčení a věznění pěti zlodějů koní, jako dostatečný trest, takže se rozhodli, že vězení vezmou útokem. Rozzuřenému davu se podařilo vniknout do vězení a vytáhnout zloděje ven.

V podstatě ihned, jakmile byli zloději venku, schytávali rány od vesničanů ze všech stran a byli vystaveni tvrdému mučení. Z davu zaznívaly rozzuřené věty, jakými byla například tato: „*Bijte je, ubijte je k smrti!*“ Naštěstí pro zloděje právě přijížděl početný zástup úřední moci v čele s policií, což dav zastavilo a rozešlo. ¹⁶⁶

Druhým důvodem byl strach z oficiálního šetření a posléze i rozsudkem nad jeho činem. Jelikož lidové soudnictví nebylo uznáváno za oficiální, nastala situace, v které je sice zloděj obětí, avšak zároveň v očích oficiální justice nepotrestaným pachatelem. Není sice jasné, jak by se v takových případech oficiální justice zachovala, podstatné však je to, že se tohoto stanoviska obávala oběť *samosudu*. ¹⁶⁷

Sama bych k tomu ještě doplnila třetí důvod, a to fakt, že pokud oběť přežila rozsudek lidového soudnictví v jakékoli jeho podobě, byla tím navracena do komunity. Zní to sice tvrdě, neboť se často opravdu jednalo o neprávem obviněné oběti, skrze lži jiných vesničanů, ale pokud někdo jednoduše prošel rozsudkem, tak měl tzv. čistý štít. Komunita se takto navrátila do stavu klidu, a pokud dotyčný ještě utvrdil svůj trest koupí vodky, jako symbolu souhlasu a žádosti o odpuštění, bylo mu odpuštěno.

V takových případech byla vodka jakýmsi symbolickým odpustkem, i když pokud se jednalo o zloděje, tak musel ještě nahradit ukradené věci buď naturáliemi ve stejné hodnotě, nebo penězi. Vodka byla něčím navíc a ne součástí tohoto odškodnění. Navíc bylo sice takovýmto pachatelům odpuštěno po splnění podmínek a jeho postavení v komunitě stejné, avšak jen do doby, než svůj prohřešek opakoval. V případech recidivy zase naopak komunita volila mnohem tvrdší tresty (což je srovnatelné s oficiální justicí v 17. století), jelikož jejich „učení“ podle nich neúčinkovalo a proto se ubírali k velice násilným formám *samosudu* či vyhnanství. ¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Případ dopadl velice dobře především z toho důvodu, že zloději koní byli trestáni velice brutálními způsoby a smrt byla většinou nevyhnutelná. *Moskovskije vedomosti*. 1887, roč. 132, č. 152, s. 3.

¹⁶⁷ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 68.

¹⁶⁸ V podstatě se jednalo o specifické pojetí božího soudu, k čemuž se dostaneme později. Samozřejmě v jiné podobě, než tomu bylo o téměř osm století dříve. Tamtéž. s. 67.

3.2 Samosud

Význam slova je doslovně „soudě podle sebe“, „*samosoud*“ nebo podle sociologického vysvětlení „svépomoc“. V tomto případě se jedná o určitou formu svépomoci, kdy je jistá politicky organizovaná společnost nucena k určitému druhu sebekontroly. Zde však míra sociální kontroly změnila termín „zákon“ na „vlastní nápravu“.¹⁶⁹

My se však budeme přiklánět k první interpretaci. Fenomén *samosudů* je jedním z nejtypičtějších aspektů vesnického justičního aparátu. Ovlivňoval životy většiny členů komunity a zároveň představoval velice primitivní formu soudnictví (v rámci oficiálního i neoficiálního práva), jehož základní matricí bychom mohli považovat za rčení „oko za oko, zub za zub“.

Tyto definice mi však připadají nekompletní, což mě vede k jejich objasnění. Z vyznění vyplývá, že jedinec by měl mít nějakou vlastní představu o vztazích mezi zákonem, zločinem a vlastní zločinností, kterou by měl umět teoreticky odsoudit sám, pokud překročila specifické zákonné meze. Avšak zde by měl přijít dodatek, čeho konkrétně se tyto meze týkají, jelikož by se mohlo zdát, že se řídí danými směnicemi zákona, což není zcela pravda.

Ústřední orgány, místní úředníci a formální orgány justice a samosprávy se snažily nastavit hodnoty justiční moci tak, aby zvýšily vlastní autoritu a potlačily systém *samosudů*. Jedním z důvodů byl právě fakt, že tento systém postrádal dané zákonné hranice, které ho tím pádem činily značně nestabilním. Tento boj byl však téměř marný, jelikož *samosud* nebyl pouze lokální formou soudnictví. Měl své pevné místo i v kultuře a tradici vesnických komunit.¹⁷⁰

Jeho moc tkvěla i ve víře vesničanů, že státní aparát nedokáže efektivně posoudit míru zločinu, který byl spáchán, což samozřejmě znamená i výši trestu. Nehledě na obecně negativní přístup vesničanů k jakékoli formě nadřazenosti, kterou pro ně stát rozhodně představoval.¹⁷¹ Dalším aspektem zde bylo náboženství. V očích vesničanů měl často hřích stejný význam jako zločin, ne-li horší, jelikož hřích byl v podstatě prohřešek proti božím zákonům. Z tohoto pohledu nabíral *samosud* formu „božího soudu“, který viníka rozsoudí. V reálné rovině jednoduše konstatujeme, že kromě jisté právní roviny zde figuroval i mnohem mocnější prvek definovaný jako jakési morální právo.

---

¹⁶⁹ SIMPSON, Sydney Post – STONE, Julius. *Cases and Readings on Law and Society in Three Books, Book One: Law and Society in Evolution*. Saint Paul, 1948. ISBN neuvedeno. s. 3.

¹⁷⁰ Toto místo je odvozeno již z počátků užívání zvykového práva, avšak staletými přetransformovanou formou. MIRONOV, Boris. The Russian Peasant Commune After the Reforms of the 1860s. In *Slavic Review* 44, 1985, č. 3, s. 438-467. ISSN 0037-6779. s. 447.

¹⁷¹ WOROBEK, Christine D. Reflections on Customary Law and Post-Reform Peasant Russia. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 21-25. ISSN 0036-0341. s. 22.

Toto zakotvení vychází již z nejstarších právních památek, právě náboženského charakteru, o kterých jsme se zmiňovali již v předcházejících kapitolách. Během staletí se však tyto charakteristické rysy původních zákoníků přetransformovaly na zvykové právo, užívané rolníky v devatenáctém století.¹⁷²

Vezmeme-li v úvahu tato dvě kritéria, tak nám vzniká druh práva známý jako právo zvykové. Tvoří základní kámen společenských norem na ruské vesnici a je tedy zároveň i podstatnou částí *samosudu*. Jeho nestabilita a nepředvídatost spočívá v tom, že je pro téměř každou individuální skupinu proměnlivé.¹⁷³ Během zkoumání celé problematiky je možné konstatovat, že je zde existence jistých paralel v průběhu, typech zločinů a jejich následných trestů v tomto systému.

Při *samosudu* je důležité znát jednotlivá kritéria, která sice nejsou základní definicí, ale jsou bezpodmínečně nutné pro jeho charakteristiku. Obecně se *samosud* vyznačuje spontánností, jelikož je vykonán neprodleně po chycení pachatele nebo nalezení usvědčujících důkazů. Zároveň se tím vysvětluje i fakt, že tyto případy nejsou nikde zapsané a ani předané vyšší instanci. Proces byl natolik rychlý, že pachatel nestihl ani podat svou verzi výpovědi. Dalo by se tedy tvrdit, že se jednalo o nekompromisní exekuci vůči pachateli.¹⁷⁴

Na neuvěřitelnou rychlost exekuce nás upozorňují dva případy z Kurské a Saratovské gubernie. V prvním případě byl chycen muž, který se pokoušel ukrást jednomu vesničanovi koně. Přítomní muži se nerozmýšleli a zloděje okamžitě ubili kameny k smrti. V druhém případě skupina rolníků právě pracovala na poli, když v tom se jim pokusil jiný muž ukrást koně. Zloděj chytil koně, naskočil na něj a snažil se farmářům ujet. Jejich rychlost byla ale vyšší, dohonili zloděje, strhli ho z koně na zem a okamžitě usmrtili svými srpy.¹⁷⁵

Samosud se vyznačoval silnou brutalitou, která rostla úměrně s výkonem trestu. Tento nárůst fyzického násilí měl ve většině případů fatální výsledek. Z lynčování či bití se brzy stalo ubití, jelikož člověk, který padne za oběť rozzuřenému davu, brzy ztrácí pevnou půdu pod nohama. Tvrdost a brutalita šly nekompromisně ruku v ruce s touhou po pomstě vůči

---

¹⁷² Morální zásady se však proměnily ve striktně dodržované zvykové právo s odvoláním na jednání v souladu s božími zákony, uplatňovanými nejen na členy komunity, ale i na vnější vetřelce. FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 59.

¹⁷³ Musíme brát ohled na atributy proměnlivosti ovlivňující průběh *samosudu* včetně jeho rozsudku. Záleželo na geografických, klimatických a ekonomických (úroveň obchodu, výměny zboží atd.) podmínkách jednotlivých gubernií, což mělo logicky vliv i na menší společenské útvary, jimiž byly vsi.

¹⁷⁴ O'ROURKE, Shane. *Warriors and Peasants: The Don Cossack in Late Imperial Russia*. London, 2000. ISBN 0-312-22774-4. s. 130.

¹⁷⁵ Takto v podstatě vypadaly typické příklady exekuce se zloději koní. FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 65.

pachatelí. Situace se nadále vyostřovala, pokud se pachatel bránil, poté je výsledek rychlejší, než kdyby se nebránil.

Podobný případ se stal roku 1907 v rjazaňské gubernii, avšak s tím rozdílem, že pachatel se nehodlal bránit, nýbrž uprchl. Po oné vesnici kolovaly zvěsti, že se zde nachází zloděj, který se jmenoval Malaj Žokovaj. Měl údajně utéct z okresního vězení, a poté se ukrýval u Bolšaji Žokovajové, což byla místní vesničanka a evidentně i pachatelova příbuzná.

Na základě těchto zvěstí se shromáždil dav, který hodlal věc vyřešit dříve, než by zloděj začal krást znovu. Vydal se tedy k domu Bolšaji s tím, že jdou hledat uprchlíka. V domě poté začal surově bít onoho muže, ale ten se jim pokusil utéct. Povedlo se mu to, ale ještě ten večer byl zavražděn, když se několik vesničanů vrátilo s tím, že si jdou jen promluvit.¹⁷⁶

Spontánnost a rostoucí brutalita vylučovaly možnost rituálního či organizovaného výkonu trestu, který byl uplatňován v jiné formě lidového soudnictví (v tzv. *voždenije*, k němuž se dostaneme v následující kapitole). Osoby, které tento proces zastřešovaly, obhajovaly tyto aspekty jako nezbytné řešení pro pomstu. Zároveň se hájily tím, že akt musely vykonat, jelikož šlo o ochranu sebe sama a vlastní komunity. Podle dalších prohlášení jde také o to, zabezpečit zločince, aby již víckrát svůj prohřešek neopakoval. V důsledku se toto zabezpečení týká jeho likvidace nebo v lepším případě zmrzačení, které mu nadobro znemožní opakování činu.¹⁷⁷

Takto zmrzačen měl být i dareba, a zároveň hlavní postava příběhu Antona Pavloviče Čechova, *Platonov je darebák*, záletník Michajl Vasiljevič Platonov. Ten je po svých záletech a obecně negativnímu chování v této hře odsouzen ke zmrzačení ziskuchtivým kupcem Abrahamem. K tomuto činu přemluví známého vraha Osipa, avšak v dalším spleťtém ději se mu to nepovede. Pro nás je to alespoň ukázkou toho, že i v krásné literatuře jsou místy stejné verdikty jako v realitě.¹⁷⁸

Završením této charakteristiky *samosudu* je fakt, že se komunita nemusela obávat trestu. Samozřejmě se nejedná o to, že by jejich činnost nikdo nechtěl potrestat, ale jak již bylo řečeno, tak se většina případů vůbec nedostala k řešení díky neinformovanosti oficiálních úřadů. A pokud došlo k soudu za zločiny spáchané ve jménu *samosudu*, tak odvolání na

---

¹⁷⁶ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 264.

¹⁷⁷ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 67.

¹⁷⁸ ČECHOV, Anton Pavlovič. *Platonov je darebák*. Divadelní hra z roku 1881.

kolektivní vinu, zájmy a souhlas komunity společně s nepravdivým či žádným popisem událostí, dokonale znemožnily vynést spravedlivý rozsudek.¹⁷⁹

V případě se žhářem z roku 1907 byla situace naprosto identická. Známý opilec Vasilij Zajkin z vesnice Naumovskaja v rjazaňské gubernii byl hlavním podezřelým ve věci požárů, které se odehrály během léta. Podle vesničanů to měla být pomsta za to, že mu odmítli koupit lahev vodky. Během 23. července Vasilij zapálil stodolu svého strýce, jelikož mu odmítl dát peníze. Soused Vasiliho strýce ho ihned zadržel a předvedl před místní shromáždění, avšak sedmdesátihlavý dav ihned začal jednat a žháře zadržel a svázal ho. Někdo z davu zakřičel, že je nutné s ním okamžitě skoncovat. Někteří začali popíjet vodku, zatímco on ležel na zemi a krvácel. Přítomné ženy pozvaly jeho příbuzné, aby mu mohly říct sbohem. Zajkin začal prosit o milost, ale ti, kteří mu chtěli pomoci, odvětili, že nemohou, jelikož by také byli vystaveni hněvu davu. Poté byl Zajkin ubit k smrti. Odsouzeno bylo oněch sedmdesát vesničanů, avšak ti tvrdili, že jednali pod záštitou sta domácností z oné vsi. Nechtěli podat výpověď v projednávané věci, kromě vyřčení faktu, že jednali v zájmu komunity, a že soud nemůže celou ves odsoudit k vyhnanství na Sibiři. Takže byla většina zadržených propuštěna.¹⁸⁰

K problematice žhářství byli vesničané obecně velice přísní. Postavení žhářů před jejich mocí bylo na podobné úrovni, jako postavení zlodějů hospodářských zvířat. Žháři představovali pro obyvatele vesnic veliký problém, jelikož svým jednáním páchali nenapravitelné škody v domácím hospodářství. Na rozdíl od zlodějů koní, kterým se někdy podařilo lup vzít, se činy žhářů již nedaly vrátit zpět, takže tresty pro ně byly těmi nejpřísnějšími.

V novinách vyšel dokonce roku 1908 článek o psychologii žhářů, a co víc, dokonce návod, jak žháře objevit. Podle redakce se čtenář mohl seznámit s uvažováním žháře. Článek se snažil vysvětlit, proč to tito lidé dělali a napovídali, jak žháře najít:

„Žháři se snaží zapalovat stále ta samá místa, takže je jisté, že jestli nějaký objekt hořel vícekrát, tak se za zločinem skrývá žhář.“

Žháři nejsou normální lidé, uvažují iracionálně a požáry jsou pro ně lékem. Čím více požárů žhář způsobí, tím se cítí být silnějším a okolí je tím nebezpečnějším. Bez zakládání požárů se žháři cítí slabě a pociťují silné deprese.“

---

¹⁷⁹ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 255.

¹⁸⁰ Rjazaňskij okružnoj sud. Samosud. In *Rjazaňskij vestnik*, 1909, č. 80, s. 3–4. Tamtéž. s. 262.

*Žháře můžeme najít tak, že budeme pozorovat okolí požáru. Tito lidé mají vždy nutkání dívat se na své dílo, takže se určitě bude dívat, i když z povzdálí.*¹⁸¹

Se žháři se nejčastěji jednalo podle pravidla „oko za oko, zub za zub“. Případy s tímto řešením se staly roku 1910 nezávisle na sobě, v Sapožkovském újezdě v Rjazaňské gubernii. V obou případech byli žháři místními dopadeni ještě při aktivním požáru a také byli oba vhozeni do domů, které zrovna pohlcovaly plameny.¹⁸²

3.2.1 Průběh *samosudu*

Nelze dokonale specifikovat průběh procesu *samosudu*, jelikož nebyl jednotný. Existuje několik proměnných, které mohou změnit, urychlit či zvrátit celkový proces či výsledek. Některé byly již naznačeny výše, především ty, které ovlivňovaly průběh vlastními pravidly, která již v základu byla specifická pro danou lokalitu. Myšleny jsou geografické, klimatické a ekonomické proměnné.

Podle několika případů, tvořila základní postup a rozsudek čtyři kritéria.¹⁸³ Prvním byla způsobená škoda.¹⁸⁴ Zda se jednalo o škodu na majetku nebo ublížení na zdraví, bylo důležitým aspektem pro určení rozsudku. Způsobená škoda na majetku se nadále větvila na několik kategorií, podle hodnoty onoho majetku. Obecně lze ale tvrdit, že menší přečiny mohli pachatelé ještě přežít.¹⁸⁵ Jiným případem byla krádež velkých hospodářských zvířat, zvláště koní.

Zloději hospodářského dobytka a především koní, byli považováni za téměř nejhorší možné zločince. Vůči těmto zločinům, neměli vesničané a ani starší nejmenší špetku pochopení. Odvíjelo se to od celkového chápání dobytka a jeho významu pro komunitu. Jejich ukradením totiž pachatel nesebral majiteli jen kus zvířete, ale ohrozil tím celkové hospodářství, které bylo často jediným zdrojem obživy.¹⁸⁶ Dalším aspektem bylo, že tyto krádeže nebyly ničím ojedinělým, takže pokud dostali vesničané šanci vypořádat se alespoň s jedním takovým zlodějem, neváhali použít nejbrutálnějších forem násilí.¹⁸⁷

¹⁸¹ Žhářům přitom ze strany oficiální justice hrozil trest ve výši zhruba třem měsícům ve vězení. *Gazeta kopejka*. 14. srpen 1908, roč. 1, č. 49, s. 4.

¹⁸² FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 263.

¹⁸³ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 58.

¹⁸⁴ Podle některých dobových historiků, byla právě způsobená škoda hlavním a jediným měrným kritériem pro průběh *samosudu*. Tamtéž. s. 59.

¹⁸⁵ Například drobné krádeže nebo škody.

¹⁸⁶ WOROBEK, Christine D. Horse Thieves and Peasant Justice in Post-Emancipation Imperial Russia. In *Journal of Social History* 21, 1987, č. 2, s. 281-293. ISSN 0022-4529. s. 282.

¹⁸⁷ PEARSON, Thomas S. *Russian Officialdom in Crisis: Autocracy and Local Self-Government, 1861-1900*. Cambridge, 1989. ISBN 0-521-36127-3. s. 26.

Příklady, kdy vesničané vzali spravedlnost nad zloději koní do vlastních rukou, jsou spousty. Vybereme proto takové, které nejlépe odrážejí postoj vesničanů k tomuto druhu kriminálků. Typickým průběhem případů se zloději koní, byl *samosud* popsán roku 1879 svědkem z kubánského újezdu. Zloděj zde byl chycen a vlečen městem, přičemž z vesničanů, kteří zloděje dopadli, se během chvíle stal ohromný rozlícený dav. Měl čítat na sto hlav mužů, žen i dětí, kteří zanedlouho pomohli svou trochou do mlýna při lynčování zloděje, kterého svou brutalitou nakonec ubili k smrti.¹⁸⁸

Podobně dopadl i děj povídky *Zloději koní* od spisovatele Alexandra Kuprina. Po krádeži koně tamějšího vesničana se utvořil rozlícený dav, který dopadl zloděje Levontije Buzygu, a s rostoucí brutalitou ho umlátil. Další spolupachatelé, kterými byl místní žebrák a zlodějíček zvaný Kozel s jeho vnukem Vasilem, byli před smrtí zloděje předvedeni davem také, avšak díky neprůkaznému spojení s krádeží byli nakonec omilostněni.¹⁸⁹

Mezi velice zajímavé případy patří ohromné povstání proti těmto zločincům, které nabralo vyloženě masový charakter. V roce 1876 se lidé ze tří okresů přidali k německým kolonistům a vytvořili tak společenství, které hledalo a trestalo zloděje koní napříč vologodskou gubernií. Tento útvar čítal kolem tisíce lidí a při své cestě z vesnice do vesnice se dále rozšiřoval. Podle svědků, podezřelé zloděje trestali hrozným způsobem. Měli je mlátit pěstmi, holemi, vidlemi a v podstatě vším, co jim padlo do rukou. Mnoho z nich ubili k smrti a ti, kteří přežili, byli ošklivě a trvale raněni.

Toto společenství lidových soudců a vykonavatelů bylo zastaveno až silou armády, která proti nim musela zakročit. Většina aktérů se stáhla, rozutekla, či vykonávala své „poslání“ v ilegalitě, ale zhruba pět set členů tohoto útvaru bylo odsouzeno oficiální justicí k několika měsícům vězení za zločiny, které spáchali.¹⁹⁰

Při vyšetřování zlodějů koní se starší někdy nakonec rozhodli, že případ předají oficiálním složkám spravedlnosti. Bohužel jim tyto snahy velice často nevyšly, neboť jakmile se ostatní vesničané nějakým způsobem dozvěděli, že je nablízku zloděj dobytka, začali situaci řešit sami.

Ve vesnici Dubovoje v újezdě Ranenburg se již delší dobu ztráceli koně místních sedláků. Starší se rozhodli, že na tuto záležitost zavolají strážníka, aby se počalo oficiální vyšetřování. Nic výrazného se nedělo, tak starší vzali věc do vlastních rukou a začali

---

¹⁸⁸ *Nedělja*. 1879, roč. 12, č. 23, s. 784 – 785.

¹⁸⁹ KUPRIN, Alexandr. *Zloději koní* In *Granátový náramek*. Praha, 1977. s. 160 – 183. ISBN neuvedeno.

¹⁹⁰ *Nedělja*. 1877, roč. 10, č. 8, s. 251 – 253.

vyšetřovat sami. Později po návratu okresního strážníka se znovu pokračovalo v oficiálním vyšetřování, přičemž se starší rozhodli spolupracovat.

V noci na 9. června zavedli proto strážníka do domu jistého Molodcova a zatkli ho, jelikož u něj našli tři ukradené koně. Poté ho předvedli k soudu, kde byl nadále vyslýchán. Mezitím onen strážník hlídkoval u domu Molodcova, načež spatřil vycházet druhého podezřelého z domu. Když se ho strážník chystal zadržet, dal se podezřelý na úprk.

Strážník vytáhl revolver a vystřelil varovný výstřel, ale podezřelý pokračoval ve svém útěku. Hluk z pistole ale upozornil dav vesničanů, který stál opodál a kterému se podařilo uprchlíka dopadnout. Po zjištění vesničanů, že podezřelý se jmenuje Ivan Ozerov, který byl již několikrát v komunitě trestán za předchozí zločiny, začali Ozerova ihned surově bít. Dav si zatím nechal vytáhnout Moldcova z vězení a začali ho bít také. Strážník s asistentem chtěli sice oba pustit na svobodu, ale když uviděli běs vesničanů, tak je oba zavřeli zpět do vězení.

Přestože strážník se svým asistentem stihli oba pachatele uchránit a zavřít před běsnícím davem, Ozerov na následky bití do druhého dne zemřel. Navzdory strážníkovi se druhého dne stejně vesničané vypravili vstříc vězení a vyndali si Molodcova (i Ozerovu mrtvolu) a pokračovali ve výprasku obou zločinců. Později toho dne starší nechali zakopat Ozerovo tělo poblíž vězení.¹⁹¹

Stejně zkušenosti měli se zloději dobytka i různé menšiny žijící v Rusku. Dokonce dělili zloděje dobytka do dvou primárních skupin, proti kterým používali stejné brutální metody, jako ostatní ruští vesničané. První skupinou byli (stejně jako pro ruské vesničany) zloději koní, neboli „*konokradi*“ a jejich čin byl „*konokradstvo*“ a druhou skupinou byli zloději hospodářského dobytka, neboli „*skotokradi*“ a podobně i jejich přečin „*skotokradstvo*“. Navzdory tomu, že tyto názvy znějí naprosto logicky, je zajímavé, že ostatní venkované druhý název nepoužívali, nebo minimálně nebyl uveden v žádné literatuře.¹⁹²

Pokud se vrátíme k druhému způsobení škod a to především ublížení na zdraví. Řešila se situace většinou násilnou cestou. Jednoduše bylo pachateli vráceno úměrné nebo vyšší množství násilí, než spáchal on.¹⁹³

Druhým aspektem byl hřích neboli zločin. V mentalitě vesničanů však může být i tento aspekt vnímán, pro nás naprosto v jiném smyslu. Dnešním pohledem se dá tvrdit, že hřích a zločin jsou dvě odlišné věci. Avšak z pohledu vesnického *samosudu* tomu bylo jinak.

---

¹⁹¹ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 262.

¹⁹² BROWER, Daniel R. - LAZZERINI, Edward J. *Russia's Orient: Imperial Borderlands and People, 1700 – 1917*. Bloomington, 2001. ISBN 0-253-21113-1. s. 259.

¹⁹³ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 59.

V některých případech mohl být s jistotou tvrdě odsouzen hřích, přičemž zločin mohl být chápan kladně.

Těmto druhým typům nepotrestaných zločinů se věnuje část o čarodějnictví. Tehdy byla v podstatě vražda oslavována, i přes jasné důkazy o nevinně oběti, kterých si byli ostatní vědomi. Zároveň i jiné okultistické zločiny spojeny s pověrami, jako vymítání d'ábla byly akceptovány, pokud oběť nepřežila.

Dalším takovým zločinem byla kupříkladu krádež ve stylu Robina Hooda. Jinými slovy, pokud byla oběť krádeže majetná osoba a byl-li zloděj chudákem, tak se celá situace posuzovala jakožto spravedlivá. Podle slov starších: „*Bůh trestá hříchy a stát trestá zločiny*“, avšak o tom, co je hřích a co je zločin (tedy i podléhání lidovým soudům), rozhodovali právě starší či obecní shromáždění.¹⁹⁴

Třetím ohledem bylo zjištění, jestli pachatel jednal s úmyslem či bez něj. Při tomto ohledu byla brána v potaz i denní doba, v které se akt stal. Vesničané vnímali zásadní rozdíl mezi dnem, konkrétně denním světlem a temnou rouškou noci.

Například v čerepoveckém újezdě, pokládali místní za vážnější zločiny ty, které byly páčány v noci. Noc byla totiž podle tamější mentality určena d'áblu, takže pachatel v tuto dobu dělal své činy s jeho pomocí či pod jeho vlivem.¹⁹⁵ S návazností na třetí zjištění zde bylo podezření, že pokud pachatelé své činy konali pod rouškou tmy, tak nechtěli být spatřeni či dokonce chyceni, což jasně ukazovalo na úmysl zločin spáchat. V tom případě byly tresty mnohem přísnější.

V nedalekém městě Novgorod však obyvatelé pohlíželi na denní dobu naprosto odlišně. Zde byli toho názoru, že ten, kdo je schopen činit zlo za denního světla, je mnohem horším zločincem, než noční pachatel. Vysvětlovalo se to tím, že „denní“ pachatel nemá absolutně žádný respekt před bohem, který ve dne shlíží na jeho skutky a zároveň postrádá sebemenší špetku cti, studu a dokonce i mužství.¹⁹⁶

Podobně bylo hodnoceno i společenské postavení. Inteligence zastoupená vrstvou majetných, učitelů a lékařů byla za své skutky mnohem hůře trestána, než primitivní vesničané, opilci a násilníci. V zásadě se očekávalo, že někdo na vyšší úrovni nemá zapotřebí konat nějaké zlo, takže proto byli tito pachatelé souzeni jako minimálně dva zločinci

---

¹⁹⁴ Tamtéž. s. 60.

¹⁹⁵ Chápání noci, jakožto časem pro zločiny a pro d'ábla, bylo zachyceno již v práci *Benandanti : čarodějnictví a venkovské kultury v 16. a 17. století*. od Carla Ginzburga, avšak zkoumaným obdobím zde byl raný novověk. Podobné chápání noční tmy však bylo zaznamenáno i v prostředí Anglie devatenáctého století, kde na tomto základě zavedli místní policisté ve městech noční hlídky. EMSLEY, Clive. *Crime and Society in England, 1750 – 1900*. 3. vydání. Harlow, 2005. ISBN 978-0-582-78485-7. s. 30.

¹⁹⁶ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 61.

najednou. Tedy, že měli zhruba dvakrát horší trest.¹⁹⁷ Obecně lze tvrdit, že jedinci souzení v těchto vážnějších aspektech byli komunitou považováni za zlo a jejich činy byly brány za mnohem brutálnější, než ti, kteří měli na své straně jisté polehčující okolnosti. Úměrně tomu jim byl přičten i mnohem brutálnější rozsudek.

Případ, který tomu nasvědčuje, sice nekončil násilným *samosudem*, ale trest byl adekvátním pro člověka z vyšší vrstvy, než jen rolnické. Ve vsi Alatir', byl místní vojenský velitel Nauvov souzen místními staršími za obtěžování zdejší mladé vesničanky. Jednalo se zřejmě o znásilnění a důstojník vše ustál bez fyzického trestu jen díky tomu, že při jednání za zavřenými dveřmi složil pokutu 10 000 rublů. Tato částka byla vzhledem k poměrům rolnického obyvatelstva značně předimenzována, a to právě vzhledem ke společenskému postavení pachatele.¹⁹⁸

Posledním kritériem bylo členství pachatele a oběti v komunitě. Znovu zde mohlo dojít k několika rozdílným interpretacím. Pokud obě osoby (pachatel i oběť) patřily do jednoho společenského útvaru, tak bylo řešení *samosudu* jiné, než když jedna z nich patřila jinam. Můžeme zde spatřit určitou diferencialitu mezi právem pro místní a pro cizince, jako v právě uvedeném případě.

Diferencialita je vidět i v následujících případech, kde můžeme vidět velice kruté tresty, právě pro cizince. Kuzma Ručenko na vlastní kůži okusil hněv vesničanů a drsné tresty *samosudu*. To, co zbylo z jeho těla, bylo nalezeno 23. dubna 1873, nedaleko vesnice, jménem Barsukovka. Byl obviněn a shledán vinným z krádeže a jeho trest patří k těm krutějším. Jeho hlava byla kompletně rozdrcená, ruce měl useknuté a naražen byl na kůl, který procházel celým jeho tělem od rekta po ústa. Podobně dopadl i jiný zloděj, kterého se vesničané rozhodli roku 1881 potrestat za jeho činy. Když bylo nalezeno jeho tělo, tak jeho levá ruka a pravá noha postrádaly kůži a šlachy byly na těchto končetinách rozsekány na plátky.

Ten samý rok a v té samé gubernii byl potrestán i jiný zloděj. Jeho vykonavatelé si vymysleli velice brutální a originální způsob, jak se mu odměnit za krádeže, které spáchal. Vyrobili pro něho cosi jako ozubenou hřídel, na kterou ho poté namotali a takto připevněnému mu zabodávali šípky (nebo spíše kůly) do jeho rekta tak, aby je nemohl vyndat.¹⁹⁹

Tento fakt se však hodně vázal i na spáchaný zločin. V případě menší krádeže byly obecně tresty pro místní méně závažné, než kdyby to samé spáchal cizinec. Ovšem

---

¹⁹⁷ Tamtéž. s. 61.

¹⁹⁸ *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 1, s. 9.

¹⁹⁹ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 55.

v závažnějších zločinech jako vražda či ublížení na zdraví mohli místní počítat s možným soudem a také s tím, že bude snaha vyslechnout jejich argumenty. Mohlo se totiž stát, že by v jejich případech zmenšila trest obhajoba nebo některé polehčující okolnosti.

Například žena mohla ujít trestu komunity, když se vzepřela manželově vůli (v podstatě domácímu násilí), pokud byl muž pod vlivem alkoholu. Zároveň je známo, že některé zločiny byly tolerovány, pokud byly vykonávány proti cizím komunitám. Existují případy, kdy členové komunity vědomě tolerovali zločiny svých sousedů, dokud nebyly namířeny proti jim samým. Další případy byly spojeny se zločiny z vášně, kdy byla vražda muže tolerována jeho vrahovi, jelikož zavražděný muž byl manželčíným milencem.²⁰⁰

Již několikrát zmíněné polehčující okolnosti je třeba lépe definovat. Počítalo se mezi ně zhruba to samé, jako v moderním právu. Především bychom měli zmínit klasické jednání pod vlivem alkoholu, což nebylo nic neobvyklého. Dále pak zločiny z vášně, které byly velmi specifické. Týkaly se převážně cizoložství, odloučení žen či znásilnění.

Velice záleželo na rolích pohlaví. Tomuto tématu se budeme ještě věnovat, ale obecně platilo, že muž má hlavní slovo a žena žádné. V důsledku byla žena preventivně vinna a zároveň trestána *samosudem* či vlastním mužem. Polehčující okolností to bylo tedy spíše pro muže, jelikož když při nachytání partnerky v náruči jiného muže zvolil trest nejvyšší, málokdy za to byl trestán krutě, byť by se dalo tvrdit, že spáchal vraždu.²⁰¹

Tuto situaci dokonale zachycuje případ z roku 1897, který dokonce ani oficiální justice nepotrestala nijak krutě.²⁰² V něm vzali spravedlnost do rukou sousedé podváděné ženy, avšak stejně jako ve většině případů, neprošel trestem nevěrný muž, ale milenka. Zdejší muž, jménem Osip Tajlus, měl ženu Annu a s ní 5 dětí, ale po nějakém čase potkal Marianu Stupelisovou, s kterou začal mít vážnější vztah. Jeho žena Anna se snažila vyžádat a vyprosit si u místních lidí spravedlnost.

Vyslyšel ji až její soused Franc Gruinic, kterému chodila Anna často plakat na rameno. Koncem srpna byl v nedalekém městečku jarmark, kam přijela i Mariana s Osipem. Poté, co zde oba velice pili a bavili se tancem a hudbou, vyrazila Mariana večer domů. Cestou domů,

---

²⁰⁰ FRANK, Stephen P. Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900. In *Russian Review* 46, 1987, č. 3, s. 239-265. ISSN 0036-0341. s. 252.

²⁰¹ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 259.

²⁰² Tresty oficiální justice obecně bývaly mírnější, avšak v tomto případě se jednalo o vraždu, za kterou byl buď dlouholetý těžký žalář, nebo smrt. Výsledek takto dopadl jistě kvůli nedostatečným výpovědím.

potkala v lese France ještě s jeho kumpány Augustem Vojčilisem a Ivanem Daračusem, včetně Marianinného bratra Petra.²⁰³

Franc přistoupil k ženě s dřevěným klackem v ruce a začal ji s ním bít. K němu se ihned připojili i ostatní muži, kteří se u exekuce střídali. Když byla mladá žena již v bezvědomí, naložili ji muži na bryčku a odvezli směrem k domu Anniných rodičů. Anna totiž zrovna přebývala u své matky Františky Keprovské.

Polomrtvá žena byla velice slabá, takže při pokusu samostatně slézt z bryčky, upadla přímo na zem. Muži ji poté odvěkli dovnitř, kde představení pokračovalo. V momentě, kdy Mariana nabyla vědomí, začaly ji Anna s matkou surově kopat vesnickými galošemi. Muži se k ženám přidali a Marianu bili, dokud křičela a dýchala, poté ji nechali. Žena k ránu zemřela. Otec nešťastnice podal na všechny zúčastněné žalobu. K soudu se dostavilo všech šest účastníků *samosudu*, tedy Franc, August, Ivan, Anna, Františka i Marianin bratr Petr. Přizváni byli i dva experti, kteří měli celý případ vyšetřit. Svědků bylo v případě na 22.

Obvinění padla na France a Augusta, kteří byli obžalováni ze dvou zločinů. Prvním bylo surové bití ženy a druhým bylo násilné jednání, jehož důsledkem přivodili ženě smrt. Druhý zločin se ani u jednoho muže neprokázal, ale August se k němu přiznal. Trestem pro France bylo dvouměsíční vězení, jelikož se za jeho případ přimluvil mírový soud a pro Augusta to bylo zbavení veškerých práv a vězení na rok a půl. Všichni ostatní účastníci byli zproštěni obžaloby.²⁰⁴

Další polehčující okolnosti byly především při čarodějnictví a posednutí duchem či děblem. Tyto rozsudky neodpovídaly ani v nejmenším podmínkám *samosudu*, jelikož na zločiny proti těmto osobám již v základě nebylo pohlíženo jako na zločiny. Alespoň ne v rámci lidového soudnictví. A právě z těchto důvodů se jim bude věnovat samostatná kapitola.

Nicméně pokud se po menší odchylce vrátíme k trestům pro cizince, zjistíme důvod jejich tvrdších trestů. Ze základu byl totiž *samosud* nasměrován proti cizím vetřelcům ohrožujícím komunitu. Zatímco pro místní, pokud se nejednalo o nezkrotné živly, které své činy opakují, platilo pravidlo tzv. učení.²⁰⁵ Pro cizince ale platilo „nikdy více“, což ve většině případů konstatovalo smrt.²⁰⁶

---

²⁰³ Z našeho pohledu je velice zvláštní, že se příbuzní aktivně podíleli na výkonu spravedlnosti, avšak tento případ nebyl výjimkou. Mužští příbuzní si takto zřejmě chránili vlastní čest před komunitou, která pro ně byla velice důležitá, a zároveň sami zřejmě pociťovali sociální nerovnost vůči ženám.

²⁰⁴ *Russkija vedomosti*. 23. červen 1897, č. 164, s. 3.

²⁰⁵ K tomuto tématu se ještě dostaneme, ale obecně šlo o učení lepšímu chování, jak již bylo zmíněno výše.

²⁰⁶ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 246.

Nejhůře na tom rozhodně byli pachatelé, kteří byli chyceni při činu. V podstatě právě pro tyto cizí vetřelce byl *samosud* osudným a právě v těchto případech nabíral výkon exekuce téměř bleskovou rychlost s úměrným vzrůstem fyzického násilí. To platilo nejen pro zloděje a vrahy, ale také pro cizoložníky a sexuální zločince odjinud.²⁰⁷

V takovém případě mohly i ženy brát právo do vlastních rukou (jak již bylo uvedeno), ale vždy jen proti stejnému pohlaví. Proti nevěrným mužům nemohly nijak zakročit. Ve smolenské gubernii se takto starší a shromáždění rozhodli nijak nezasahovat a netrestat ženu, která zavraždila jinou ženu. Navzdory přiznání pachatelky, že zhřešila, ji *samosud* nepřihlížel žádný trest. Zavraždila totiž milenku svého manžela, když oba přichytila *in flagrante delicto*. A v takovém případě platily výše uvedené polehčující okolnosti.²⁰⁸

---

²⁰⁷ Dále ohledně sexuálních deliktů existuje několik podání trestů. Podle Stephena Franka tyto delikty soudí lidové soudnictví formou *voždenije*, konkrétně upravenou pro tento přečin (více v části *šarivari*), zatímco Cathy Friersonová cituje E. T. Solovjeva a jeho „Prestuplenije i nakazanije“, kde tresty pro cizoložníky odpovídají mírnějším trestům *samosudu*, jako je zmrskání, zbití, ale zasahuje také do rozhodnutí manžela, který může zvolit pro svou ženu smrt se souhlasem starších. Pro cizí může rozhodnout buď manžel, pokud se jedná o vdanou cizoložnici, nebo i shromáždění v čele se staršími, a jak již bylo řečeno, tak tyto tresty jsou mnohem tvrdší. V rámci *samosudu* se může jednat o zmrskání, zohavení, kastraci, ale i ubití a smrt, zvláště při znásilnění.

²⁰⁸ FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779. s. 61.

3.3 Povyk, serenáda nebo šarivari?

Existence tohoto rituálu je doložena téměř ve všech kulturách a není tudíž fenoménem pouze východních kultur, potažmo Ruska. Ve svých pracích se mu již věnovali přední antropologové, sociologové a historikové.²⁰⁹

Svůj název tento rituál dostal v mnoha jazykových mutacích. Pro každou kulturu má tedy vlastní název.²¹⁰ V českém znění výraz znamená povyk či serenádu, ale povyk je příhodnějším označením. Obecně je ale nejužívanějším *charivari* (dále *šarivari*), jelikož tento termín vešel nejvíce ve známost díky svým autorům ze školy *Annales*.²¹¹

Ruská varianta je však názvem lehce odlišná. Zatímco jednotlivé názvy tohoto rituálu z různých kultur je jednoduchým překladem slova povyk, tak ruský název obsahuje samotnou náplň onoho procesu. Verze v ruštině zní „*voždenije vorov*“, neboli „vedení zlodějů“. Následně se bude používat zkrácená verze užívaná v literatuře jako *voždenije*.²¹²

Nicméně, než se pustíme do samotné definice procesu *voždenije*, tak je třeba osvětlit význam slova povyk, hlasité hudby, nebo jednoduše *šarivari*. Tyto názvy totiž vysvětlují hlavní náplň některých přihlížejících rituálu. Náplní těchto lidí při výkonu rituálu bylo vytvářet co nejvíce hlasitý hluk, aby přilákali další lidi k probíhajícímu procesu.

Shromáždění dělající hluk v podstatě reprezentovalo volnou variantu hlásného, který měl za úkol svým bubnováním a „vyříváním“ oznamovat a upozorňovat spoluobčany na aktuální události. Tato primitivní variace měla upozorňovat několika formami. Někteří jen jednoduše křičeli, pískali a zpívali různé písně, ale ve většině případů byly používány nejrůznější „nástroje“.

Nejednalo se ovšem o hudební instrumenty. Lidé si měli jednoduše opatřit takový nástroj, který při použití vydával co možná největší hlasitost. Díky rychlosti s jakou byl

---

²⁰⁹ Tématu se věnovali ve svých pracích: Edward P. Thompson, *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*. London, 1991. ISBN 0-850-36411-6. A zároveň ve studii *Rough music: le charivari anglais*. In: *Annales: economies, sociétés, civilisations* 27, 1972, č. 2, s. 285-312. ISSN 1953-8146., kde shrnuje základní definici pro „rough music“ v anglickém zázemí. Pro anglické prostředí se tímto rituálem zabýval i Martin Ingram, *Ridings, Rough music and the „Reform of Popular Culture“ In Early Modern England*. In *Past and Present*, 1984, č. 105, s. 79-113. ISSN 0031-2746. Avšak důležitější je zde první zmiňovaný autor, jehož definici parafrázoval i Stephen P. Frank ve své knize *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. na straně 249. Tato definice zazní i v textu.

²¹⁰ Skrze Evropu až po Severní Ameriku, získal rituál tato pojmenování: *katzenmusiken (kočičárny)*, *scampanate, skimmingtons, shivarees, charivari a rough music*. FRANK, Stephen P. *Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900*. In *Russian Review* 46, 1987, č. 3, s. 239-265. ISSN 0036-0341. s. 244.

²¹¹ Jacques Le Goff a Jean Claude Schmitt se tématu zešíroka věnovali pro území Francie. LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean Claude. *Le Charivari*. Paris, 1981. ISBN 90-279-7907-3.

²¹² FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 249.

proces připraven, se tedy nejčastěji jednalo o různé železné trubky, kravské zvony či jen násady od různého selského nářadí.²¹³

Na tyto nástroje se poté bubnovalo nebo se s nimi bouchalo o sebe. Samozřejmě se tím nevytvářela žádná „hudba“, jak by možná někdo očekával, ale to ani nebylo účelem. Hluk, který vycházel z tohoto podivného orchestru, se mnohem více podobal myslivecké štvani. Stejně jako předvoj myslivců, se i tito lidé snažili dělat velký hluk, ale na rozdíl od předvoje, který se snažil vylekat a vyhnat zvěř z úkrytu, se lidé při tomto rituálu snažili naopak přilákat co nejvíce dalších lidí, což se jim dařilo, jelikož je člověk, na rozdíl od zvěře, přirozeně zvědavý tvor.

Za samotnou definici rituálu *šarivari*, považuji jako ideální a výstižnou definici Edwarda Thompsona. Podle něj je základním principem rituálu: „*Absolutní veřejné ponížení „oběti“, která musí i následující den (po procesu), vyjít ven z domu do své komunity s vědomím, že každý muž, žena i dítě vědí, co provedla, a že je nyní ve veliké hanbě.*“²¹⁴ Rituál byl prováděn přesně za tímto účelem, ale právě forma jej dělala typickým pro každou kulturu.

Hanba, která někdy potkala oběti tohoto procesu, byla mnohdy větší, než co dokázala oběť snést. Tyto případy pak končily tragicky, jako ten následující. V roce 1899 byla Xenie Sobolevová v samarské gubernii obviněna a odsouzena za krádež rákosu z tkalcovského stavu. Starší a pár vesničanů přišli k ní do domu a začali s oficiálním vyšetřováním. Když potvrdili její vinu, tak ji připravili k jejímu trestu. Ovázali ji ukradený rákos kolem jejího krku a vytáhli ji z domu, aby ji provedli po vesnici.

Dva desetiletí chlapci ji drželi za ruce a vedení starším procházeli dlouho vesnicí. Za nimi šel vesnický úředník a hlasitě řval a bouchal na všechny dveře ve vesnici, aby lidé vyšli ven a prohlédli si zlodějku. Když jí nakonec odpustili její prohřešek a odvedli ji zpět domů, tak Xenie svou hanbu nevydržela a utopila se v blízké řece. Všichni zúčastnění aktéři dostali tresty za jejich činy v rozmezí od tří do šesti měsíců pobytu ve vězení.²¹⁵

Rusko mělo vlastní a lehce odlišnou variantu *šarivari*, než jaká byla například ve Francii nebo Velké Británii.²¹⁶ Oběť rituálu byla bezprostředně do celého procesu vtažena, a

---

²¹³ Tamtéž. s. 250.

²¹⁴ THOMPSON, Edward Palmer. *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*. London, 1991. ISBN 0-850-36411-6. s. 487–488.

²¹⁵ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 251.

²¹⁶ Tyto varianty měly svou oběť jen zesměšnit a zahanbit. Nemusely se ani týkat zločinů, ale například jen nelichotivému stavu. Například byly takto zesměšňovány svobodné matky, jelikož jejich děti se nenarodily v posvátném svazku manželském. Dále mohly být oběťmi znovu provdané vdovy, pokud se vdaly příliš brzy, než dovolovala společenská pravidla bontonu. Hodně si posměchu při *šarivari* vyslechly cizoložnice. Zároveň se oběti nemusely bezprostředně dostat do středu rituálu, ale mohla utrpět „pouze“ jejich pověst. A poslední odchylkou, byla doba trvání. Oběti v západních kulturách nemusely být posměchu vystaveny jednorázově při

to za konkrétní přečin, za který byla následně trestána. Ulicemi procházela v davu buď pěšky, vystavena na káře nebo zapřažená do koňského potahu.

V roce 1872, konkrétně 17. února byla v jedné vesnici Kazaňské gubernie spáchána krádež. Vesničané se rozhodli, že tuto krádež vyšetří. Utvořili menší skupinu, která měla v tomto případě vyšetřovat a ta začala chodit od domu k domu a tyto domy pečlivě prohledávala. Když tato investigativní skupinka dorazila k domu všeobecně neoblíbeného rolníka jménem Fadějev, zarazilo ji, že se před nimi rolník snažil schovat. Utvrdilo je to v jeho vině a začali důkladně prohledávat, ale ukradený obnos peněz se jim najít nepodařilo.

Přestože vesničané u Fadějeva peníze nenašli, byli si jistí jeho vinou a začali ho surově bít, aby z něj přiznání přeci jen dostali. Po chvíli bití jim rolník vydal část peněz s tím, že ukradl i zbytek, to ovšem vesničany tak rozlítilo, že ho bili ještě brutálněji. Poté ho vzali ven a zapřáhli do jeho vozíku, v kterém seděly děti a za hlasitého křičení, vrískání a pískání začali chodit vsí, aby ukázali zloděje.

Pokaždé, když Fadějev již nemohl nebo se zastavil, tak mu vesničan za ním uštědřil pár ran bičem a trestanec takto pokračoval vesnicí, dokud mu zbývaly síly. Když byl rolník již velice vysílen, tak proces *voždenije* sice skončil, ale rozzuření vesničané pokračovali dalším bitím pachatele, dokud je nakonec nezastavil místní strážník. Takto brutální formu *voždenije* si rolník vysloužil proto, že byl všeobecně neoblíbený a nikdo z komunity ho neměl v lásce.²¹⁷

Shromáždění, které se postupně utvořilo, tak využívalo svých nástrojů způsobem, o jakých už byla řeč, nebo si vystačili jen s vokálními projevy, jako v právě uvedeném případě. Oběti ženského pohlaví bývaly vysvlečeny donaha nebo jim byla strhnuta sukně či celé oblečení před nebo při procesu. Mužské oběti bývaly také vysvlečeny donaha nebo namazány dehtem a vyváleny v prachu či peří.

Popsaný průběh dokazuje i případ z roku 1899, kdy byli chyceni tři cikáni a následně obviněni z krádeže koní. Byli hozeni mezi vepře a poté pomazáni medem, dehtem a zaházeni peřím. Vesničané se pak smáli jejich vzhledu a dělali si z nich legraci. Poté byli zloději zapřaženi k malému vozíku, na kterém seděl majitel kradených koní i s rodinou. Ke zlodějům zapřáhli i jednoho z ukradených koní, který poté plnil funkci „mistra slavnosti“. S touto

---

procesu, ale po dlouhou dobu, zatímco v Rusku, ve většině případů, rituál sloužil k okamžitému ponížení, a v některých případech se mohla oběť i vykoupit.

²¹⁷ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 252.

nádherou na otěžích dal majitel pokyn k jízdě celou vesnicí v plné rychlosti. S pomocí biče pak upravoval rychlost vozu tak, jak uznal za vhodné.²¹⁸

Na ruském území byl rituál zaměřen především na zloděje, cizoložníky, svobodné matky, lehké ženy, ale i na kněze, sektáře, informátory neboli „práskače“, ale to pouze ve velice malém procentu případů. Dále byli zesměšňováni lidé, kteří nic neprovedli, ale ponižoval je jejich stav. Do této kategorie se počítali především muži, kterým byla žena nevěrná a také muži, kteří se nechali svou ženou bít.²¹⁹

Primárním účelem ruského rituálu *šarivari* a *voždenije* nebylo svou obět' jen zahanbit a zesměšnit před celou její komunitou, to byl pouze nástroj k vyššímu cíli, který celý proces měl. Bylo jím tzv. učení. Pachatel se touto zkušeností měl naučit správnému chování. Proces zesměšnění ho měl přimět k tomu, aby již nikdy svůj prohřešek nikdy neopakoval. Velice často bylo proto oběti po podstoupení rituálu odpuštěno a mohl se vrátit k životu uvnitř v komunitě.

Pro zloděje byl průběh *voždenije* lehce odlišný. Často k rituálu přibýlo ještě nošení ukradených věcí (což jsme mohli zaznamenat v uvedených případech). Věc či zvíře, které zloděj ukradl, mu byly přivázány kolem krku, aby bylo sjednocenému davu ještě zřetelnější, co se stalo. Toto pravidlo ovšem zdaleka neplatilo pro zloděje většího hospodářského dobytka. Pro zloděje krav, volů a koní platila jiná a mnohem přísnější pravidla *samosudu* (viz *samosud*).

Věšení ukradených věcí kolem krku můžeme vidět v následujícím případě. Žena z orlovské gubernie, byla obviněna z krádeže sousedčiny ovce. Předstoupila před shromáždění, kde se potvrdila její vina a byla rovnou odsouzena k procesu *voždenije*. Starší si nechali přinést hlavu z ukradené ovce a tu potom přivázali zlodějce na krk. Následoval proces vedení zlodějky po vesnici, doprovázený hlasitým mlácením srpů o železná dvířka a dalších hlasitých nástrojů, což mělo vesničany upozornit na proces. Zároveň aktéři zpívali drsné písně o zlodějce a procesu a takto obešli třikrát ves, než sami uznali, že to jako trest stačilo.²²⁰

---

²¹⁸ Je velice zářející, že těmto zlodějům koní nebyl přiřčen trest *samosudu*, ale proces *voždenije* a trest byl tedy velice mírný. Bylo to patrně z toho důvodu, že se koně našli v pořádku, takže zloději dostali milost od starších. Dále se mohla na průběhu podepsat individualita práva jednotlivých gubernií a vesnic. Tamtéž. s. 253.

²¹⁹ Ve Francii šestnáctého století toto bylo odvozeno od data svatby. Květen byl podle pověr velice špatným měsícem, právě podle uvedených aspektů. Podle těchto pověr se totiž předpokládalo, že manželky budou nevěrné nebo budou držet opratě nad svými muži. Na druhou stranu byl proto květen měsícem, kdy si manželé i komunita vyřizovala účty s cizoložníky. Manželé zároveň mohli své ženy v měsíci květnu beztestně bít. DAVIS, Natalie Zemon. *The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth – Century France. In Past and present*, 1971, č. 50, s. 41-75. ISSN 0031-2746. s. 45.

²²⁰ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 252.

Tvrdé tresty *samosudu* mohly sice potkat i zloděje menších věcí či zvířat, ale ve většině se jednalo o cizince, kteří do komunity nepatřili. Nemělo by smysl vystavovat posměchu sousedů a blízkých člověka, který s nimi nemá nic společného a zároveň mezi ně ani nepatří. Proto v těchto případech přicházelo na scénu kruté násilí *samosudu*. Rituál *voždenije* sice také patřil do systému *samosudu*, ale ve většině případů jakožto nenásilná forma.

Pokud bylo při *voždenije* užíváno násilí, tak se to odvíjelo od tří podmínek. První podmínkou byla trestancova reputace. Pokud byl pachatel v komunitě všeobecně neoblíbený, tak vykonavatelé a ani dav nešel pro ránu daleko.²²¹ Druhou podmínkou byla poté podstata zločinu. Například ženy trestané za nevěru či nemanželský poměr, musely při *voždenije* často snášet fyzické násilí.²²² Poslední podmínkou pro užívání fyzického násilí, se týkalo zločince, který byl již v minulosti trestán formou *voždenije* a nepoučil se.

Zajímavým tématem, které by si zasloužilo vlastní samostatnou práci, je domácí násilí a vůbec všeobecné postavení muže a ženy ve vesnickém prostředí Ruska. Toto téma sice široce zaměstnává historiky zejména ve Spojených státech amerických, ale v Čechách se tématu doposud nikdo nevěnoval.²²³

Muž měl ve vesnické komunitě výsadní postavení. Velice důležitou roli v lidovém soudnictví hrála jeho hrdost. I z tohoto důvodu měly aplikované ponižující tresty tak silný účinek. Nejvíce však mohly tuto hrdost poškodit činy submisivního prvku celé komunity, jímž byla žena. Díky svému nízkému postavení snášely ženy mnohem horší varianty *voždenije*, a některé typy mohly zasáhnout jen je, i když se provinil i muž.²²⁴

Do sňatku byly ženy pod dohledem svého otce. Musely plnit jeho příkazy a dodržovat v domě i jeho pravidla. Po svatbě tento dohled přešel na manžela, dělo se tak symbolicky pomocí dopisu od tchána. Výjimkou byly vícegenerační rodiny, kde měl stále hlavní slovo otec nevěsty (pokud to byl nejstarší žijící muž v rodině), tzv. *bolšak*, avšak trend těchto typů

---

²²¹ Odvozujeme tak z případu neoblíbeného Fadějeva z roku 1892.

²²² FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 255.

²²³ Ve Spojených státech to jsou především autorky a historičky Beatrice Farnsworthová, Lynn Violová, *Russian Peasant Women*. Oxford, 1992. ISBN 0-195-06694-4. Christine Worobecová, *Temptress or Virgin? The Precarious Sexual Position of Women in Postemancipation Ukrainian Peasant Society*. In *Slavic Review* 49, 1990, č. 2, s. 227-238. ISSN 0037-6779. Sborník *Russia's Women: Accommodation, resistance, transformation*. Berkeley: University of Carolina Press, 1991. ISBN 0-520-07024-0. Dále Laura Engelsteinová *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5.

²²⁴ Především u cizoložství byly mnohem více a častěji veřejně zesměšňovány ženy. Muž se mohl vykoupit nebo byl trestán za určitých podmínek (o kterých bude ještě řeč). Ženy byly v oficiálním právu i po roce 1903 neustále brány, jako právně nezpůsobilé. ENGELSTEIN, Laura. *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5. s. 71 – 72.

rodin mizel v průběhu devatenáctého století.²²⁵ V ostatních případech byl manžel povinen dohlížet na svou ženu, aby se chovala mravně a případné tresty za nevhodné chování měly být také v jeho režii.²²⁶

Ženy měly na své muže sice jistý vliv, ale to pouze v soukromí rodiny, a limity v tomto ohledu byly naprosto individuální. Shromáždění i starší dávali prostor nejprve muži, pokud žena provedla nějaký zločin. V tomto ohledu byl muž v podstatě povinen splnit očekávání komunity, pokud nechtěl ohrozit svou čest a ukázat slabost.

V orlovské gubernii se takto trestu pro svou manželku ujal manžel. Žena byla obviněna z krádeže nějakého oblečení, které mělo patřit její sousedce. Vesničané se rozhodli uspořádat *voždenije*, ale nakonec je zarazili starší s vysvětlením, že výkon trestu závisí nejprve na manželovi. Manžel přijal odpovědnost za výkon trestu, jímž mělo být zbičování zlodějky. Manžel svou ženu tedy po právu zbičoval, jelikož si chtěl udržet svou čest a autoritu v očích starších a ostatních vesničanů.²²⁷

Odlíšné postavení v ženské části komunity měly vdovy. Nebyly brány jako ostatní ženy. Vdovy velice často zůstávaly v hospodářství osamoceny, takže byly na stejné úrovni, jako muži. Na rozdíl od ostatních žen totiž měly vdovy spoustu povinností, které je přibližovaly spíše k postavení rolníka, než k pozici oddané rodící manželky. Jejich méněcennost jakožto žen, je postihla pouze v případě, pokud bylo jejich truchlení ukončeno příliš rychle, tedy že se vdaly dříve, než si to vyžadovaly tehdejší společenské zvyklosti. V druhém případě, což se stávalo celkem často, je jejich samostatnost a izolace natolik odtrhla od zbylé komunity, že byly postupně více označovány za čarodějnice.²²⁸

Tresty, které muž takto na své manželce vykonával ať již veřejně za skutky, které se dotkly více lidí v komunitě nebo v soukromí vlastního domu za porušení nějakých „domácích“ pravidel, byly chápány, jako „učení“. Tento význam je shodný s „učením“ celého *voždenije*, a proto je domácí násilí také zařazeno pod *šarivari*, i když některé tresty obsahovaly větší dávku fyzického násilí.

Domácí násilí obecně vycházelo na povrch teprve v tom případě, že žena již nemohla dále snášet násilí (učení) od jejího manžela. Bohužel vzhledem k jejich postavení, to

---

²²⁵ LEWIN, Moshe. Customary Law and Russian Rural Society in the Post-Reform Era. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 1-19. ISSN 0036-0341. s. 14.

²²⁶ WOROBEK, Christine D. *Peasant Russia: Family and Community in The Post-Emancipation Period*. DeKalb, 1995. ISBN 0-87580-570-1. s. 168.

²²⁷ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 259.

²²⁸ BOHAC, Rodney D. Widows and the Russian Serf Community. In CLEMENTS, Barbara E. - ENGEL, Barbara A. - WOROBEK, Christine D. *Russia's Women: Accommodation, resistance, transformation*. Berkeley, 1991, s. 95 - 113. ISBN 0-520-07024-0. s. 96.

nemuselo nikdy dopadnout nejlépe. Žena na sebe tímto projevem akorát snesla hněv komunity i manžela. Na podobnou situaci poukazuje i následující případ.

„K případu domácího násilí, kde figurovala Akula Fedulovna Kartoškinová proti muži a tchánovi Petru Gavrilovovi a Gavrilu Stěpanovi Kartoškinovi.

Při výslechu dotyčná Akula uvedla, že od prvního dne ji muži hrozně bili. Musela chodit bez kalhot a jednou ji zbili do bezvědomí a servali z ní šaty. Akula byla negramotná.

Muž uvedl, že ženu bil pouze lehce a že to nebylo vážné napadení. Musel jí prý udělit varování, takže ji párkrát svázal lanem. Tvrdil, že ho velmi ponižovala. Dále se hájil tím, že se snaží udržet rodinu a kasu pohromadě a že stále počítá výdaje, takže prosí, jestli by mohlo být zahájeno trestní řízení proti ní, a ne jemu. Také on byl negramotný.

Tchán vypověděl, že ženu nikdy neponižoval a ani nic jiného jí nedělal. Že za to co provedla, ji může trestat pouze manžel. Dodal, že není možné mít dítě bez muže a není možné být shovívavý k této ženě. Také on byl negramotný.

Svědék Gerasim Demeter Švabrov vypověděl, že nemůže říct, s kým přišla do jiného stavu, když byl manžel v Moskvě za prací. Ale tvrdil, že lidé říkají, že údajný otec se jmenuje Vasilij Prošev. Když měla žena родit, jela do Moskvy, kde porodila dítě do sirotčince a poté se připojila ke svému muži na cestě domů.

Po nějaké době se po vsi začaly ozývat řeči, že byla těhotná a kde má nyní dítě. Když se to dozvěděl manžel, vytáhl ženu na náves, kde ji začal mlátit a trhat z ní věci. Po tomto představení se připojili i ostatní vesničané, včetně švagra a manžel přitom křičel: „Dejte jí, co jí patří! Roztrhejte ji na kusy!“ Ale dosvědčit to svědek nemůže, protože u toho nebyl, jen slyšel, že to takhle bylo. Lidé se vyřádili a nechali ženu v bezvědomí na ulici. Svědek ji viděl druhý den ráno, jak jde přes řeku směrem ke své matce. Svědek se uměl podepsat.

Svědék Filip Alexejev Tetjurin vypověděl, že minulou neděli jel s Nikiforem (Akulinim švagrem) na odvod k Buzanovu ,když v tu začal Nikifor vyprávět, jak násilně tloukli jednu nevěstku až do bezvědomí, a že ještě budou. Svědek byl negramotný.

Svědčyně Pelageja Semějovna Dumčeva vypověděla, že šla zrovna podojit krávu, když zjistila, že se telí, takže proto byla v noci venku. V tu chvíli uslyšela řev a křik mladé ženy. Přišla proto až k vratům od dvoru Kartoškinů odkud křik vycházel, ale v tu ránu přestal vycházet. Pak už jen slyšela, jak někdo vyšel ven, a ozvalo se šplouchnutí vody. Druhý den viděla mladou ženu, jak stojí u vody a když k ní svědkyně přišla, tak ji ani nepozdravila. Negramotná svědkyně.

Soud po vyloučení všech svědectví nakonec neuznal vinným ani jednoho obviněného a nařídil manželům, aby se vrátili zpět do své vesnice, ale s pokáráním za neřádné soužení manželů.

Tento proces měl ovšem ještě pokračování 1. 8. 1898. Místní starší Pavel Michajlov Opasov podal žalobu na otce Akulii, Fedula Fokina Kucupova ze vsi Kurguzoj

Starší obvinil otce, že maří výkon volostního soudu, jelikož napomáhá ženě k azylu, takže tím pádem manželé nežijí společně, jak jim bylo nařízeno. Uvedl, že upozornil otce slovně i písemně o rozhodnutí soudu, ale že on se nechtěl rozhodnutí podvolit.

Otec se hájil tím, že dcera k němu přišla nahá a zbitá se stopami po úderech železem. Prosila ho o azyl. Prosila ho velice usilovně. Říkala, že by chtěla, aby jí ubil vlastníma rukama, protože on je její otec a vychoval jí, ale ať ji nevydává k posměchu a násilí cizím lidem. Otec vypověděl, že jeho srdce není z kamene a dceři doopravdy poskytl azyl, čímž se přiznává k vině.

Policista Jerema Kirilov Pogancev uvedl, že byl u otce se starším i se starostou. Starší se prý snažil, aby otec dceru vydal. Chtěli ji odvést k jejímu manželovi. Řekl: “Fedjuško, proč u sebe držíš svou dceru, má být u manžela. Sám ji řekni, aby tam šla, tebe nejlépe poslechne“. Na to otec odpověděl, že i přestože je to jeho dcera, tak má vlastní hlavu. Zvolili tedy jiný postup, zadrželi otce a mezitím prohledali celou chalupu, ale ona nikde nebyla. Otec nepověděl, kde je.

Když ji nenašli, tak odešli, ale slyšeli, že pracuje na otcově poli, takže šli za ní. Když ji našli, tak se nesnažila utéct. Navíc ji obklíčili ze všech stran. Poté ji proti její vůli odvedli k jejímu manželovi.

Policejní desátník Tit Ljukin Pamflerin ještě dodal, že ve chvíli, kdy ženu chytili a dovedli k manželovi, tak otec začal nadávat, že udělali velkou chybu a že ji dali zvířeti a loupežníkovi.

Soud nakonec rozhodl o potrestání otce, které měl vykonat starší z jeho rodné vesnice. Trest byla pokuta ve výši 3 rublů. Dcera byla potrestána za nedodržení minulého rozsudku třemi dny vězení.²²⁹

Jelikož manžel svou ženu v podstatě „učil“ dobrému chování, nebylo toto (často bezdůvodné) domácí násilí chápáno jako zločin, nýbrž jako spravedlnost. Pouze v některých případech směli sousedé zasáhnout proti manželovi při domácím násilí. Bylo to v případech, kdy

---

²²⁹ Nedělja. 1898, roč. 31, č. 2, s. 57.

manžel byl pod vlivem alkoholu, a žena vesničany o pomoc požádala.²³⁰ Zajímavě takovou situaci vyřešil Pavel Michajlovič Vlasov v románu *Matka*. Ten již nedokázal přihlížet násilí, které jeho otec působil matce Palageje Nilovně. Jednoho tedy sáhl po kladivu a otce jím zahnal. Otcova slabost tkvěla právě v tom, že byl notorickým alkoholikem, avšak syna stejně potrestal. Nikdy si syna již nevšiml a ten od té doby musel místo otce živit sebe i matku.²³¹

Zesměšňování byli muži, kterým byla žena nevěrná, a oni nedokázali zjednat nápravu vlastními silami. V těchto případech byli muži vystavováni všeobecnému posměchu. Druhou možností byl zásah komunity. I přes fakt, že komunita se nevměšovala do manželských sporů (kde muž plnohodnotně plní svou funkci), a nechala manžela, aby sám zjednal pořádek, existovaly výjimky, v kterých se o „pořádek“ postarala komunita.²³²

Především v případech cizoložství, ale i porušení jiných pravidel (zejména u žen), se komunita postarala o nápravu. Jednalo se o tyto skupiny či podmínky: svobodná děvčata, manželé, kde je jeden mimo dosah, aby se o situaci postaral sám (hlavně muži, kteří jezdili na dlouhou dobu pracovat pryč), lehkým ženám, které byly neustále pod dohledem starších, a nakonec o ženy, nad kterými byla nutná sociální kontrola komunity.²³³

V následně uvedených případech, můžeme porovnat tresty pro ženy, které spadaly do dvou uvedených výjimek. První byla svobodná žena. Pro mentalitu ruských vesničanů v devatenáctém století, to byl neuvěřitelný hřích. Dívka tímto způsobem byla totiž zneuctěná a vyhlídka na muže, který by si ji chtěl vzít, byly opravdu mizivé. Takové dívky poté měly jedinou šanci, a tedy vzít si muže, který je takto zneuctil.

Oxana Vereščiková, byla roku 1870 obviněna z milostného vztahu s místním úředníkem, čímž způsobila vesnickou aféru. Po tomto zjištění byla Oxana svléknuta do naha a postavena na železnou desku před poštu a zde takto přivázána strávila celou noc. Ráno se pro ni vesničané vrátili s tím, že jim bude muset pro odpuštění koupit každému soudek vodky z místního obchodu s likéry.

Bohužel se tak nestalo, jelikož Oxana neměla dostatek peněz, načež byla odsouzena k procesu *voždenije* v plném rozsahu. Průvod prošel vesnicí celkem sedmkrát. V čele průvodu

---

²³⁰ LEWIN, Moshe. Customary Law and Russian Rural Society in the Post-Reform Era. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 1-19. ISSN 0036-0341. s. 15.

²³¹ GORKIJ, Maxim. *Matka*. Praha, 1952. ISBN neuvedeno.

²³² WOROBEK, Christine D. Temptress or Virgin? The Precarious Sexual Position of Women in Postemancipation Ukrainian Peasant Society. In *Slavic Review* 49, 1990, č. 2, s. 227-238. ISSN 0037-6779. s. 228. Barbara A. Engelová pro změnu mluví o posvátných zákonech manželství, které jsou důvodem nevměšování se do jejich sporů. Nikoli tedy jen výsadní právo muže, jelikož jsou zde respektována i ženská práva v manželství. ENGEL, Barbara Alpern. *Women in Russia, 1700 – 2000*. Cambridge, 2003. ISBN 0-521-00318-0. s. 90.

²³³ FRANK, Stephen P. Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900. In *Russian Review* 46, 1987, č. 3, s. 239-265. ISSN 0036-0341. s. 255.

byli muzikanti (nebyli to opravdoví muzikanti, ale vesničané, kteří vyřvávali, co se stalo, a různými svépomocí vyrobenými nástroji dělali hluk), poté Oxana a za ní vesničané, kteří ji nutili tancovat a házeli jí přitom listy lopuchů na hlavu a bičovali ji, když zpomalila. Celý průvod poté uzavírali starší, kteří na celou záležitost dohlíželi.

Nakonec po ukončení celého procesu, odvedli nebohou ženu domů a ještě jednou ji pořádně zmlátili a poté se záležitost uzavřela a Oxaně bylo v očích vesničanů odpuštěno. Takto brutální bylo *voždenije* z toho důvodu, že Oxana odmítla (z nedostatku financí) vyplatit se formou koupi vodky pro vykonavatele soudu.

Druhá žena byla vdaná, avšak její manžel odjížděl na dlouhý pracovní pobyt do vzdáleného města. Příklad se stal v novomoskevském újezdě v roce 1887. Hlavní roli při organizaci *voždenije* zde hráli místní mladíci, a to bez souhlasu starších. Žena byla obviněna z cizoložství a její trest byl vykoupen nutnou dávkou vodky pro místní zastupitelstvo zákona. Avšak ještě toho dne se k ní do domu dostavili místní mládenci, aby její trest dokončili. Vytáhli ji z domu a svlékli do naha, poté ji pomazali dehtem a nechali vyválet v prachu ze silnice. Takto pošpiněnou ji pak vodili vesnicí směrem k obecní správě pro onu ves. Děti a teenageři, kteří průvod doprovázeli, křičeli a svolávali dav, aby všichni viděli, koho vedou a mohli se po právu vyjádřit k trestu, který ženě určili. Takže kolemjdoucí a svolaný dav častoval vedenou ženu pohlavky, fackami, pliváním do tváře a házením špíny do očí.²³⁴

V povídce *Vesnice* od spisovatele Ivana Alexejeviče Bunina byla žena na poslední chvíli před trestem od manžela zachráněna. Manžel, který dojížděl za prací do vzdáleného města, nebyl doma, když ho jeho žena podváděla, ale jelikož o tom celá vesnice věděla, bylo jasné, že žena po příjezdu manžela trestu neujde. K jejímu štěstí však manžel cestou domů zahynul tragickou smrtí pod lokomotivou.²³⁵

Trestány byly především ženy, ale stejně jako u trestání komunitou, tak zároveň i zde existovaly výjimky. Jejich důsledkem byl trest pro oba zúčastněné cizoložníky. Se ženami se trestali i muži, pokud byl mužem někdo z jiné vesnice. Cizinci měli ve všech ohledech nevýhody při výkonu trestu (pokud byli chyceni). Druhou výjimkou bylo to, že čin, který cizoložníci způsobili, bude mít za následek zanedbání jejich rodinné ekonomiky vedoucí k neplacení daní.²³⁶ Samozřejmě i poté závisel konečný rozsudek na manželovi, komunita zasahovala s jeho svolením.

---

²³⁴ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 256.

²³⁵ BUNIN, Ivan Alexejevič. *Vesnice*. Praha, 1957. ISBN neuvedeno.

²³⁶ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 260.

Posledním tématem v této části, které je nutné rozebrat, se týká návratu trestance zpět do komunity. Po vykonání *voždenije* mohla být jeho oběť opět přivítána v komunitě, ale mělo to určitá pravidla. Pokud se jednalo o krádež, tak pachatel musel nahradit škodu, kterou způsobil. V ostatních případech platilo druhé pravidlo, kterým byla koupě dostatečného množství vodky, určené staršími či shromážděním.

Koupě vodky byla symbolickým aktem vůči starším, shromáždění a vykonavatelům. Její množství vždy úzce souviselo se spáchaným zločinem a mohlo se i v průběhu procesu měnit. Zároveň bylo důležité, že pokud oběť přistoupila na odpuštění touto formou, tak v podstatě legitimovala svůj trest a jednání všech zúčastněných při procesu (jako bylo uvedeno v procesu s důstojníkem z roku 1898).²³⁷

Dokonalou ukázkou, jak se dostat zpět do komunity je tento případ. V jedné ukrajinské vesnici chytil farmář párek cizoložníků. Byla to mladá dívka s ženatým mužem. Rozhodl se, že je zamkne, jelikož byli v jeho stodole a zavolá místní představenstvo úřední moci. Shromáždění poté rozhodlo o trestu *voždenije*, kdy inkriminovaný pár měl jít společně ulicí za zpěvu novomanželských písní a křiku shromážděného davu, zatímco nevěrníkova manželka oba polévala blátem. Nevěrník poté musel všechny aktéry pozvat na vodku do místní taverny, aby mu bylo odpuštěno.²³⁸

V opačném případě byl trestanec znovu podroben mučení, nebo pokud se nějakým způsobem z tohoto aktu vykroutil, tak posléze mohl vše oznámit na příslušné úřady. V takovém případě se však starší a ani shromáždění trestu oficiální justice neobávalo. Odvolání na kolektivní vinu dodávalo komunitám pocit bezpečí a jistoty. Vesničané se nemuseli obávat, že by zločiny osob, které se postavily proti pravidlům celku, nebyly důkladně potrestány a zároveň, že by sami utrpěli při případném vyšetřování jejich činů.

Vůči západu zaostalá mentalita ruského venkova se mohla v tomto ohledu spolehnout na své arbitry spravedlnosti. Byly jimi schod, starší a případně další nezávislé shromáždění.

---

²³⁷ Tamtéž. s. 261.

²³⁸ Tamtéž. s. 255.

3.4 Čarodějnictví

Za čarodějnictví mohl být na ruské vesnici v průběhu devatenáctého a na začátku dvacátého století obviněn a potrestán v podstatě každý. Mezi projevy čarodějnictví mohlo být zahrnuto téměř vše. Primárně však bylo za čarodějnictví považováno hlavně *maleficium*.

Slovo *maleficium* má několik významů. Pro vysvětlení nejlépe poslouží definice od Waltera Stephense. „*Maleficium* je zlovolné kouzlo, které má poškodit nebo způsobit smrt osobě, zvířeti nebo majetku.“²³⁹ Za takové poškození lze ovšem považovat i rýmu nebo neúrodu, z čehož vyplývá, že jak již bylo řečeno, pachatelem mohl být označen každý.

Na ruském venkově lze v průběhu času sledovat přímé nárůsty počtu obvinění. Při jednotlivém přiřazování křivek jejich lokalitám a dané situaci té lokality můžeme zjistit, proč se tomu tak dělo. Vesničané tou dobou pociťovali nějakou krizi. Nezáleží tolik na tom, jestli to byla nějaká konkrétní, jelikož možností bylo mnoho. Mohlo nastat období sucha, přijít neúroda či nákaza surovin, což znovu vyvolalo neúrodu a následně hladomor.

V jiném případě se mohlo jednat o epidemii chřipky, která doslova kosila obyvatelstvo a další jiné krize. Jednoduše přišlo něco, co si prostí vesničané nedokázali racionálně vysvětlit a nahlíželi na situaci, jako na nadpřirozenou. Obvinili poté někoho, kdo by se jim mohl hodit, ale je možná, ba i pravděpodobné, že svým obviněním v těchto případech i věřili. Důležité je, že jimi byla celá komunita ve značném stresu, jelikož každá taková krize mohla ohrozit jejich životy.

V takových situacích ve vsích rostlo napětí, a v tak husté atmosféře mohla být každá sebemenší změna rozbuškou. Obyvatelstvo pak potřebovalo za příkoří způsobené přírodou nalézt viníka. Tím mohl být náhodný tulák, žebrák či starší osoba. V mnoha případech se nějaká z těchto osob ukázala být vhodným obětním beránkem. Dalo by se s nadsázkou říct, že byli „ve špatnou dobu na špatném místě“.

V červnu roku 1878 takto přišel do vesnice Taračevskaja ve vologodské gubernii hluchoněmý žebrák, kterého zde potkal zmíněný tragický osud. Přišel žebrat o jídlo, ale bohužel pro něj, přišel zrovna za neúrody a na počátku epidemie dobytka. Místní okamžitě usoudili, že je hluchoněmý žebrák musel otrávit svými drogami, jedy a lektvary nebo očarovat a způsobit jim *maleficium*. Nedlouho poté se tři rolníci vydali žebráka hledat, a když ho našli, vyvedli ho za vesnici a tam ho nemilosrdně zavraždili.²⁴⁰

---

²³⁹ STEPHENS, Walter. *Demon Lovers: „Witchcraft, Sex, and the Crisis of Belief“*. Chicago, 2003, ISBN 0-226-77261-5. s. 198.

²⁴⁰ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 271.

Patřilo k dobrým mravům, a především k církevní povinnosti, pomáhat starým a nemocným, a rozdávat almužny žebrajícím a tulákům. Bohužel se jim to občas nevyplatilo, a poté se stávali snadnou obětí vystresovaného kolektivu.²⁴¹

Po takovém procesu a *samosudu* nad lidmi obviněnými z čarodějnictví se ve vesnici „vyčistil vzduch“. Obyvatelé vesnice záležitost (s tichým souhlasem starších) uzavřeli a na čas si oddechli. I přes myšlenku brutality se napjatí rolníci potřebovali někde „vybít“, aby vydrželi tlak, který na ně doléhal od jejich rodin. Také se později společenství na své kolektivní zločiny vymluvili, jako na nezbytné a učiněné „pro dobro komunity“.

Dalším oblíbeným trendem bylo vyřizování si vlastních sporů. Velice často se forma čarodějnictví hodila při rodinných hádkách. Muži se tímto způsobem efektivně zbavovali manželek, a manželky zase svých tchýní atd., variant bylo několik. Obvinění z čarodějnictví byla totiž nejrychlejší a také v mnoha případech konečná varianta, jak se zbavit někoho nepohodlného.²⁴²

Případy podobné tomu následujícímu nebyly ničím výjimečným. V únoru roku 1912, byla v dmitrovském újezdě, gubernie moskevské, obviněna starší žena z čarodějnictví. S tímto obviněním vyrukovala mladá dívka, která tvrdila, že ji žena začarovala. Shromáždění v čele se staršími poté uspořádali procesní *voždenije*, vesničané si vzali ikony a oběť s sebou a vydali se směrem k domu čarodějnice s písní „Kristus povstal.“

Poté co se procesí dostalo až před dům staré paní, vyšla žena do vstupních dveří, udivená nad hlukem, který ji vylákal a vyděšená z toho, co se bude dít. V podstatě ihned vyběhla mladá žena (oběť) před dav a začala křičet na starou ženu: „Nechť je tento proces signálem pro další dívky, které se staly obětí útoku čarodějnice!“ Během několika minut již bylo po všem a jediné co zbylo, bylo mrtvé zohavené tělo staré ženy, ležící na cestě.²⁴³

V těchto případech bylo evidentní, že člověk, který někoho takto obvinil, lhal. Ostatní tomuto ovšem věřili, a pokud byl žalující dobrým řečníkem a hercem, tak oběť neměla příliš mnoho šancí na záchranu.

Formy průběhu *samosudu* nad čarodějnicemi byly různé, ale v mnohém se shodly. Hlavními kritérii zde byla rychlost a konečné řešení neboli smrt. Tyto faktory se dají nalézt i u *samosudu* proti zlodějům koní, vrahům, zlodějům – cizincům atd., ale existoval zde rozdíl.

---

²⁴¹ ZGUTA, Russell: The Ordeal by Water (Swimming of Witches) in the East Slavic World, In *Slavic Review* 36, 1977, č. 2, s. 220-230. ISSN 0037-6779. s. 228.

²⁴² WOROBEK, Christine D. *Possessed: Women, witches, and demons in Imperial Russia*. DeKalb, 2003. ISBN 0-87580-273-7. s. 88.

²⁴³ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 273.

Katalyzátorem *samosudu* zde nebyla nenávist a vztek vůči čarodějnicím, jako tomu bylo u zlodějů atd., ale byl jím strach. Bylo již řečeno, že vesničané si nedokázali vysvětlit určité jevy, které jim ničilo dobytek, úrodu či děti, ale věděli, že je to něco mnohem mocnějšího, než jsou oni sami. Proto se obávali, že když s čarodějnicí nenaloží příliš rychle nebo jejich záměr prokoukne, bude se bránit další dávkou smrtelných kouzel a pomstí se jim.

Docházelo tak k situacím, že vesničané nejen, že chtěli s čarodějnicemi co nejrychleji skoncovat, ale také se často snažili, aby nebyli při svém jednání čarodějnicí spatřeni. V některých případech jim proto házeli písek do očí či je zabeďňovali v jejich domovech. Nejznámějším případem s tímto průběhem je případ Grušky, citovaný v knize Stephena Franka.

Agrafena Ignateva byla známa jako čarodějnice v malé vesničce Vračevo v gubernii Novgorod. Tato úloha jí byla přidělena po jejím návratu z Petrohradu, kde žila se svým manželem, ale po jeho smrti, roku 1877 se jako vdova vrátila do rodné vísky. Avšak po jejím návratu se ve vesnici začaly množit fámy ohledně jejího čarodějnictví, což způsobilo mezi vesničany tzv. *klikušestvo*²⁴⁴, neboli masovou hysterii.

Jednoho dne Agrafena onemocněla a místní se rozhodli, že se o ni budou po dobu nemoci starat, jelikož si ji nechtěli znepřátelit, aby na ně neposlala zlá kouzla. Bohužel se po vesnici v tu dobu šířila epidemie nemoci, což vesničané označili za smrtící kouzla, a vinu přiřkli Agrafeně, jelikož se perfektně hodila jako viník.

Na začátku roku 1879, když se Agrafeně udělalo lépe, tak se vydala do domu Ivana Kuzmina pro trochu sýra, ale byla odmítnuta. Krátce po jejím odchodu onemocněla Nastasja, Ivanova dcera. Za viníka byla pokládána Agrafena, jelikož se chtěla pomstít za odmítnutí žádosti o sýr. Ivan se vydal za „Gruškou“, jak také Agrafenu oslovovali, a žádal ji, aby odvolala *maleficium*, které způsobila jeho dceři, ale marně, neboť Gruška popřela svou roli a roli kouzel v nemoci jeho dcery.

Koncem ledna přišlo další obvinění. Vesničanka Kateřina Ivanovna, která také onemocněla, obvinila Grušku za svou nemoc a zároveň přičetla i smrt své sestry, která bydlela ve vedlejší vesnici a padla za oběť epidemii. Podle Kateřiny byl důvod začarování jí a její sestry znovu v pomstě. Odmítly totiž Grušce poskytnout dříví na podpal.

Po tomto incidentu již místní chtěli Agrafenu potrestat, takže nechali zavolat policejního strážníka, který měl situaci vyřešit. Nicméně již na začátku února onoho roku se

---

²⁴⁴ V tomto případě není *klikušestvo* ojedinělým. Masová hysterie a panika, která vyjadřuje tento pojem, byla specifická právě pro případy s čarodějnicemi. WOROBEK, Christine D. *Possessed: Women, witches, and demons in Imperial Russia*. DeKalb, 2003. ISBN 0-87580-273-7. s. 166.

rozhodli, že policie nic nevyřeší a Agrafenu stejně po právu nepotrestají, načež nechali svolat shromáždění, které mělo o situaci diskutovat a vyvodit rozsudek.

Za souhlasu starších, shromáždění rozhodlo, že bude nejpříhodnější, když Agrafenu zapečetí v jejím domě, než se rozhodne o dalším postupu. Svůj postup považovali za nezbytný, vzhledem k růstu počtu postižených čarami. Zároveň museli jednat rychle, jelikož chtěli mít situaci vyřešenou dříve, než strážník sám vyhodnotí situaci a vyřkne rozsudek nad Gruškou.

Shromáždění se okamžitě vypravilo k domu Agrafeny s potřebnými nástroji. Nejdříve bylo zapotřebí zjistit, jestli je Gruška uvnitř, což byla. Poté se čtyři muži vypravili dovnitř do domu, aby našli usvědčující důkazy, jako lektvary, jedy a podobné čarodějné věci. Šest dalších, v čele s jedním starším, vzalo prkna, kladiva a hřebíky a začali zatloukat okna a dveře.

Zatím se ostatní přihlížející shodli na tom, že Agrafena je opravdu čarodějnice a pobízeli muže zatloukající okna, aby to dělali pořádně, protože: *„Ona nesmí již nikdy vidět denní světlo, nebo by na všechny pustila svá kouzla.“* Poté kolem páté hodiny odpolední jeden vesničan podpálil její dům, přičemž další dva drželi dveře, kdyby se Agrafena snažila dostat ven.

Když Gruška uslyšela praskání hořícího dřeva, začala uvnitř domu zděšeně pobíhat a řvát, aby ji pustili ven, ale nikdo z přihlížejících se nepohnul ani o píď. Kouř byl vidět široko daleko, ale nikdo se neopovážil ubohou ženu zachránit. Pouze její bratr, když spatřil kouř vycházející z jejího domu, tak se ji pokusil zachránit, ale ostatní ho zadrželi s tvrzením, že je to vůle komunity. Zároveň vesničané, zatímco uvnitř domu umírala žena, vykřikovali věty, jako: *„Jen at' shoří, alespoň nám již nemůže ublížit!“* nebo *„Díky Bohu! Vzala mi dvě dcery! Jen at' shoří!“* Díky tomu, že vesničané špatně a málo zapálili dům, tak oheň postupoval pomalu a tedy i žena uvnitř umírala pomalu. Dlouho ještě pobíhala od okna k oknu a prosila, aby ji pustili ven, ale neměla šanci. Samotný dům hořel ještě dlouho do noci.

Komunita zastoupena shromážděním hlav domácností v čele se staršími, měla jisté obavy z postoje policejního strážníka, který celou záležitost vyšetřoval. Nečekali a druhý den mu poslali úplatek v hodnotě 21 rublů s tím, že se záležitost uzavře. V tomto směru se ale mýlili, jelikož strážník úplatek vrátil a začalo vyšetřování oficiální justicí v případě vraždy Agrafeny Ignatěvny.

K okresnímu soudu v Novgorodu bylo předvoláno a obviněno šestnáct aktérů pálení čarodějnice. Hned na začátku procesu se tři vesničané přiznali a obdrželi tresty v podobě

církevního pokání. Zbytek obviněných prosil o milost s tím, že jsou nevinní a neměli v plánu Agrafenu upálit. Po dlouhém procesu byli všichni zproštěni obvinění a osvobozeni.²⁴⁵

V jiných případech se zase vesničané snažili jednat tak rychle, aby čarodějnice nemohla mluvit, respektive vyřknout zaklínadla a v dalších případech byly zase čarodějnice podrobovány nepřiměřeným a nedůstojným prohlídkám, kvůli lektvarům a jedům, jako právě v následující ukázce.

Maria Marčevkaiová z žitomirského újezdu byla roku 1898 obviněna jinou ženou z čarodějnictví. Žena, která Marii obvinila, přišla k jejímu domu a začala ji hlasitě vybízet, aby vyšla ven. Když Maria vyšla, tak byla ihned napadena onou našťvanou obětí a byla zesměšňována na ulici.

Navíc další den přišel místní policejní strážník spolu se starším z vesnice a ten měl jako odborník zkoumat, jestli náhodou Marie nemá nebo neměla ocas. Usvědčilo by ji to z čarodějnictví. I přestože žádný ocas nalezen nebyl, tak starší rozhodl, že je nutné ženu zviditelnit a zesměšnit před celou vesnicí.

Byla tedy vytažena ze svého domu a vedena skrz ves za velkého povyku dětí, které ji během její cesty i bily. Zároveň jí byly cestou roztrhány šaty. Po ukončení procesu se Marčevkajová rozhodla celou věc oznámit vyšší oficiální justici a podala takto stížnost na ženu, která ji obvinila a také na strážníka a staršího, kteří ji prohlíželi a zorganizovali *voždenije*. Žena si vysloužila trest v podobě pěti dnů ve vězení za urážku a strážník se starším byli vyslyšáni u okresního soudu.²⁴⁶

Vzhledem k těmto případům je vidět, že oběti takto přicházely o možnost výpovědi, protože byly velice nečekaně zaskočeny. V takových měl navrch navrhovatel a s údajnou čarodějnici byl učiněn doslova krátký proces. Tresty pro čarodějnice byly různé, ale většina z nich byla smrtelná.

Nejčastěji byly co nejrychleji ubity davem, některé byly upalovány (o hranicích ale zprávy nejsou). Šlo spíše o spontánní akce, jako v případech zlodějů koní. Máloukteré ženy (čarodějnice) byly trestány formou *voždenije*, ale ty které byly, si často stěžovaly oficiální justici.

Velice zvláštním způsobem se snažila oficiální spravedlnost pomoci v případě, kdy několik vesničanů v čele se starším vtrhlo roku 1910 do domu ženy obviněné z čarodějnictví. Starší, který vesničany vedl, měl být údajnou obětí oné čarodějnice. Vesničané ženu ošklivě

---

²⁴⁵ FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8. s. 243–245.

²⁴⁶ Tamtéž. s. 271.

bili, když v tom žena popadla sekeru a praštila jí staršího do tváře. Později se žena dostala před rjazaňský okresní soud, kde byla omilostněna a propuštěna.

Množství stížností bylo v tomto okruhu *samosudu* asi nejvyšší. Bylo to z toho důvodu, že trest za spáchaný zločin byla jednorázová událost, kterou šlo odčinit, a proto se spousta takových obětí nikdy oficiální justici neozvala, ale cejch čarodějnice byla záležitost dlouhodobá. V případě další krize by se taková označená osoba dostala velice rychle na list obětí *samosudu*.

Náprava obdobného charakteru se stala v roce 1912, kdy byl v michajilském újezdě odsouzen manželský pár za šíření pomluv. Odseděli si patnáct dní v místním vězení, jelikož označili jiného vesničana za čaroděje na základě nemoci jejich syna.²⁴⁷

Bohužel můžeme v některých případech vidět, že oficiální justice nevyšla údajným čarodějnicím vždy vstříc. Mnohdy úřady podlehly naléháním v udáních a údajné čarodějnickví potrestaly vlastními prostředky, jako například v dalším případě.

Mlynář Andrej Kopalín byl roku 1824 obviněn z čarodějnickví. Podle svědků měl způsobovat svým obětem záchvaty šílenství a hysterie, kýly v dutině břišní, nejrůznější bolestivé otoky a nakonec ohromné bolesti v dolní části zad. I přes zjevně vymyšlená obvinění byl Andrej Kopalín odsouzen k sedmdesáti ranám březovým prutem.

Zhruba o osm let později se vesničané znovu postavili proti Kopalínovi s dalšími obviněními. Tentokrát však jejich obvinění zahrnovala i jeho ženu, švagrovou a další tři příbuzné. Jelikož byli takto vhodně označeni téměř všichni členové jeho rodiny, tak bylo rozhodnuto, že budou všichni vyhnáni do kolonií na Sibiř, bez možnosti návratu. Zároveň zde neexistovaly průkazné důkazy, dokonce místní doktor vyvrátil některá obvinění po prohlídce zdravotního stavu údajných obětí.²⁴⁸

Jelikož bylo vzdělanějším vrstvám zřejmé, že jde ve většině případů o prokazatelnou lež, patřilo trestání čarodějnic k těm formám *samosudu*, které se i „městským“ lidem přičil. I u oficiální justice můžeme skrze devatenácté století sledovat snahy o potlačení tohoto barbarského zvyku.²⁴⁹

---

²⁴⁷ Tamtéž. s. 271.

²⁴⁸ Tamtéž. s. 270.

²⁴⁹ Již ve sbírce zákonů mezi léty 1832 – 42 byl zanesen zákaz o bičování a vyhánění čarodějnic do exilu. Dále v průběhu třicátých let byl změněn zločin „čaroděj“ na „podvodník“, aby se dosáhlo nižších trestů. Ve čtyřicátých a padesátých letech se pak oficiální justice snažila ignorovat žádosti o vyšetřování čarodějnic. Během šedesátých a sedmdesátých let pak státní soudy již přestaly úplně vyšetřovat případy čarodějnickví, i když tento pojem (čarodějnickví), zůstal ještě v trestním zákoníku z roku 1885 (konkrétně článek 937 a 938). Teprve po revoluci roku 1905 se karty lehce obrátily, a nařčení z čarodějnickví bylo trestáno jakožto urážka na cti a viníky čekalo několika denní vězení. Tamtéž. s. 270.

4 Závěr

Při zpětném pohledu na rozbor státního práva bychom mohli vyvodit několik závěrů. Státní systém spravedlnosti byl jistě mnohem mírnější, než tomu bylo u vesnického soudnictví. Tresty byly dle platných měřítek sice přísné, avšak díky jejich funkci dovolovala většina z nich návrat do společnosti nebo alespoň nějakou formu žití. Na základě předložených zjištění můžeme vidět, že nešlo o vraždy či násilnické zločiny, které se na vesnici řešily, ale převážně krádeže a urážky cti. Když tedy porovnáme tresty státní justice za tyto zločiny, zjistíme, že by tvrdší tresty jako vyhnanství, nucené práce či dokonce trest smrti vesničanům uděleny nebyly.

Trestání podle vesnických pravidel bylo mnohem více postaveno na elementárních základech, než na promyšleném systému nápravy o jaký se snažila státní justice. Vývoj, který zasáhl státní spravedlnost natolik, že vytvořil pevná pravidla systému humánním způsobem, vesnický systém spravedlnosti neovlivnil. Jednotlivé způsoby trestání tak jak byly popsány, ukazují na silnou stránku brutality a rychlosti, která byla základním kamenem celého systému. Nešlo jen o vztek, který byl hnací silou vesničanů při exekuci, ale o celkovou mentalitu rolníků, kteří v trestu viděli především pomstu. Pomsta byla tím prvkem, který natolik odlišoval vesnickou spravedlnost od té státní, která tuto funkci trestu zavrhla již v novověku.

Následující vývoj právního systému byl silně narušen událostmi, které se staly v průběhu první světové války. Jednalo se především o svržení carismu a nástup bolševismu. Svržení carismu mělo za následek dvojí vládu a značný chaos. Prozatímní vláda udržovala až na některé výjimky právní kontinuitu, avšak ta díky nečinnosti stagnovala.²⁵⁰ Do vzniku Ruské republiky v září 1917 se toto dvojevládí ještě zostřilo a vidina demokratického státu se rozplynula.

V rámci práva nastávaly změny teprve postupně. Státní administrativa se proměnila na obří byrokratickou mašinerii. Nepřicházely nové komplexní trestní zákoníky, nýbrž jednotlivé příkazy shora. Díky tomuto přístupu se právo aplikované na vesnici udrželo ještě dlouho po bolševickém převratu. Například rodinné zvykové právo, které řešilo především majetkové vztahy, bylo zrušeno až po roce 1922.²⁵¹

Co se týkalo trestního *samosudu*, který měl stále výsadní právo na vesnici, jsou zmínky o něm poněkud útržkovité. Zatímco někteří autoři uvádějí, že toto právo vymizelo s nástupem

---

²⁵⁰ PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5. s. 57.

²⁵¹ SHINN, William T., Jr. The Law of the Russian Peasant Household. In *Slavic Review* 20, 1961, č. 4, s. 601-621. ISSN 0037-6779. s. 602.

bolševismu nebo ve dvacátých letech dvacátého století, jiní autoři dokazují, že toto právo na ruské vesnici vydrželo dokonce ještě v padesátých a šedesátých letech dvacátého století.²⁵²

---

²⁵² DOBSON, Miriam. *Khrushchev's Cold Summer: Gulag returnees, crime and the fate of reform after Stalin*. Ithaca, 2009. ISBN 0-8014-4757-0. s. 174.

5 Seznam použitých pramenů a literatury

5.1 Odborná literatura

- ANANICH, Boris. The Russian economy and banking systém. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 394-429. ISBN 0-521-81529-0.
- BABEROWSKI, Jorg. Law, the judicial system and the legal profession. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 344-369. ISBN 0-521-81529-0.
- BERBEROVÁ, Nina. *Psáno kurzivou*. Praha, 2003. ISBN 80-86356-18-3.
- BIDLO, Jaroslav. *Dějiny slovanstva*. Praha, 1927. ISBN neuvedeno.
- BOHAC, Rodney D. Widows and the Russian Serf Community. In CLEMENTS, Barbara E. - ENGEL, Barbara A. - WOROBEK, Christine D. *Russia's Women: Accommodation, resistance, transformation*. Berkeley, 1991, s. 95 - 113. ISBN 0-520-07024-0.
- BROWER, Daniel R. - LAZZERINI, Edward J. *Russia's Orient: Imperial Borderlands and People, 1700 – 1917*. Bloomington, 2001. ISBN 0-253-21113-1.
- CLEMENTS, Barbara E. - ENGEL, Barbara A. - WOROBEK, Christine D. *Russia's Women: Accommodation, resistance, transformation*. Berkeley, 1991. ISBN 0-520-07024-0.
- CONFINO, Michael. Russian Customary Law and the Study of Peasant Mentalities. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 35-43. ISSN 0036-0341.
- DAVIS, Natalie Zemon. The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth – Century France. In *Past and present*, 1971, č. 50, s. 41-75. ISSN 0031-2746.
- DOBSON, Miriam. *Khrushchev's Cold Summer: Gulag returnees, crime and the fate of reform after Stalin*. Ithaca, 2009. ISBN 0-8014-4757-0.
- DOLGOVA, Azalia Ivanovna (ed.). *Kriminologija: Učebnik dlja vuzov*. 3. vydání. Moskva, 2005. ISBN 5-89123-931-0.
- EMSLEY, Clive. *Crime and Society in England, 1750 – 1900*. 3. vydání. Harlow, 2005. ISBN 978-0-582-78485-7.
- ENGEL, Barbara Alpern. *Women in Russia, 1700 – 2000*. Cambridge, 2003. ISBN 0-521-00318-0.
- ENGELSTEIN, Laura. *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in Fin-de-Siecle Russia*. Ithaca, 1992. ISBN 0-8014-9958-5.

- FARNSWORTH, Beatrice – VIOLA, Lynn. *Russian Peasant Women*. Oxford, 1992. ISBN 0-195-06694-4.
- FRANK, Stephen P. *Crime, Cultural Conflict and Justice in Rural Russia, 1856 – 1914*. Berkeley, 1999. ISBN 0-520-21341-8.
- FRANK, Stephen P. Popular Justice, Community and Culture among the Russian Peasantry, 1870-1900. In *Russian Review* 46, 1987, č. 3, s. 239-265. ISSN 0036-0341.
- FRIERSON, Cathy A. Crime and Punishment in the Russian Village: Rural Concepts of Criminality at the End of the Nineteenth Century. In *Slavic Review* 46, 1987, č. 1, s. 55-69. ISSN 0037-6779.
- FRIERSON, Cathy A. Rural Justice in Public Opinion: The Volost' Court Debate 1861-1912. In *The Slavonic and East European Review* 64, 1986, č. 4, s. 526-545. ISSN 0037-6795.
- GINZBURG, Carlo. *Benandanti : čarodějnictví a venkovské kultury v 16. a 17. století*. Praha, 2002. ISBN 80-7203-437-5.
- HARTLEY, Janet M. Provincial and local government. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 449-468. ISBN 0-521-81529-0.
- HOETZSCH, Otto. *Russland: eine Einführung auf Grund seiner Geschichte von 1904 bis 1912*. Berlin, 1915. ISBN neuvedeno.
- HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha, 2007. ISBN 80-246-1201-0.
- INGRAM, Martin. Ridings, Rouding music and the „Reform of Popular Culture“ In Early Modern England. In *Past and Present*, 1984, č. 105, s. 79-113. ISSN 0031-2746.
- KIMERLING-WIRTSCHAFTER, Elise. The groups between: raznochintsy, intelligentsia, professionals. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 245-264. ISBN 0-521-81529-0.
- LAMARCHE-MARRESE, Michelle. Gender and the legal order in Imperial Russia. In LIEVEN, Dominic (ed.). *The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge, 2006. s. 326-344. ISBN 0-521-81529-0.
- LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean Claude. *Le Charivari*. Paris, 1981. ISBN 90-279-7907-3.
- LEWIN, Moshe. Customary Law and Russian Rural Society in the Post-Reform Era. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 1-19. ISSN 0036-0341.

- MIRONOV, Boris Nikolajevič. *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII-načalo XX v.) : genezis ličnosti, demokratičeskoj sem'ji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva*. S.-Peterburg : Dmitrij Bulanin, 1999. ISBN 5-86007-170-1.
- MIRONOV, Boris. The Russian Peasant Commune After the Reforms of the 1860s. In *Slavic Review* 44, 1985, č. 3, s. 438-467. ISSN 0037-6779.
- MORRISSEY, Susan K. *Suicide and body in Imperial Russia*. Cambridge, 2007. ISBN 0-521-86545-6.
- O'ROURKE, Shane. *Warriors and Peasants: The Don Cossack in Late Imperial Russia*. London, 2000. ISBN 0-312-22774-4.
- PEARSON, Thomas S. Russian Law and Rural Justice: Activity and Problems of the Russian Justices of the Peace, 1865–1889. In *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 32, 1984, č. 1, s. 52–71. ISSN 0021-4019.
- PEARSON, Thomas S. *Russian Officialdom in Crisis: Autocracy and Local Self-Government, 1861-1900*. Cambridge, 1989. ISBN 0-521-36127-3.
- PELIKÁN, Dragutin. *Dějiny ruského práva*. Praha, 2000. ISBN 80-7179-432-5.
- RITTICH, Alexandr Alexandrovič *Krest'janskij pravoporjadok: svod trudov mestnych komitetov po 49. gub. Jevropeskoj Rossii: Vysočanije utverždennoje Osoboje Soveščanije o nuždach sel'skochozjajstvennoj promyšlennosti*. S.-Peterburg, 1904. ISBN neuvedeno.
- SHINN, William T., Jr. The Law of the Russian Peasant Household. In *Slavic Review* 20, 1961, č. 4, s. 601-621. ISSN 0037-6779.
- SIMPSON, Sydney Post – STONE, Julius. *Cases and Readings on Law and Society in Three Books, Book One: Law and Society in Evolution*. Saint Paul, 1948. ISBN neuvedeno.
- STEPHENS, Walter. *Demon Lovers: „Witchcraft, Sex, and the Crisis of Belief“*. Chicago, 2003, ISBN 0-226-77261-5.
- ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. 5. vydání. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2.
- THOMPSON, Edward Palmer. *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*. London, 1991. ISBN 0-850-36411-6.
- THOMPSON, Edward Palmer. Rouhg music: le charivari anglais. In: *Annales: economies, sociétés, civilisations* 27, 1972, č. 2, s. 285-312. ISSN 1953-8146.

- THURSTON, Robert W. Police and People in Moscow, 1906-1914. In *Russian Review* 39, 1980, č. 3, s. 320-338. ISSN 0036-0341.
- VEBER, Václav. *Mikuláš II. a jeho svět: Rusko 1894 – 1917*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-793-3.
- VIOLA, Lynn. *Peasant Rebels Under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*. Oxford, 1996. ISBN 0-1951-0197-9.
- WEISSMAN, Neil. Regular Police in Tsarist Russia, 1900-1914. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 45-68. ISSN 0036-0341.
- WOROBEK, Christine D. Horse Thieves and Peasant Justice in Post-Emancipation Imperial Russia. In *Journal of Social History* 21, 1987, č. 2, s. 281-293. ISSN 0022-4529.
- WOROBEK, Christine D. *Peasant Russia: Family and Community in The Post-Emancipation Period*. DeKalb, 1995. ISBN 0-87580-570-1.
- WOROBEK, Christine D. *Possessed: Women, witches, and demons in Imperial Russia*. DeKalb, 2003. ISBN 0-87580-273-7.
- WOROBEK, Christine D. Reflections on Customary Law and Post-Reform Peasant Russia. In *Russian Review* 44, 1985, č. 1, s. 21-25. ISSN 0036-0341.
- WOROBEK, Christine D. Temptress or Virgin? The Precarious Sexual Position of Women in Postemancipation Ukrainian Peasant Society. In *Slavic Review* 49, 1990, č. 2, s. 227-238. ISSN 0037-6779.
- ZGUTA, Russell: The Ordeal by Water (Swimming of Witches) in the East Slavic World, In *Slavic Review* 36, 1977, č. 2, s. 220-230. ISSN 0037-6779.

5.2 Beletrie

- BUNIN, Ivan Alexejevič. *Vesnice*. Praha, 1957. ISBN neuvedeno.
- ČECHOV, Anton Pavlovič. Chameleon. In: *Vybrané povídky*, s. 15-20. Praha, 1956. ISBN neuvedeno.
- ČECHOV, Anton Pavlovič. *Platonov je darebák*. Divadelní hra z roku 1881.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bratři Karamazovi*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1226-5.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. 16. vydání, Praha, 1988. ISBN neuvedeno.
- GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Bláznovy zápisky*. Praha (Lidové nakladatelství), 1969. ISBN neuvedeno.
- GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Mrtvé duše*. 6. vydání, Praha, 2000. ISBN 80-200-0838-1.
- GORKIJ, Maxim. *Matka*. Praha, 1952. ISBN neuvedeno.
- KUPRIN, Alexandr. Zloději koní In *Granátový náramek*. Praha, 1977. s. 160 – 183. ISBN neuvedeno.
- LERMONTOV, Michail Jurjevič. *Maškaráda, Dva bratři*. Praha, 1971. ISBN neuvedeno.
- TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Kreutzerova sonáta*. 4. vydání. Praha, 1967. ISBN neuvedeno.
- TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. 1. díl., Praha, 2005. ISBN 80-7214-862-1.

5.3 Periodika

- *Duel'*. 1907, č. 1.
- *Gazeta kopejka*. 14. srpen 1908, roč. 1, č. 49.
- *Kur'jer*. 17. květen 1906, č. 1.
- *Kur'jer*. 18. květen 1906, č. 2.
- *Kur'jer*. 25. květen 1906, č. 8.
- *Kur'jer*. 27. květen 1906, č. 10.
- *Kurskij listok*. 10. červen 1903, roč. 25, č. 67.
- *Moskovskije vedomosti*. 1887, roč. 132, č. 152.
- *Narvskij listok*. 1910, roč. 13, č. 105.
- *Nedělja*. 1877, roč. 10, č. 8.
- *Nedělja*. 1879, roč. 12, č. 23.
- *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 1.
- *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 2.
- *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 5.
- *Nedělja*. 1898, roč. 31, č. 51.
- *Nedělja*. 1899, roč. 32, č. 6.
- *Nedělja*. 1899, roč. 32, č. 27.
- *Nedělja*. 1899, roč. 32, č. 32.
- *Reč'*. 23. únor 1906, č. 1.
- *Rěč'*. 24. únor 1906, č. 2.
- *Rěč'*. 25. únor 1906, č. 3.
- *Rěč'*. 27. únor 1906, č. 5.
- *Rjazanskaja Žizn'*. 1912, č. 138.
- *Russkija vedomosti*. 23. červen 1897, č. 164.
- *Selskij vestnik*. 1910, roč. 30, č. 268.
- *Šrapnel*. 1905, č. 1.

6 Resumé

The main part in work about *Rural crime and justice in Russia, 1900 - 1914* is a comprehensive description of the criminal and legal system for the whole of Russia. This work also analyzed the different punishments that state law conferring. The paper also focuses on the Russian village and its own law. Right of village law was based on tradition, the mentality of Russian peasants and the old common law.

Both legal systems, official and unofficial, are thoroughly described in two main areas of work. The first part deals with the state justice systém. Characterized by the development of the various criminal codes. It describes the evolution of punishment and defines essential terms (functions of punishment, extenuating circumstances, criminal liability, etc.). The second part describes the country legal system. The various forms of punishments are described in separate chapters. The first form is called *samosud*. It was a very brutal and spontaneous way of punishment on the Russian village. The second form was *charivari*, which was a ritualized way of ridicule and humiliation from the community. The last form is related to witchcraft, which is punishable by a combination of the previous forms. All work proceeds by way of comparison and examples. The method of comparison can be seen on the interpretation of separate systems, and then examples of real cases. The greater part of examples are based on real cases. These can be compared with the case of fiction from imaginative literature. This work brings the reader all the information necessary to understand the laws of the Russian village theme.

The work based on clear differences between legal systems of Russia. Generally, we find the state justice is much milder in comparison with rural legal system which is very strict and brutal. Rural legal system do not fully include killers and armed robberies, It is more focused to ordinary crimes (theft, adultery, abuse of honor, etc.). In this regard, the village's law give away much tougher punishments, very often ending by death. After comparison, the fiction literature proves that reality and fiction were very close. The image of the Russian countryside and its law is described in fiction as well as in real cases.